

УЖК

Український журнал

3 | 2012

ціна 30 Kč

Локомотиви

Справа „Горила“

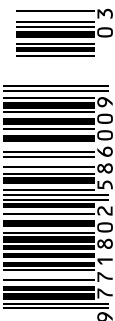
Три
історії Галичини

Велика
трансформація

Янукович
і „Родина“

Тема:
online vs offline

В ім'я сучасності

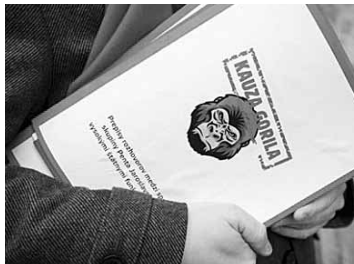

вдома на чужині

- 6 Ігор Ісаєв
А мене зідає, що...
- 8 Лубош Палата
Справа „Горила“, або Як тут у нас крадуть

Вже той факт, що словацькі доларові мільярдери мають конспіративні квартири, де зустрічаються з політиками, поліцейськими й держчиновниками, просто жахає. Чи йшов би хтось із чесними намірами на таку квартиру?

- 9 Богдан Копчак
Розвиток подій в Україні прямує до введення певних санкцій

гості

- 10 Вейко Тамм:
„Сьогодні, щоб мати владу, грошей недостатньо“

тема: online vs offline

- 14 Юрій Романенко
На порозі наступної світової революції
- 17 Михайло Самусь
Кібер-війни. Чи буде в них переможець?

Навіть поверхове вивчення статистики кібер-атак, які погрожували національній безпеці, свідчить про те, що світ дійсно знаходиться на межі. На межі, за якою кібернетичні атаки можуть завдати шкоди, навіть більшої, ніж ядерна зброя.

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині

№ 3 (73), 2012, рік шостий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Петро Андрусечко (головний редактор)

Прага – Ленка Віх (керівник проекту),

Богдан Копчак, Михайло Самусь

Валентина Люля, Інна Біланін,

Богдан Зілінський, Рене Кочік,

Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,

Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун,

Ярослав Присташ

Пряшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш, Роман Кабачій

Львів – Анастасія Левкова,

Богдан Бачинський

Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

- 20 Павел Пеньонжек
В ім'я сучасності
- 23 Богдан Копчак
Чеські „пірати“ домоглися свого
- 24 Анатолій Бондаренко
Велика трансформація
- 26 Олексій Полтораков
„Відкрий Україну“: державна влада та Інтернет
- 27 Катерина Івончак
Online 70+. „Важко сказати, що не цікавить мене...“

між іншим

- 28 Іван Дерер
Претензії судового виконавця відхиляються та інші радощі
- 29 Олександр Бойченко
Чужий серед своїх
- 30 Андрій Портнов
Про культурну політику у бізнесовій державі

з краю

- 32** Василь Кнайпа
Янукович і „Родина”: хто і чому править Україною

Зміни відбулись у двох сферах: урядовій та силовій. І переслідують дві мети: зміцнення неформальної влади президентської „Сім’ї” над олігархами та збереження цілком легальної президентської влади після жовтневих парламентських виборів.

- 35** Олексій Гарань
Проблема всіх українських сил – хто буде у списках
- 37** Вікторія Сюмар:
„Боротьба за шару може дати чергову шару...”
- 40** Роман Кабачій
Хто на старенького?
- 42** Михайло Олешко
4 роки

культревію

- 44** Ігор Калинець:
„Усі біографічні відомості про Антонича вміщалися на кількох сторінках”
- 47** Юрко Іздрик
РІЗОМА Й ПІРАМІДИ
- 48** Тамара Злобіна
Загублений геній
- 49** Ірина Славінська
Три історії Галичини
- 50** письменницька колонка
Антон Санченко
Локомотиви

І навіть сам розвал якоїсь там імперії зла на сімдесятому році існування блякне порівняно з тими процесами, свідками яких ми зараз є. Було цих імперій зла в людській історії, як собак нерізаних, а ось Гугла, Вікі чи Фейсбука, які об’єднали всю планету, ще не було.

- 51** музика
- 52** Олег Коцарев
Черкаси: життя після архітектурної смерті
- 53** рецензії та анотації

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал” уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису. Окрім сторінки „Український журнал”, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine”, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

Наш читачу!

» Інтернет сьогодні — невід’ємний сегмент нашого життя. Багатьом важко уявити світ без глобальної мережі. Ми починаємо день переглядом новин, відповідаємо на листи, додаємо пости на своїх профілях у соціальній мережі, любимо „погуглити”. Схожим чином завершується більшість наших днів.

Донедавна кібер-війни були темою фантастичних фільмів, сьогодні вони — реальність. Інтернет змінив світ, але й сам не стоїть на місці. Спочатку його вважали простором свободи, він дозволяв оминати цензуру там, де вона править на традиційних рівнях передачі інформації. Соціальні мережі стали одним із символів арабської революції. А нещодавно один з міжнародних операторів мобільного зв’язку оголосив, що спростить доступ до послуг мережі Фейсбук на африканському континенті.

З іншого боку, свобода у віртуалі подобається не всім. Авторитарні режими прагнуть контролювати доступ громадян до Інтернету, однак ця спокуса притаманна й „демократичним” урядам та різного типу інституціям. Отже, не варто дивуватися, що угода АСТА, яка встановлює міжнародні стандарти в боротьбі з порушеннями інтелектуальної власності, викликала протести свідомих інтернет-користувачів у низці європейських країн. Противники АСТА стверджують, що Угода стоїть за крок від обмеження свободи в Інтернеті та зміцнення контролю над всесвітньою мережею. Саме тому „хактивісти”, часто пов’язані з рухом „Anonymous”, здійснили атаки на урядові інтернет-сторінки. В європейських країнах пройшли акції протесту, внаслідок чого уряди Чехії, Польщі та Словаччини призупинили підписання АСТА.

В Україні протести інтернет-спільноти викликало закриття файлообмінника EX.UA. Чимало користувачів сприйняли обмеження доступу до безкоштовного контенту як замах на їх особисту свободу. Проте чи в стані Покоління Online поборотися за щось більше, ніж доступ до «шари»?

Наразі в Україні карти роздає Партія Offline. У неї немає часу гуляти мережею — Юрій Луценко отримав 4 роки ув’язнення.

Я тим часом від’єднуюсь від мережі, щоб відпочити від віртуального простору. Пропоную зробити це і вам, принаймні на деякий час.

P.S. У номері 1-2/2012 „Українського журналу” автором тексту „Правда про отаманів” ми помилково назвали Сергія Гакмана. Насправді автором цієї статті є Дмитро Вовнянко. Просимо вибачення за помилку.

П. Англ.

А мене з'їдає, що...

Співпраця Польщі та України перед „Євро-2012“ та подальша доля Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом – це головні теми одногоденного візиту в Україну 8 лютого міністра закордонних справ Польщі Радослава Сікорського. Він зустрівся зі своїм колегою Костянтином Грищенком та представниками опозиції. Як заявив голова польської дипломатії, Україні не вдалося переконати ЄС у тому, що справа Юлії Тимошенко не має нічого спільного з політикою. А тому єдиний результат візиту Сікорського в Київ носить абсолютно неполітичний характер: Польща відкриває консульство в Донецьку. **Проте головна справа Тимошенко, як виявилось, взагалі не впливає на міжлюдські відносини міністрів.** Відомий активним використанням у своїй діяльності соціальних мереж, Радослав Сікорський розмістив на своїх профілях у Твіттері та Фейсбуку лист від Костянтина Грищенка. Український міністр, звертаючись до Сікорського, власноруч дописав до традиційного „Шановний пане міністре“ слова „Дорогий Радку!“. В середині листа було привітання поляків із завершенням головування Польщі в Європейському Союзі. Грищенко висловив сподівання, що сприяння євроінтеграційному поступу України й надалі належатиме до пріоритетів зовнішньої політики Польщі. Це повністю може стати реальністю: адже європеїзація недемократичних режимів за східною межею – це не просто пріоритет, а „коник“ Варшави. **Згадувані вже недемократичні режими на Сході теж не дрімають.** Пропагандистська машина Білорусі працює на повні оберти. У лютому національне телебачення Білорусі показало фільм, у якому Польща звинувачується у фінансуванні спроб державного перевороту за Бугом. У фільмі представлено, зокрема, фрагменти нібито відправленої з польського МЗС до Посольства Польщі в Мінську депеші.

„У документі прямо говориться, що сутички на площі Незалежності в Мінську фінансувала Варшава“, – зазначає диктор у стрічці під назвою „Уроки польської“. Ну що ж, Варшава, навіть якщо це правда, то честь і хвала твоїм чиновникам. **Великобританія й Чехія демонстративно відмовилися приєднуватися до так званого фіскального пакту Євросоюзу.** Документ, який передбачає введення фінансової дисципліни в Спільноті, підписано у Брюсселі 30 січня. 8 країн, що підписали й ратифікують пакт, але не входять до єврозони, матимуть право участі у самітах євроланду. Цей пункт викликав величезну суперечку, осердям якої з обох полюсів стали Франція та Польща. Варшава, яка виступає за боротьбу із розшаруванням Європи, таки виграла. А от прем'єр-міністр Чехії Петр Нечас вирішив, що його країна не повинна приєднуватися до пакту, вчоргове продемонструвавши євроскептицизм своєї країни. Судячи з усього, голова уряду вирішив це без консультацій з власними міністрами – бо Нечаса гостро розкритикував голова чеського зовнішньополітичного відомства Карел Шварценберг. На думку міністра, прем'єр діяв на шкоду Чехії. І, певно, має рацію, – хоч слова „Лондон“ і „Прага“ виділи наступного дня на шпальтах європейських газет, та навряд чи вони з'являтимуться тоді, коли будуть прийматися важливі для Європи рішення. **Євроскептики завжди оперують гаслами „позбавлення суверенітету“ чи „обмеження незалежності“.** Тож не треба бути аналітиком, щоб передбачити, що саме сказав президент Чехії Вацлав Клаус про рішення Петра Нечаса. „Нас хочуть позбавити відповідальності за наші ж державні бюджети“, – казав чеський очільник. Що ж, певна рація в тому є – коли держава бере позичку, то вже не приймає самостійного рішення за свій головний фінансовий документ, але дивиться передусім на кредитодавця. Тільки чи можна назвати відповідальними уряди Греції або тієї самої Угорщини, які підпорядковувалися чийсь диктатурі не добровільно, а під тиском власного величезного боргу? **Тема Греції традиційно з'являється на європейському топі з частотою двічі в місяць.** За моїми спостереженнями, приблизно з такою частотою приймаються нові й нові рішення у справі зменшення афінського боргу. Вночі 13 лютого грецький парламент прийняв план чергових скорочень та бюджетних заощаджень, від якого залежало, чи Афіни отримають

130 мільярдів євро допомоги з Міжнародного валютного фонду. У свою чергу, рішення про допомогу було прийнято 21 лютого. Прийнятий грецьким парламентом проект передбачає, зокрема, зменшення мінімальної зарплати на 20%. Але навіть „урізана“ версія і так вища, ніж у країнах так званої нової Європи. **Згадувана вже Франція активно пропагує на європейському рівні атомну енергетику.** Таким чином, Париж у цій справі стає в опозицію Берліну, який кілька місяців тому оголосив про поетапне закриття на своїй території відповідних електростанцій. Оглядачі повідомляють, що в цьому процесі Франція пропонує важливу роль Чеській Республіці. Про це свідчить зокрема те, що чеський міністр промисловості Мартін Куба проводить частину важливих переговорів з енергетичних проблем в Європейському Союзі. **Точно не бракує прихильників Берліна в ядерному питанні в гміні Мельно на польській Західній Померанії.** Аж 94% учасників спеціального гмінного референдуму висловилися проти планів Польської енергетичної групи. Компанія оголосила три можливі місця розташування першої польської атомної електростанції, і одним із них виявилось село Гонські, що знаходиться на території згаданої гміни. Проте результати голосування і так жодним чином не вплинуть на розташування станції. Просто польський закон про підготовку й здійснення інвестицій в ядерну енергетику не дає місцевій владі поновляжень у цьому питанні. **Те, чого польська локальна влада не хоче випускати зі своїх рук – це „Євро-2012“.** Звичайно ж, стосується це лише вибраних муніципалітетів – Варшави, Кракова, Гданська й Вроцлава, які прийматимуть європейський чемпіонат з футболу вже влітку. Щойно наприкінці січня в Польщі було відкрито столичний Національний стадіон, а навколо нього вже розгорілися аж два скандали. Варшавська мерія наполегливо не давала дозволів на проведення запланованих матчів, обґрунтовуючи це поганим приготуванням арени. А у вимушену відставку подався голова Національного центру спорту Польщі Рафал Каплер. Неофіційно відомо, що це має зв'язок із запізненнями при будівництві та відкритті Національного стадіону. Відставку супроводжує просто колосальна фінансова винагорода – 570 тисяч злотих (136 тис. євро).

Саме таку суму передбачає менеджерський контракт Каплера. **12 держав-членів ЄС стали на захист політики згуртування** – тобто дій, завдяки яким мають стертися регіональні відмінності в Євросоюзі. Міністри, особливо з нових країн-членів, спільно написали лист, який опублікував тижневик „European Voice“. Нині в ЄС активно обговорюються зміни в бюджеті Спільноти на 2013–2020 роки. З боку багатих країн лунають пропозиції скоротити витрати, у тому числі на політику когезії, тобто згуртування. Міністри дванадцяти країн підкреслюють, що користь від неї отримують не лише бідні, але й багаті країни. **Як хто, а члени голландської Партії свободи не бачать жодних плюсів у розширенні Євросоюзу на Схід.** Це крайньоправе угруповання вирішило зібрати скарги на працівників з Центрально-Східної Європи. Не дай румунів чи поляків забрати в тебе роботу! – закликають очільники партії. На реакцію не треба було чекати: посли 10 країн „нової“ Європи висловили обурення у вигляді листа-протесту. Одна Польща, за офіційною статистикою, „дала“ Нідерландам 200 тисяч мігрантів. **Згідно з рапортом польського Центру дослідження громадської думки, поляки найбільше довіряють президентам країни Броніславу Коморовському.** Значно знизилася довіра до голови уряду Дональда Туска, звертають увагу соціологи. Причина цього очевидна: Туск не порадив собі з протестами користувачів інтернету, які все частіше асоціювали його з підписанням договору АСТА, що, на думку мітингувальників, порушує приватність у світовій мережі. До речі, прихильники найбільшої польської опозиційної партії „Право і справедливість“ з-посеред усіх нинішніх високопосадовців теж довіряють голові держави. **Свою довіру голові держави у 2013 році „особисто“ зможуть продемонструвати чехи.** Нинішній президент Вацлав Клаус 17 лютого підписав закон про введення загальних безпосередніх виборів очільника країни. Раніше вони відбувалися на спільній сесії обох палат парламенту в Празі. **Польський Сейм односторонньо схвалив резолюцію з нагоди 70-ліття створення Армії Крайової, яке святкувалося 14 лютого.** На думку польських істориків, цьому військовому формуванню немає подібних у світовій історії – дослідники з-над Вісли говорять, що Армія Крайова

була найбільш організованою підпільною операційною армією у світі. В інших країнах, як наголошують польські історики, існували лише парамілітарні структури. Антикомуністична і антифашистська Армія Крайова була розпущена в 1945 році, причиною такого рішення було збільшення влади комуністів у Польщі. До речі, у 1946 році саме для боротьби з комуністами було підписано порозуміння між колишніми генералами Армії Крайової та групою „Сян“ Української Повстанської Армії. Дві військові сили, зокрема, провели напад на грубешівські одиниці комуністичних військ. **Про цей факт, напевно, не здогадується молодий режим із Кракова Ярослав Банашек, який планує розповіді про воєнну історію часів Другої світової війни на Волині.** Митець хоче зняти стрічку про трагедію польської колонії на Волині – Пребраже – у 1943 році. Тоді місцеві мешканці та втікачі з околиць не лише пережили атаку бандерівців, але й підготували наступ проти них. Поляки знищили базу УПА та спільно з радянськими партизанами атакували унтер-офіцерську школу УПА. У 2013 році святкується 70-а річниця Волинської трагедії, отож подібних стрічок слід очікувати більше. Поки що останні творіння на цю тему в Польщі не вражають багатосторонністю: документальний фільм Марека Шведницького „Українська рапсодія“, прем'єра якого відбулася в лютому у Вроцлаві, однозначно стверджує: що з українцем не роби, він усе-одно залишиться бандитом та різном.

Igor Isaev, Варшава

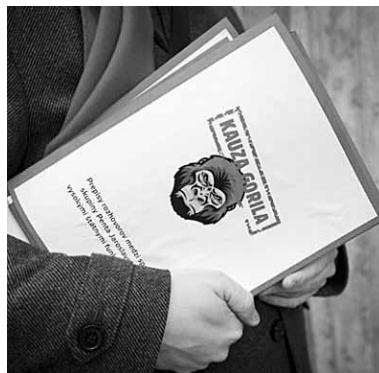
Справа „Горила“, або Як тут у нас крадуть

Центральна Європа пережила вже багато чого, але скандал довкола справи „Горила“ (Gorila), що вибухнув перед Різдом у Словаччині, є чимось абсолютно новим. Ніхто (ну, може, хіба якась цілком наївна чи засліплена людина) не вірить, що наша „демократична“ політична сцена є чистою. Що нашу вкотре здобуту в 1989 році свободу не супроводжує корупція, що перерозподіл держмайна відбувається прозоро, згідно з усіма чинними законами.

Але й для цих людей прослуховування (напевно, тут усе ж варто додати: „за неперевіреними даними“) конспіративної квартири співвласника впливової інвестиційної групи „Пента“ (Penta) Ярослава Гашчака у 2005–2006 роках стало шоком. В аналітичній розшифровці записів прослуховувань, підготовленій кимось із Словацької інформаційної служби (SIS), – себто словацької контррозвідки, – на десятках сторінок відтворюється справжня історія „демократичного“ правління. Політики й державні чиновники, що давно отримують на наших теренах по-королівськи щедри винагороди, в цій історії відіграють роль високооплачуваних (корумпованих) найманців новочасних володарів словацької економіки (себто – мільярдерів на кшталт Гашчака, які на тлі корумпованості держави й політиків дедалі більше збагачуються). Політики й чиновники в цій історії виступають не партнерами (чи супротивниками) Гашчака, а лишень фігурками на шахівниці, де словацькі мільярдери розігрують нові й нові партії для подальшого збагачення – зазвичай коштом громадян і держави. Вже той факт, що словацькі (точніше – центральноєвропейські) доларові мільярдери мають конспіративні квартири, де зустрічаються з політиками, поліцейськими й держчиновниками, просто жахає. Чи йшов би хтось із чесними намірами на таку квартиру? Чому визначні словацькі політики не зустрічаються з Гашчаком десь у ресторані чи готелі? За твердженнями словацьких журналістів, квартира на братиславській вулиці Вазової є лише однією з шести, які „Пента“

має у Словаччині. А скільки інших є в Празі, Варшаві чи на Кіпрі? І що там „обговорюється“?

З квартирою в Братиславі „Пенту“ спіткала страшенна невдача. В сусідній квартирі „цілком випадково“ мешкав представник словацької контррозвідки, який майже два роки крізь стіну власної кухні міг записувати апаратурою для підслуховування все, що відбувалось у сусідів. Перед кожною зустріччю квартиру обшукували працівники безпеки „Пенти“, чийм експертом з питань безпеки Чехії був засуджений генерал держбезпеки Алоїз Лоренц – останній начальник комуністичної таємної служби безпеки. Однак викрити факт підслуховування з сусідньої квартири не зміг навіть генерал Лоренц.

Згідно з матеріалами справи „Горила“, в оборудках „Пенти“ фігурували всі ключові словацькі політичні партії на чолі з правлячим тоді „Словацьким демократичним і християнським союзом“ (SDKÚ) прем'єра Мікулаша Дзурінди. Але гроші „Пенти“ перетікали і в касу опозиційної партії „Напрям“ (Smer-SD) на чолі з Робертом Фіцо – наступником Дзурінди на посту прем'єр-міністра, який має всі шанси на тріумфальну перемогу в дострокових березневих парламентських виборах цього року.

Проте найбільше жахає те, що ці божевільні речі, де фігурують сотні тисяч євро хабарів та мільярдні угоди (наприклад, приватизація словацьких електростанцій, лікарень та найбільшого в країні аеропорту), відбувалися за часів правління найпоряднішого уряду, що

керував Словаччиною з 1993 року. А „Пента“, – попри те, що йдеться про компанію людей, які отримали освіту в Москві та Пекіні, – є далеко не найгіршим представником словацьких „великих капіталістів“, ба навіть – навпаки.

Результатом афери є розчарування, байдужість і найбільша після 1990 року демонстрація в історії Словаччини. Демонстрація проти всіх дотеперішніх політиків, проти всієї еліти. Найбільший удар у виборах зазнає згадана партія Мікулаша Дзурінди, яка може й не потрапити до парламенту. Від невдач не застраховані й інші політичні партії. А найважливіше – була підірвана довіра людей до демократії, до системи, в якій ми живемо.

„Пенти“ між тим вдалося зупинити видавництво книги про аферу „Горила“, і менеджери зі статками близько 90 мільярдів крон (майже 4 мільярда євро) вірять, що їм вдасться зірвати розслідування справи, як, зрештою, неодноразово вдавалось впродовж минулих років. Окрім того, справа „Горила“ загрожує багатьом впливовим людям на високих посадах, тому існують певні сумніви у можливості розкриття справи без якихось політичних заворушень. „Пента“ вже знищила більшість доказів, і завдяки тому, що Гашчак з компанією вчасно дізналися про прослуховування, більшість слідів і кримінальних справ було ліквідовано або „зачищено“.

Для нас, громадян Словаччини (та й не лише Словаччини: „Пента“ заробляє свої мільярди і в Чехії, і в Польщі) це означає єдине – наполягати на зміні законів таким чином, щоб політикам і підприємцям на зразок „Пенти“ стало якомога важче красти. А також не вірити нікому й нічому, піддавати все власному критичному розгляду. Це набагато важчий шлях, ніж розчарування й байдужість, проте це – єдиний спосіб змінити наш злочинський мафіозний капіталізм та клептократію на демократію, рівність і справедливу державу. Це триватиме довго, однак спробувати все ж варто.

Лубош Палата,
редактор газети
„Лідове новіни“, Прага

Розвиток подій в Україні прямує до введення певних санкцій

➤ У другій половині лютого 2012 року на прохання Олександра та Євгенії Тимошенків євродепутатка з Чехії Зузана Ройтова виїхала на три дні до Києва з метою з'ясувати, що власне відбувається з українським „політв'язнем номер один“. Ройтова провела в Україні серію зустрічей з 15 лікарями, юристами та політиками і 21 лютого перед відльотом з Києва по телефону надиктувала своєму брюссельському асистентові дуже стурбоване повідомлення для преси.

У прес-релізі найбільше непокоїть такі її слова: „Після цієї місії я набагато серйозніше сприймаю побоювання родини Юлії Тимошенко, що режим, намагаючись зламати непоступливу опозиціонерку, міг вдаватися до застосування токсичних речовин. Усе через те, що Юлія Тимошенко відмовляється просити помилування“. Днем пізніше, вже в празькій студії Чеського радіо Ройтова повторює: „Підозру, що Тимошенко зазнала впливу токсичних речовин, потрібно сприймати дуже серйозно!“ – і пропонує взяти в арештантки для аналізу бодай зразки волосся, що допомогло б знайти сліди токсинів і визначити, коли саме відбулося отруєння.

Ройтова – медик за освітою, до того ж свого часу вона – як представник Християнсько-демократичної партії – очолювала Міністерство охорони здоров'я Чехії. Депутатку найбільше турбує той факт, що минулорічний судовий процес над Тимошенко не відповідав європейським стандартам. Стурбована вона і тим, як ставляться до экс-прем'єрки в харківській в'язниці, де засуджена відбуває призначений судом семирічний термін ув'язнення: в її камері постійно увімкнене світло, за нею цілодобово ведеться відеоспостереження, в неї відібрали милиці та знеболюючі ліки, її залишали без меддопомоги, коли вона непритомніла, нікого не хвилюють її тривалі проблеми з хребтом.

„Ще в листопаді 2011 року, – коли її перевезли до харківської в'язниці, – після прийому якихось медикаментів від застуди, арештантка на дві години втратила свідомість, різко впав

тиск (до 60/40) – Тимошенко була у вкрай важкому стані, що загрожувало життю. Після перевезення до лікарні її обстежили на апараті магнітного резонансу. Це обстеження ще тоді, в листопаді, показало, що засуджена потребує серйозного лікування, частиною якого повинен бути принаймні спокій. Замість цього в неї відібрали милиці, якими вона користалася, і майже щоденно її годинами допитували просто в камері. Коли людина серйозно хвора, а її не лікують, – це грубе порушення прав людини“, – наголосила Ройтова в розмові з „УЖ“.

Зузана Ройтова побувала в Києві вже після обстеження Тимошенко двома незалежними групами медиків з Канади та Німеччини. „Тепер ми мусимо дочекатися результатів цих обстежень і отримати від медиків рекомендації, які українська сторона повинна би прийняти. Особисто я з Тимошенко ніколи не бачилась і не обстежувала її. Тим більше мене непокоїть те, що представники Міністерства охорони здоров'я України ігнорують обстеження Тимошенко західними лікарями. Можливість лікування її за кордоном – це кардинальне питання до представників України, які мусили б дозволити шпиталізацію, для чого довелося б щонайменше перервати відбуття покарання“.

Офіційний звіт євродепутатки Зузани Ройтової про стан здоров'я Юлії Тимошенко та ставлення офіційних структур України до колишньої прем'єрки – все це загрожують офіційному Києву не надто приємними наслідками й санкціями: наприклад, призупиненням членства України в Раді Європи.

„Я готую звіт для Європарламенту та Єврокомісії, а також – для інших міжнародних організацій. Важливим для міжнародної спільноти буде і спостереження за підготовкою запланованих на жовтень виборів в Україні. Вже сьогодні можна сказати, що оцінка буде неоднозначною. Аналізуючи загальну ситуацію в Україні, можна майже з упевненістю прогнозувати, що розвиток подій рано чи пізно призведе до введення якихось санкцій з боку Заходу“, – підкреслила Ройтова.

Богдан Копчак, Прага

ЗУЗАНА РОЙТОВА (1953) – чеський політик, представник Християнсько-демократичної партії KDU–ČSL, за освітою – медик. У 1990–1997 роках займала пост директора празької лікарні „FN Královské Vinohrady“. З 1998 – міністр охорони здоров'я Чехії і сенатор Парламенту Чеської Республіки. В 2001–2003 роках – була заступником голови партії KDU–ČSL. У 2004 році обрана депутатом Європейського парламенту (ЄП), а в 2009-ому – переобрана на наступних п'ять років. У ЄП Зузана Ройтова працює в комітеті за права жінок та в комітеті з питань громадянських свобод. У лютому 2012 року Ройтова висунула свою кандидатуру на пост президента (президентські вибори в Чехії відбудуться в січні або лютому 2013 року).

Вейко Тамм:

„Сьогодні, щоб мати владу, грошей недостатньо“

Естонія на початку 90-х років зробила ставку на розвиток сучасних технологій. Так, у наші дні, за допомогою світової мережі і навіть мобільного телефону в цій пострадянській державі можна не тільки оформити будь-яку бюрократичну процедуру, а й проголосувати на виборах. Проте, як мала країна будувала систему е-держави, те, хто заробляє у всемережі, та те, чому естонці протестують проти суперечливої угоди АСТА, розповідають журналіст, експерт у сфері сучасних інформаційних технологій Вейко ТАММ та один із лідерів Естонської піратської партії Олев ВАХЕР.

Чому естонці масово виходять на вулиці проти угоди АСТА? Естонія – це одна з небагатьох країн Європи, яка її не підписала.

Олев Вахер: Бо правляча партія намагалася провести цей закон через задні двері. Відоме образливе висловлювання нашого прем'єра про користувачів Інтернету – це, за його словами, „люди в шапках з фольги, які споживають наркотичні речовини“.

Наскільки мені відомо, Андруса Ансіпа за ці слова досі сильно критикують усі естонці. Не було з його сторони бажання виправити свій „імідж“?

Вейко Тамм: А навіщо? Більшість нашого уряду – це комуністичні апаратчики, їм це не по нутру. Вони можуть лише сказати: „пролетаріат, іди на х.й!“ Соромно на це дивитися.

А чому ж тоді Естонія поставила ще в 90-ті роки на розвиток сучасних технологій і досягла успіху в цьому? Адже керувати пролетаріатом краще з допомогою лише одного національного каналу, а не даючи робітникам і селянам у руки світову мережу.

Вейко Тамм: Наші високопосадовці тоді слабо усвідомлювали загрозу. До речі, американські – теж. Саме тому почалися переговори про інструмент, з допомогою якого Інтернет можна „приборкати“. Ці розмови ведуться вже з десяти років, про що свідчать дані WikiLeaks, але останні події – зокрема, арабська весна, російські антиурядові виступи, велику роль у яких зіграв Інтернет – значно пришвидшили процес втілення угоди АСТА.

Де повинна закінчуватися свобода в Інтернеті й починатися правове регулювання?

Вейко Тамм: Світова мережа за своїм задумом створювалася як вільний простір. Це мала бути площа, вільна від інтересів політичних угруповань або великих корпорацій. Тож коли дивимося на угоду АСТА, то відразу запитуємо: а кому це потрібно? Річ у тім, що всі права – зокрема ав-

торські – більшість країн у мережі захищає. Навіщо ж нам новий закон? Подивімося на історію XX століття – владу мав той, хто мав гроші. Але в новому тисячолітті цього мало, ми ж живемо у час інформаційних технологій. Для того, щоб мати владу, недостатньо грошей. Треба контролювати інформаційні потоки.

Олев Вахер: Хто отримує ліцензії на мовлення телеканалів чи радіостанцій? Фірми, пов'язані якимось чином із урядом. У принципі, власть імуці в будь-який момент можуть закрити такий засіб масової інформації: вислати групу поліцейських – і хоча б на деякий час буде по всьому. Те ж саме стосується преси. Забрати в редакції частину устаткування – і газета перестане функціонувати. А спробуйте виключити одним рухом Інтернет! Це не так просто, що підтвердила і історія з WikiLeaks, і арабська весна.

Тобто законодавчих урегулювань на державному, а не міжнародному рівні, у західному світі достатньо для того, щоб забезпечити охорону інтелектуальної власності?

Вейко Тамм: Скажу лише одне: коли естонські політики намагалися переконати суспільство в тому, що підписати АСТА – це слушно, вони зазначали: нічого страшного не буде, а національні закони, які вже є, навіть жорсткіші від АСТА.

Отже, ви прочитали цю міжнародну угоду. Які маєте до неї застереження?

Олев Вахер: Мені здається, що світову мережу хочуть просто закинути у попередню епоху. Таке відчуття, що хтось штучно хоче позбутися конкуренції й контролювати потоки у всемережі.

Ми вже згадували і про арабську весну, і про спроби урядів контролювати Інтернет. У мене є знанням в Білорусі – вони говорять, що доступ до деяких веб-сторінок у їхній країні заблоковано, проте кмітливий користувач може знайти певне програмне забезпечення, яке повертає доступність сайтів. Чи мож-

Вейко ТАММ – журналіст, експерт у сфері сучасних інформаційних технологій

ливо взагалі контролювати Інтернет нині – з технічної точки зору?

Вейко Тамм: Цілком можливо, але існують певні труднощі. В Естонії, наприклад, уряд хотів оподаткувати всі фірми, що надають послугу онлайн-ігор. Нині в нас заблоковано доступ до тих азартних закладів у мережі, що не платять урядові. Але дійсно, для того, щоб це розблокувати, вистачить лише знайти IP-адресу в протоколі проксі.

Олев Вахер: З іншого боку, є приклад Китаю. Там ламання доступу до забороненого сайту – це злочин. Тож кожен, хто очищає проксі, той злочинець, і держава його жорстоко покарає. Там спостерігається така тенденція, що під сильним терором люди починають боятися світової мережі.

Чи важко довести подібний „злочин”? Як я розумію, дані проксі має повідомити або переказати урядові провайдер Інтернету.

Вейко Тамм: З інших джерел ці дані отримати не можна. Тому чимало емоцій навколо АСТА викликає параграф про те, що провайдери повинні сприяти й допомагати урядові у виловлюванні „злочинців”. Нібито це й добровільна допомога з боку приватних фірм, проте на практиці ми ж знаємо – якщо не допоможеш, то буде тобі гірко. За принципом СРСР

– у донощиків ніби й був вибір, але одна з перспектив не надто вабила: або кільканадцять років Сибіру, або ти з нами співпрацюєш.

Якщо ми вже глянули на Схід – справжньою грозою для всіх авторських прав є, зокрема, так званий рунет, через який розповсюджується чимало інформації нелегально. У Росії закони про права авторів або не діють, або взагалі не прийняті. Тож, може, все-таки потрібне якесь міжнародне порозуміння в цій справі?

Вейко Тамм: Авторське право повинно захищатися – це моє глибоке переконання. Але на практиці найчастіше ми захищаємо не права авторів, а власників авторських прав. Ніби й невелика словесна різниця, але вона суттєва. Фактично, закони боронять інтереси великих корпорацій. Творці, особливо локальні, отримують досить малі гонорари. В Естонії це менше чверті від усього прибутку.

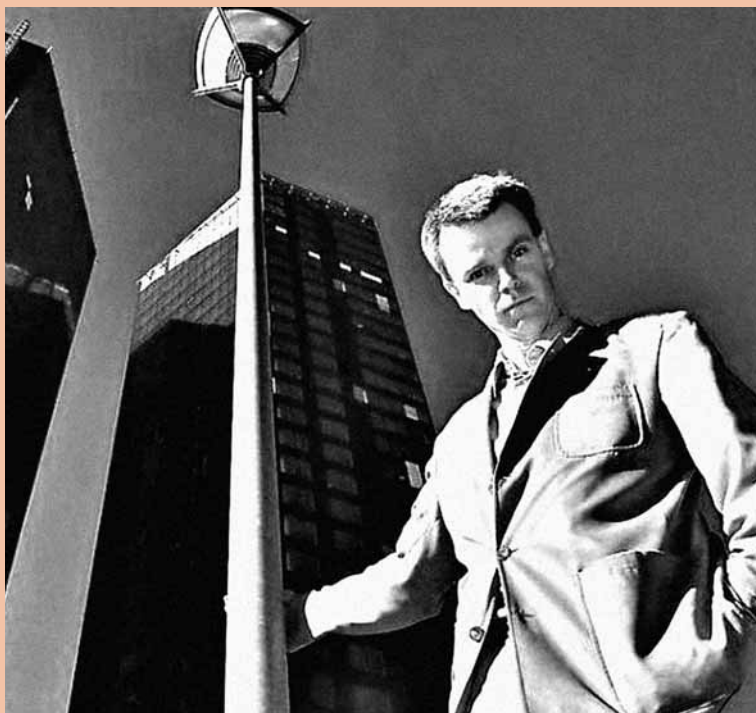
Олев Вахер: А от візьміть хоча б кабельне телебачення. Мене не влаштовує пропозиція жодного з каналів, проте я хочу подивитися певний фільм. І я його часто ніде легально просто не можу знайти!

Ви говорите про доступність культури? З цим у молодих мешканців

Східної Європи часто виникає дилема: є бажання отримати катарсис, але немає на це грошей.

Олев Вахер: Не тільки це. Я маю друга, котрий є великим фаном кінематографа. Одного разу він шукав французькі стрічки 60–70-х років. Він їздив за кордон – проте не міг знайти фільмів, що його цікавлять. Він готовий був заплатити чималі гроші – проте навіть не знав кому. Просто компанії, які мають авторські права на ці фільми, не були зацікавлені в тому, щоб випустити їх на дисках – це не вигідно й збитково. Проте одного разу в мережі він знайшов людину, яка звідкись записала ці фільми – і передала йому. Це – піратство через потребу.

Вейко Тамм: До речі, моє видання якось опублікувало рейтинг тих фільмів, які найчастіше нелегально скачувалися в естонському Інтернеті. Знаєте, що було на першому місці? „Аватар”, бюджет якого наближається до 3 мільярдів доларів. Натомість, як показує практика, людина не дивитиметься піратської версії фільму, зробленого в 3D. Якщо він мене зацікавить – я його сам піду подивлюся в кінотеатрі. Мій знайомий сказав: „Я дивився цей фільм на комп’ютері 10 хвилин – і закрив: це ж треба бачити на великому екрані!”. Тобто діє навіть ефект реклами.

Олев ВАХЕР – один із лідерів Естонської піратської партії

Але чи може той самий Google, озброївшись політичними амбіціями, через свій величезний вплив намагатися контролювати світ? Теоретично.

Вейко Тамм: Навіть теоретично – ні. Щойно Google почне щось нав'язувати користувачам, чого вони не хочуть, – місце цієї корпорації займе хтось інший, постане десять конкурентних проєктів, не гірших від попередника.

Олев Вахер: До речі, поступово з'являється й така галузь, як права користувачів Інтернету. Поки що вони прописані, наскільки я знаю, лише в бразильській конституції, але надалі це питання ставатиме все більш актуальним.

До речі, Олев, я знаю, що ви – один із співзасновників Естонської піратської партії. Чим вона займається?

Олев Вахер: Загалом ми відстоюємо право людини на приватність. В Естонії нас поки що небагато – кількадесят людей. Проте я пропоную розширити традиційну програму піратських партій, яких уже чимало в Європі, щоб змогти виграти парламентські вибори. Адже згідно з даними одного дослідження, в Естонії аж 40% виборців не знаходять себе в програмі існуючих партій. Мені хочеться дати їм альтернативу.

У вас є якісь специфічно естонські вимоги?

Олев Вахер: Ми хочемо прозорості уряду. Ось і все.

Як сильно можна змобілізувати наші суспільства через Інтернет?

Вейко Тамм: Коли я вперше порушував тему АСТА на шпальтах одного з видань, більшість махнула рукою: а, мовляв, знову авторські права – нецікаво. Але за кілька місяців нам вдалося вивести на вулиці тисячі людей. Знаєте, скажу більше – навіть підвищення пенсійного віку так не змобілізувало народ, як тема Інтернету!

Чому так?

Вейко Тамм: Ми досить боляче зазнали того, чим є свобода слова. І наші, і ваші діди сиділи в тюрмах Сибіру – часом лише за те, що в них знайшли якусь статейку, що її визнали „антирадянською“. Тому тепер, напевне, дуже цінимо волю. Ми можемо більше працювати, але лише за умови, що маємо волю.

» **Як я розумію, шкода великій продукції від нелегального копіювання в мережі – мінімальна. Хто в Центральній Європі найбільше страждає від піратства?**

Вейко Тамм: Важко сказати без конкретних досліджень. Думаю, що локальні творці. Вийшов, скажімо, диск якогось естонського або польського виконавця. Ну купили його кілька тисяч фанів. Але хтось із них обов'язково розмістить трз в Інтернеті – того ж дня. І все. У випадку світових зірок такі втрати не відчуваються. А місцеві мають дуже обмежений ринок.

А наскільки розповсюджене у нас копіювання піратських програм?

Вейко Тамм: Як показують статистики, піратські версії програм у нашій частині Європи можуть мати навіть кількадесят відсотків користувачів комп'ютерів. Проте тенденції змінюються. Для мешканців нашого регіону купити легальне програмне забезпечення – це вже не такі й великі видатки. Є певний бар'єр: з одного боку, страждати від постійних повідомлень, мовляв, ваша система нелегальна, оновіть програму, видаліть вірус, а з іншого – заплатити за це гроші й мати святий спокій. Здається, потроху наше суспільство переходить цю межу. Отож, піратські програми – це радше не

бажання, а необхідність. Для естонців 90 євро за Windows – це не такі й великі гроші, чого не можна, на жаль, сказати про наших сусідів з Білорусі чи Росії.

Олев Вахер: Білл Гейтс колись сказав: ну й що з того, що в Китаї крадуть наші програми? Вони подорослішають, і почнуть їх купляти. Почасти так і сталося.

Причина – у бідності, чи, може, у менталітеті?

Вейко Тамм: Фільм у мережі можна продавати по 2 євро, а в магазині диск коштує удесятеро дорожче. Здається, навіть німці волітимуть качати зі світової мережі. Часом нам нав'язують надзвичайно високі ціни, які Інтернет може „вирівняти“.

У нас розповсюджена думка про Естонію як про розвинену з точки зору інформаційних технологій державу. Наскільки вона залежна від світових корпорацій, як-от Google?

Олев Вахер: Наша система е-адміністрації досить добре захищена, вона функціонує поза світовими корпораціями. Натомість суспільство досить сильно вже призвичаїлося до наявності вільного Інтернету в усіх людних місцях – і його відсутність часом навіть дратує естонців. Не тільки в російській глибинці, а й у частині великих європейських міст.

GO TO WORK, GET MARRIED
HAVE SOME KIDS, PAY YOUR TAXES
PAY YOUR BILLS, WATCH YOUR TV
FOLLOW FASHION, ACT NORMAL
OBEY THE LAW
AND REPEAT AFTER ME:
I AM FREE

Тема:

online vs offline

На порозі наступної світової революції

Сьогодні є лише дві партії – Партія Offline і Партія Online. І боротьба між ними формує нову політичну реальність по цілому світі. Країни Східної Європи також опинились на вістрі цієї боротьби.

» На початку січня 2008 року я мандрував автостопом Йорданією та Сирією. У Київ повертався через Шарм-ель-Шейх. Приїхавши з Амману пізно ввечері, я вирішив заночувати в аеропорту Шарма, щоб звідти о 6.30 ранку відправитися на Київ. Там я познайомився з єгиптянином, з яким протеревенив усю ніч. Мій друг Магді є випускником університету, володіє англійською та французькою, але зранку до ночі працює на рецепції в аеропорту за 150 доларів. Його перспективи піднятися на соціальних ліфтах практично нульові, як у мільйонів подібних молодих освічених єгиптян.

Повернувшись до Києва, я написав великий звіт про свою мандрівку Близьким Сходом. Він завершувався тим, що Єгипет стане країною, де почнеться нова хвиля ісламської революції. Кількох годин, проведених там, виявилось достатньо, щоб побачити той соціальний розрив, який пізніше оформився у бої на Тахрірі та привів ісламістів до єгипетського парламенту, а Мубарака – на лаву підсудних.

Формування нової глобальної революційної ситуації

Через чотири роки Україна стикнулася з чимось незвичайним. 31 січня міліція закрила напрочуд популярний файлообмінник EX.UA, який давав 25% національного трафіку. Це був ресурс, де мільйони людей оглядали фільми, слухали музику та зберігали величезну кількість своїх файлів. Міліція мотивувала свої дії карною справою, яку завели на підставі ряду звернень українських та зарубіжних компаній. Правоохоронні органи діяли за накатаною схемою – арешт майна, закриття сайту. Однак уже вночі на урядові сайти почалася DDOS-атака (з англ. Distributed Denial of Service – «відмова в обслуговуванні»), яка тривала рівно до того моменту, поки міліція не відступилася і не включила сайт. Усе це супроводжувалося таким сплеском ненависті до уряду в інтернеті, що інші теми, які турбували ЗМІ, виявилися поза порядком денним. Характерно, що за резонансом казус EX.UA на кілька порядків взяв гору над, скажімо, арештом Тимошенко. Розлючення „мережових хом'ячків“ набуло таких величезних масштабів, що на Банковій вже не могли ігнорувати іміджеві ризики та змушені були відмотати ситуацію назад.

Через кілька днів у Польщі пройшли масові виступи проти антипиратського закону торговельної угоди для боротьби з контрафактом (The Anti-Counterfeiting Trade Agreement, ACTA), які підхопили інші країни Європи. Загалом в акціях проти ACTA прийняли участь більше 200 тис. людей.

У свою чергу, всі ці події відбувалися на тлі руху Occupy Wall Street, що набирає сили у США, і чий активісти провели сотні акцій по всій країні.

Інша політична культура

Якщо взяти до уваги масові молодіжні протести у Римі, Лондоні та інших містах Європи, а також хакерські атаки групи „Anonymous“ та викриття WikiLeaks Джуліана Ассанжа, саме час заявити, що політичні системи різних країн розриває конфлікт, в основі якого лежить протистояння двох партій – Партії Offline та Партії Online.

Не секрет, що технологічні новинки формують нові політичні ландшафти. Наприклад, індустріалізація кінця XIX – першої половини XX ст. породила специфічні тоталітарні режими у Німеччині та СРСР. З іншого боку, вона ж сприяла зародженню welfare states у Західній Європі та США.

З цієї точки зору, технологічна революція у галузі телекомунікацій та інтернет почали формувати нову систему суспільних відносин, з якої проростала інша політична культура. Спрощення та здешевлення обміну інформацією забезпечило сотні мільйонів людей новими знаннями та практиками, які розширили їх світогляд та можливості. Це призвело до того, що вони змогли скласти більш адекватну уяву про реальність та процеси навколо них, а також усвідомити свої інтереси. Почавши від західних демократій та завершуючи Китаєм, усе більша кількість людей розуміли цю несправедливість політичних режимів у своїх країнах. Після старту глобальної економічної кризи внутрішні проблеми у різноманітних спільнотах радикалізувалися, а інтернет усе частіше ставав інструментом мобілізації, який дозволяв оминати традиційні інструменти комунікації та управління суспільством. Як і в роки Французької революції, коли Ancien Régime не зміг конкурувати зі зростанням інформаційної активності буржуазії, сучасні політичні режими Offline не змогли успішно протистояти реальній активності онлайнерів.

Це призвело до падіння низки правлячих режимів на Близькому Сході та у Магрибі, причому даний процес поступово набирає обертів, розповсюджуючись у тому числі на Україну та Росію. Сьогодні вже очевидно, що у надзвичайно важкій кризі опинилися і представницька демократія у Західній Європі, і авторитарні режими Східної Європи, і теократичний режим мулл в Ірані. Це означає, що ми маємо справу з глобальним явищем, яке вимагає осмислити причини його появи та подальші перспективи.

Партія Offline та Партія Online: український аспект

Партія Offline в Україні оформлена організаційно та інституційно. У неї є влада, політичні партії, бандити, апарат насильства, величезні фінансові ресурси. До неї відносяться не лише Партія регіонів, але й БЮТ, „Фронт Змін“, КПУ та інші політичні сили, які ментально та організаційно перебувають в індустріальних координатах ХХ ст. Україна – це типова країна Партії Offline.

Люди offline, а також політичні організації, що вони продукують, воліють чіткої ієрархії та інструкцій, живуть у впорядкованому світі нечисленних істин, вони конкретні, якщо враховувати, що конкретика для них – це гроші. На перспективу вони не думають і не хочуть думати. Точніше, вони не прагнуть

сприймати мережеву реальність, оскільки слабко розуміють її. Люди взагалі не тільки в Україні, але й в будь-якому іншому місці, не поспішають змінювати лад, що склався, та стереотипи поведінки, які випливають з нього. Враховуючи історичні особливості та специфіку розвитку українського суспільства, для представників Партії Offline інновації та нові технології – це лайливі слова, або у кращому випадку ще один інструмент корупційного збагачення, як ми це спостерігаємо з впровадженням альтернативної енергетики в Україні. Ця партія має свій електорат, що живе у схожій системі координат.

Їй протистойть Партія Online. Вона всюди та ніде. Вона комунікабельна, молода, допитлива. Її представники динамічні та освічені, проте не організовані, не

структуровані, не мають власної політичної організації. Дивно, що чимало її представників активні, самостійні, мають широкий світогляд, але патологічно нездатні діяти спільно, не вміють формулювати свій колективний інтерес. Вони відкидають досвід побудови ієрархічних структур, щиро вважають, що майбутнє за Мережею. Вони відкидають політичні партії, і при цьому перебувають в залежності від їх рішень. Вони в ілюзії того, що Партія Offline, знущуючись та притискаючи їх в реальності, неспроможна контролювати їх у Мережі. Ця ілюзія швидко вивітрюється, коли сервер відключається від живлення, як це сталося з EX.UA.

Сьогодні можна констатувати, що в Україні партія Online наразі нездатна перенести вектор боротьби до Offline. Це пов'язано як з

Якщо взяти до уваги масові молодіжні протести у Римі, Лондоні та інших містах Європи, а також хакерські атаки групи „Anonymous“ та викриття WikiLeaks Джуліана Ассанжа, саме час заявити, що політичні системи різних країн розриває конфлікт, в основі якого лежить протистояння двох партій — Партії Offline та Партії Online.

» страхом репресій, так і з відсутністю досвіду по створенню реальних політичних структур. Тут необхідне узгодження різних інтересів, щоб мобілізувати значну кількість людей для протидії режиму Януковича. Лише масовість є інструментом, який дає реальний інструмент впливу для мережевих співтовариств в Україні. У свою чергу, це вимагає розуміння цих інтересів та запобігання конфліктів між ними. Крім того, важливою умовою є включення до програми онлайн-партії інтересів переважної маси оффлайнерів, адже вони опинилися у такій же залежності від помилок правлячого режиму, як і онлайнери. Це означає, що потрібно буде створити реальні організації для роботи з масами, що вимагатиме ресурсів, які можна взяти лише у когось з олігархів, адже можливості українського середнього класу обмежені самовбивчою економічною політикою держави.

Це принципово відрізняє ситуацію в Україні від США, де Оссуру Wall Street конвертує практику мережевої організації у реальні успішні дії з опорою на власні ресурси, оскільки вони значно більші.

І тим більше Україні далеко до Єгипту, де онлайнери від початку мали політичну структуру у вигляді „Братів мусульман“, що з іншими ісламістськими партіями виграла парламентські вибори. Втім, говорити про успішний досвід Єгипту наразі зарано.

Отже, резюмуючи, можна сказати наступне

Сьогодні у світі відбувається розрив між економічним базисом, який став глобальним, та політичною надбудовою, що орієнтується на ті чи інші локації. Створення глобальної економіки спирається на нові технології, які різко розширили можливості комунікації великих мас людей. Економічна криза привела

ці маси у рух, а інтернет використовується для створення нових форм організації політичної боротьби.

Це призвело до того, що старі політичні інститути неспроможні швидко реагувати на нові виклики і все більше втрачають керованість над процесами в економіці та політиці. У свою чергу, це формує глобальну революційну ситуацію, яка невідворотно розширюватиметься у різних конфліктах.

У них будуть створені нові форми організації управління співтовариствами, де телекомунікаційні технології використовуватимуться для побудови більш гнучких та прямим форм взаємодії між владою та суспільством.

Мережеві комунікації призводять до того, що не лише капітал став транснаціональним, а транснаціоналізується громадська активність, як ми бачимо на прикладі скоординованих ударів різних груп хакерів та акцій протесту у Європі.

З цього випливає, що таким же чином Французька революція породила новий тип держави з опорою на маси. Нова технологічна реальність створює умови для створення нового світового порядку, в якому будуть сполучатися великий розподіл влади, її адаптивність до локальної проблематики з одночасним виносом важливих координуючих функцій на наднаціональний рівень.

Ті співтовариства, які швидше за інших досягнуть нового балансу на основі нової моделі влади, що об'єднує стару ієрархію з розгалуженою мережевою комунікацією, вочевидь, посядуть більш високі позиції.

При цьому треба розуміти, що прогрес у цій ситуації не самоочевидний, швидше навпаки. Існує реальна загроза, що оффлайн-режими перед загрозою втрати влади спробують вирішити проблему шляхом зниження освітнього рівня маси, що призведе до монополізації знань елітами, як це було в Середньовіччі. У цьому випадку здатність мас до самоорганізації різко знизиться, також як і їхній вплив на політичні процеси. Такий сценарій стає все більш ймовірним, якщо глобальна криза переросте у світову війну, яка зруйнує значну частину інфраструктури.

Кібер-війни. Чи буде в них переможець?

Спочатку все видається простим. Ти впроваджуєш вірус до системи, яка обслуговує ядерну зброю противника. Система виходить з ладу. Ворог уражений. Ти — переможець. Але одного разу ти з жахом усвідомиш, що той самий вірус, але вже з ворожими мутаціями, повернувся і нищить твої стратегічні комп'ютерні системи. Насправді контролювати вірус, випущений у всесвітню павутину, так само важко, як і джина, що вилетів із пляшки.

➤ Проблема кібер-безпеки і кібер-війн, здається, вже стала зрозуміла всім. І чиновники, і підлітки знають, що якісь „хакери“ можуть зненацька накоїти тобі лиха, зламавши персональний акаунт у Фейсбуці чи рахунок у банку. Але не всі ще до кінця усвідомлюють небезпеку непередбаченої „гри у війну“ з кібер-простором. Нещодавно декілька американських видань опублікували повідомлення про розробку Пентагоном нової стратегії забезпечення кібер-безпеки. Як йдеться у повідомленнях ЗМІ, стратегія передбачає використання „всіх

необхідних засобів“ для захисту життєво важливих американських кібер-ресурсів. Сполучені Штати „мають намір вживати відповідних заходів у разі ворожих дій у кібер-просторі, розцінюючи їх так само, як будь-які інші загрози“, в тому числі залишаючи за собою право застосовувати військові дії.

Прес-секретар Міноборони США полковник Дейв Лейпен уточнив, що в разі кібер-нападу на Сполучені Штати, військове відомство може здійснювати будь-які дії у відповідь та у будь-якому поєднанні й обсязі — так само, якщо б ішлося

про військовий напад. „Як один з варіантів, не виключаються військові дії. Є й інші варіанти“, — підкреслив полковник Лейпен. І додав буквально таке: „Якщо ви знеструмили нашу енергосистему, не виключено, що ми запустимо ракету у ваш димар“.

Правила руху в кібер-просторі

Продовжуючи тему, колишній міністр оборони США Роберт Гейтс, виступаючи на одній з міжнародних конференцій з питань безпеки, закликав до проведення ➤

Хто може дати гарантію, що в російсько-українському газовому протистоянні не настане „кібернетична“ фаза? Масована атака російських „хактивістів“ на українську газотранспортну систему може призвести до енергетичного колапсу як в Україні, так і в Європі.

» всеосяжного міжнародного обговорення кібер-атак для запобігання ескалоції подібних інцидентів та з метою запобігання ситуації, коли ці злочини можуть вийти з-під контролю. „Ми сприймаємо кібер-загрозу дуже серйозно, і ми бачимо, що вона виходить з різних джерел, а не тільки з тієї чи іншої країни“, – сказав Гейтс. „Я думаю, ми могли б уникнути серйозної міжнародної напруженості в майбутньому, якщо б встановили в інтернет-середовищі щось на зразок правил дорожнього руху і зробили б це якомога раніше, щоб дати зрозуміти: які дії є прийнятними, які – ні, а також, які дії можуть розглядатися як військова агресія“, – сказав Гейтс.

Колишній директор Центрального розвідувального агентства та Національного агентства безпеки (структури, яка з моменту свого створення займається електронним шпівонажем та контррозвідкою) Майкл Гайден на нещодавній Мюнхенській конференції також висловився за впровадження міжнародних правил поведінки у кібер-просторі. І особливо – правил щодо відповідальності держави, на території якої розміщуються кібер-терористи чи хакери. „Нас не повинно турбувати, чи ця держава здійснює кібер-атаки, чи ця

держава просто не переймається проблемами кібер-безпеки, і на її території діють терористи. Ця держава повинна бути покарана“, – пообіцяв Гайден.

Комп'ютерні ігрища

Навіть поверхове вивчення статистики кібер-атак, які погрожували національній безпеці, свідчить про те, що світ дійсно знаходиться на межі. На межі, за якою кібернетичні атаки можуть завдати шкоди, навіть більшої, ніж ядерна зброя. Адже кібернетичні удари будуть завдаватись насамперед по цивільних об'єктах – атомних станціях, греблях чи, скажімо, по системах управління повітряним простором. А тому навряд чи традиційні збройні сили зможуть запобігти величезним втратам серед цивільного населення...

До речі, як свідчить оприлюднена інформація ЦРУ (з англ. Central Intelligence Agency, CIA), перша кібер-атака була здійснена у 1982 році в Радянському Союзі на газопроводі Уренгой–Сургут–Челябінськ, де стався величезний вибух. Причиною вибуху нібито стала „логічна бомба“, яку ЦРУ впровадило в технологію, котру потім вкрала радянська розвідка і передала промисловості. Хоча фахівці сумні-

ваються в правдивості цієї історії, вона претендує на звання першого випадку застосування кібер-атаки у військових або, якщо точніше, диверсійних цілях.

Сучасні хакери до таких успіхів, як ЦРУ на сибірському газопроводі, поки ще не дотягують. Але намагаються. Серед найвідоміших випадків кібер-атак на міжнародному рівні вважається напад на Естонію у квітні–травні 2007 року, атака на офіс Радіо „Свобода“ в Мінську в квітні 2008 року, масові атаки на державні сайти в Литві в червні–липні 2008 року і, звичайно, кібервійна проти Грузії під час російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008-го. Всі ці атаки пов'язуються з діяльністю російських спецслужб та широким залученням ними так званих російських „хактивістів“ – хакерів, які з ідеологічних (наприклад, націоналістичних) мотивів здійснюють напади на цільові комп'ютерні мережі.

Дуже професійно діяли невідомі донині хакери на іранських ядерних об'єктах. В результаті впровадження в 2010 році до програмованого логічного контролера установки зі збагачення урану на АЕС у Бушері вірусу на ім'я Stuxnet, були пошкоджені більше 1000 центрифуг, а ядерна програма Ірану була відкинута на кілька років назад. У квітні 2011 року з'явилися повідомлення, що АЕС в Бушері знову зазнала нападу. Цього разу до обладнання станції потрапив вірус Stars. Особливістю атак на Іран вважається „фізичний“ метод впровадження вірусів. Тобто, „програма-диверсант“ потрапила до системи управління центрифугами не через інтернет, а напряму – скоріш за все, через „флешку“, яку хтось заніс на АЕС і вставив до потрібного порту у потрібному сервері.

Не будіть лихо...

Якщо говорити про спроби формування системи протидії кібер-атакам на державному рівні, то безумовним лідером тут є НАТО. Вже під час написання нової Стратегічної концепції НАТО у 2009–2010 роках та в процесі Лісабонського саміту у листопаді 2010-го кібер-загрози занесено до розряду найбільш небезпечних. Такі оцінки спеціалістів НАТО виходять зі статистики тотального впровадження комп'ютерних технологій до важливих сфер житте-

діяльності суспільства та держави. Фактично, всі критично важливі системи (як цивільні, так і військові), які вже переведені на управління комп'ютерними засобами, автоматично перетворюються на ймовірні цілі кібер-атак. Фахівці НАТО вказують, що на сьогодні рівень всіх існуючих воєнних загроз (у тому числі ймовірність нанесення ракетного удару з Ірану) значно нижчий, ніж можливість виведення з ладу систем управління електростанціями, водоочисними комплексами, аеропортами, залізничними вузлами у результаті кібер-атаки. Особливе занепокоєння фахівців НАТО викликають популярні останнім часом кроки на створення так званих „електронних урядів” – тобто переведення всіх урядових структур і процедур в електронний вигляд з управлінням через інтернет. Такі системи є дуже вразливими з точки зору несанкціонованих втручань зловмисників. Варто лише пригадати останні випадки кібер-атак на сайти українських міністерств – сайти „лежали” по кілька діб, а чиновники лише розповідали про „швидке відновлення роботи”.

НАТО вже реалізує стратегічні кроки у створенні всеохопної системи протидії кібер-загрозам. Ці роботи йдуть за трьома головними напрямками, а саме: створення системи обміну інформацією між країнами НАТО щодо кібер-атак для побудови колективної стратегії протидії; далі – створення системи попередження та оперативного реагування на кібер-загрози (в цій сфері фахівці НАТО зосереджені на розробці відповідного програмного забезпечення, підготовці фахівців, розробці процедур для прийняття рішень в рамках Альянсу); і насамкінець – створення комплексної системи збору інформації стосовно кібер-атак. З цією метою НАТО розпочало заходи щодо розробки програмних та апаратних засобів для збору інформації про будь-які прояви кібернетичних атак.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим насамперед через те, що доводить неефективність індивідуальних кроків у сфері кібер-безпеки. Адже навіть США та інші країни НАТО вказують на нагальну необхідність колективних дій. І „позаблоковий” Україні тут нічим крити. Якщо ще в традиційній війні можна залишатися „поза бло-

Порівняйте, яку шкоду може нанести виведення комп'ютерних мереж, наприклад, у Афганістані чи США. Для американців кібер-зброя за своїми наслідками може стати зброєю масового ураження. Для Афганістану – лише причиною виведення з ладу окремих об'єктів...

ками”, то у кібер-війні, приблизно як і в атомній – ніхто зважати на твою нейтральність не буде. Досвід Естонії та Грузії, які зазнали масованих кібер-атак з боку Росії, показує, що одна країна, без підтримки союзників, може стати дуже вразливою ціллю для організованого кібернетичного нападу.

Які наступні „кібернетичні” фази?

Наприклад, хто може дати гарантію, що в російсько-українському газовому протистоянні не настане „кібернетична” фаза? Масована атака російських „хактивістів” на українську газотранспортну систему може призвести до енергетичного колапсу як в Україні, так і в Європі. І довести, що цей кібер-напад був здійснений з боку Росії буде дуже важко. Адже ці атаки можуть бути замасковані під напади з будь-якої країни світу. Наприклад, під час кібер-нападу на Естонію у 2007 було зафіксовано, що атаки здійснювались насамперед з Індії та США.

На Мюнхенській безпековій конференції, яка відбулась у лютому цього року, Євгеній Касперський, власник однойменної компанії, відомої на ринку антивірусних послуг, був, мабуть, найбільше стурбова-

ний розвитком подій на світовому кібернетичному „полі бою”. Він, як ніхто інший, розуміє, що начебто непомітні шпигунські та диверсійні операції з використанням кібер-зброї одного разу можуть вибухнути в найнесподіванішому місці. За його словами, використовуючи сьогодні кібер-атаки для нанесення шкоди своїм противникам, спецслужби найрозвинутіших країн світу повинні бути готовими до того, що противник також може завдати удару у відповідь. І наслідки цієї відповіді можуть бути катастрофічними. Бо власне найрозвинутіші країни будуть найвразливішими до кібер-удару. Порівняйте, яку шкоду може нанести виведення комп'ютерних мереж, наприклад, у Афганістані чи США. Для американців кібер-зброя за своїми наслідками може стати зброєю масового ураження. Для Афганістану – лише причиною виведення з ладу окремих об'єктів... „Не використовуйте кібер-зброю! Ви навчаєте свого противника. І ваша зброя може повернутися до вас у несподіваному місці і в несподіваний час”, – закликав Касперський.

Ось тільки дуже сумнівно, що спецслужби прислухаються до нього. Хіба історія навчила їх чомусь?

В ім'я сучасності

Коли найвідоміший у Польщі пліткарський сервіс, спираючись на зміст електронної пошти своїх читачів, доходить висновку, що замість описувати життя зірок, треба писати „щось важливе“, знайте — діється щось справді серйозне. А коли даний сервіс починає критикувати зірок за їхнє надто розкішне життя та „відрив від реальності“ (яка в жодному разі не є такою чудовою), напевне відбувається революція.

➤ АСТА (Торговельна угода проти контрафакту – Anti-Counterfeiting Trade Agreement) має сприяти посиленню законодавства про приватну власність. До роботи та переговорів над договором долучилися Австралія, Японія, Канада, Південна Корея, Марокко, Мексика, Нова Зеландія, Сінгапур, Сполучені Штати, Швейцарія та Європейський Союз. Хоча політики запевняють, що АСТА нічого нового не принесе, досі не зрозуміла відповідь на запитання: навіщо стільки часу присвячено угоді, яка нічого не змінить? Голова Фонду „Сучасна Польща“ Ярослав Ліпшиц пише на шпальтах газети „Gazeta Wyborcza“: „Це надзвичайно спритно написаний документ. У ньому використані неясні поняття „піратство“ та „торговельний об-

сяг“ таким чином, щоб їх можна було вільно інтерпретувати“. „Ми не боїмося, що угода змінить щось у гірший бік. Ми боїмося, що угода зробить неможливим зміни на краще. Адже погано є тепер“, – стверджує Ліпшиц. До схожих висновків доходить керівник фонду „Raportykon“ Катажина Шимелевич. У тексті для видання „Kultura Liberalna“ вона формулює питання: чи не є АСТА лише „верхівкою айсберга“? Адже в ході переговорів могли підписати чимало інших документів, про які ми досі не знаємо.

Без консультацій

Перша інформація про документ з'явилася 22 травня 2008 року завдяки порталу WikiLeaks, хоча робота над ним розпочалася двома

роками раніше. Окрім урядів країн, які прийняли участь у АСТА, доступ до змісту угоди мали американські корпорації, які підтримують жорстке законодавство приватної власності.

Також зроблено все, щоб уникнути громадських консультацій. У випадку Польщі Шимелевич згадує це так: „Прикладом розв'язності урядовців у формуванні процесу прийняття рішень став спосіб проведення громадських консультацій, які (...) відбулися навесні 2011 року. За них відповідало Міністерство культури. Документ вивісили в записках Бюлетеню Публічної Інформації (Biuletyn Informacji Publicznej) таким чином, щоб знайти його змогли лише досвідчені користувачі інтернету. Ті, кому вдалося відшукати документ та скласти думку про

нього, звісно, не дочекалися ані відповіді на реакцію, ані навіть публікації своїх поглядів, оскільки Міністерство культури і національної спадщини не вважає подібну публікацію своїм законним обов'язком. Навіть якщо й так, що це означає у демократії?».

Постраждали та виключені

У дискусії про АСТА часто з'являються дві групи, які найбільше зацікавлені у порозумінні.

Перша з них — митці. Згідно з офіційною риторикою урядів, зміцнення закону про інтелектуальну власність таким чином, щоб митців не грабували, повинне бути в їхніх же інтересах. Однак велика частина цього середовища критично ставиться до АСТА. Переважно не

влаштовує система посередництва, яка „здирає” з митців більшість грошей та відповідає за їх фінансову ситуацію.

Інші творці пішли далі. Відомий бразильський письменник Пауло Коельйо розмістив усі свої книжки на одному з найбільших інтернет-порталів з торрент-файлами The Pirate Bay і закликає до їх стягнення. За це фотографію Коельйо розмістили на головній сторінці portalу, яка потім відсилала до заклику, що містився у блозі письменника. Цікаво, що приводом до подібного рішення стали суто фінансові причини. Коельйо побачив, що чим більше книг до стягнення в інтернеті, тим більшими є продажі друкованої продукції. „Стягайте мої книжки безоплатно, і якщо вони вам сподобаються, купіть

друковану версію — таким чином ми покажемо цій сфері, що жадібність її представників веде в нікуди”, — закликав письменник.

Натомість друга найвразливіша група — це інтернетники, які в не надто заможних суспільствах — наприклад, Польщі — наражаються на втрату доступу до культури. Низькі заробітки та професійна нестабільність, що особливо стосується молодих людей, часто не дозволяють брати участь у культурному житті, зокрема, регулярно купувати книжки, відвідувати кіно, театр чи концерт. Власне кажучи, культура переважно першою випадає в скороченнях домашнього бюджету, що, зрештою, не повинно дивувати.

Наведені тут тези в дивний спосіб підтверджують результати рапорту »

» „Обіги Культури” (Obiegi Kultury), підготовані Цифровим Центром (Centrum Cyfrowe). За його даними, попри те, що інтернетники значно частіше користуються неформальним вжитком (стягнення з інтернету, позицання тощо), ніж офіційним, вони залишаються групою, яка значно активніше користується культурою, ніж не-інтернетники. У споживацькому сенсі – також. Серед осіб, які не користуються інтернетом, упродовж року лише 5% купили книжку, 1% заплатили за музику, а 2% – за доступ до фільмів чи серіалів. Інтернетників ми також запитали про це, однак брали до уваги лише останній квартал. Цифри промовисті: 68% купили книги, 29% заплатили за музику, 25% викупили доступ до фільмів. При цьому 98% користувачів мережі декларують користування неформальним обігом. Навіщо вони це роблять? З них ¾ стверджують, нібито це пов'язане з ціною та відсутністю вибору. А 38% респондентів з сільських районів вказують на труднощі з доступом до офіційного вжитку.

„Діти мережі”

Письменник Пйотр Черскій у тексті для „Dziennik Bałtycki” описує покоління людей, які виховувалися, маючи інтернет. Переважно це люди віком до тридцяти кількох років. Автор наводить відому статтю, де було опубліковано спроби дати назву цій генерації – звідси й пішла дефініція „Покоління ніщо”. Загалом Черскій нарахував дванадцять таких спроб, „їх поєднувала одна риса – вони існували виключно на папері”.

Автор пропонує наступне окреслення – „діти мережі”. Їх характеризує насамперед те, що мережа не увійшла до їхнього життя, а була його інтегральною складовою. „В мережі ми зав'язували дружбу й сварилися, у мережі ми готували шпаргалки на класні заняття, у мережі ми домовлялися про розваги та спільне навчання, у мережі ми закохувалися та розставалися один з одним. (...) Мережа є процесом, який відбувається і неустанно змінюється на наших очах – з нами і завдяки нам”.

Мережа стала елементом пам'яті, в якій є різні формації, не завжди ретельні, але це зовсім не проблема – молоді люди без труднощів уміють фільтрувати інформацію, доступну в інтернеті. Тим самим вони вписуються у бачення „культурної людини” італійського письменника Умберто Еко: „Культурною людиною

є не той, хто знає дату народження Наполеона, а той, хто зуміє її знайти протягом кількох хвилин”. Щоправда, інтернетникам потрібно кілька секунд, щоб знайти таку просту дату.

Зрештою, не тільки це є причиною того, що у випадку „дітей мережі” „культурна людина” набуває зовсім нового значення. „Участь у культурі не є для нас чимось святковим, – пише Черскій. – Глобальна культура – це основний будівельний матеріал нашої ідентичності, для самоідентифікації важливіший, ніж традиції, історичний наратив, соціальний статус, походження, а навіть мова, якою ми користуємося”.

Крім того, молоді люди великою мірою пов'язані з коштами, які зберігаються на їхніх рахунках, а не в гаманцях. Тому для них є абсолютним абсурдом примусова купівля культури в магазинах, асортимент яких переважно мізерний, а ціни накручені до чималих розмірів завдяки незліченній кількості посередників. Це наражається на абсолютне нерозуміння інтернетників, яким зовсім не потрібна розбудована мережа дистрибуції, лише справний інтернет-магазин.

АСТА власне захищає цю застарілу систему, тому часто її називають угодою з минулою епохи, де інтернет не був настільки розповсюдженим і розбудованим, а люди ще не зжилися з ним.

Аноніми – і в мережі, і на вулицях

Тому такою гострою була реакція на інформацію про те, що угоду підпишуть 26 січня 2012 року. 21 січня хакери з міжнародної групи „Anonymous” атакували урядові сторінки та сторінки політиків правлячої Громадянської Платформи (Platforma Obywatelska). Прикметним знаком групи є маска Гая Фоукса (у 1605 році він хотів висадити у повітря британський парламент; цей символ використали у відомому коміксі Алана Мура „V означає вендета”, за яким зняли також фільм). Сторінку прем'єра не могли відновити кілька днів.

Натомість у соціальних мережах відбувалася мобілізація вуличних протестів, які пройшли 24 та 25 січня. Однак вони стали явищем не лише у великих містах. Протести ширилися всією країною і докотилися до міст, в яких давно ніхто не виходив протестувати – Білосток,

Бельсько-Бяла, Бидгощ, Ченстохова, Гдиня, Катовіце, Краків, Люблін, Піла, Познань, Радомско, Рибнік, Сосновець, Щецин, Щитно, Тарнув, Торунь, Варшава, Вроцлав і Замосць. Це найбільші демонстрації від часів „Солідарності”.

Спочатку прем'єр Дональд Туск казав, що не піддасться жодному шантажу – угоду підпишуть у призначений день. Звичайно, так і сталося, але позиція уряду щоразу м'яшала. Врешті-решт ратифікацію АСТА вирішили призупинити і подбати про те, з чого слід було починати – про широкі громадські консультації (залишається сподіватися, що це модне гасло не залишиться порожньою фразою, а перетвориться у реальну дію).

Однак АСТА схвалювала не лише польських інтернетників. У Німеччині протести відбулися у майже 60 містах, найбільші демонстрації пройшли у Мюнхені – близько 16 тисяч учасників. Німеччина не підписала угоду з „формальних причин”. Після демонстрацій у Болгарії місцевий уряд відкликав підпис. Натомість у Чехії призупинили ратифікацію. Окрім того, угоду не підписали інші країни ЄС – Кіпр, Естонія, Голландія та Словаччина. Також і сама Європейська Комісія, що раніше прискорювала АСТА, починає сумніватися, як і інші міжнародні організації, у тому числі й ОБСЄ.

В Європейському парламенті, який повинен ратифікувати угоду, зростає опозиція проти документа. Керівник найбільшої фракції – Європейської Народної партії – Джозеф Даул навіть сказав, що „Угода АСТА є мертвою”. Хоча й зазначив, що він не є виразником позиції всієї групи. Однак усе вказує на те, що угоду не підпишуть, а навіть якщо вдасться її провести, то в дуже полегшеній версії. Польські „діти мережі” показали, що вміють виразити своє незадоволення так, як і їхні друзі з Європи та США. Попри те, що „Обурені” (Oburzeni) з-над Вісли не хотіли протестувати проти зростання безробіття та зниження стандартів життя, у випадку антиАСТА багато з цих постулатів – незалежно від політичних уподобань – з'явилися на демонстраціях. Але насамперед з „Обуреними” їх пов'язав спротив зменшеному впливові на демократію, прикладом чого є відчуження політичних еліт, які давно вже забули, що вони служать не корпораціям, а людям.

Чеські „пірати” домоглися свого

Ані застереження чеських експертів і користувачів інтернету, ані критичні голоси громадських та правозахисних організацій не спромоглися змусити чеський уряд переглянути свою позицію щодо договору АСТА. Все змінилося лише після атаки на веб-сайти уряду та провідної урядової партії.

► Чеський рух опору проти АСТА, що наприкінці 2011 року інспірувався діями хакерів та міжнародним рухом за свободу в інтернеті „Anonymus”, підхопила „Чеська піратська партія”, програма якої передбачає захист свободи в інтернеті та боротьбу проти авторських прав у сфері відео- і аудіопродукції, власниками яких є великі корпорації. Своє незадоволення „пірати” спочатку виявляли шляхом публічних акцій протесту, однак це не принесло відчутного ефекту, тому на початку лютого 2012 протест переріс ватаки на сайт уряду й Громадянської демократичної партії (ODS). До того ж хакери оприлюднили (надіславши редакціям газет) список кількох десятків тисяч членів і прихильників цієї партії, з різними їхніми даними, адресами й контактами.

„Це дуже поважна справа, яка не залишиться просто так, без наслідків”, – коментував атаки хакерів на ODS заступник голови партії Павел Дробіл, натякаючи, що за справу тепер візьметься чеська поліція. Менеджер правлячої партії Ян Кочі застеріг ЗМІ перед публікацією будь-яких фрагментів викрадених даних. „Крадіжка особистих даних членів партії знаходиться далеко за межею того, що можна вважати вільним користуванням інтернету”, – підкреслив він.

Чеські „Anonymus” спочатку паралізували сайт ODS, а згодом розмістили на цій сторінці свій логотип та критичні висловлювання на адресу представників партії. „Ваша арогантна реакція, за якою ховається неспроможність забезпечити власну інтернет-систему, призвела до нашої наступної атаки. Як ви хочете керувати країною і представляти інтереси нас, громадян, якщо ви неспроможні на елементарне?” – запитали „Anonymus” безпосередньо на веб-сайті урядової партії.

Неочікувані „наслідки”

За кілька днів хакерський шантаж приніс свої неочікувані „наслідки”. Можливо, урядова партія побоюлася оприлюднення інших списків, наприклад, списку „тихих” спонсорів і донорів, чи іншого компромату, проте уряд Петра Нечаса вирішив взяти тайм-аут. Чеський підпис під угодою не було відкликано, але уряд заявив, що поки чеські урядові експерти цілковито не розберуться у договорі АСТА, жодних кроків у напрямку до ратифікації цього договору не буде.

„Процес ратифікації буде призупинено, а весь договір повторно проаналізовано”, – заявив на прес-конференції Петр Нечас, додавши: „У жодному випадку ми не хочемо дозволити, щоб були поставлені під загрозу громадські свободи і вільний доступ до інформації”.

До зміни позиції уряду від початку 2012 року доклалися й самі чеські політики – кожна нова дискусія в ЗМІ переконувала, що коаліційні політики цю підтриману 22 країнами Європейського Союзу світову угоду не те що не читали, але взагалі не надто орієнтуються в конкретних деталях. Новинкою для багатьох виявився, наприклад, той факт, що АСТА допускає можливість митної перевірки всіх цифрових носіїв з метою пошуку неліцензійного контенту, що дає митникам право при обшуку вилучити комп’ютер чи телефон з нелегальною (на їхню думку!) програмою, відеороликом чи піснею.

Критика торгового договору АСТА триває, люди, не дивлячись на морози, виходять на вулиці чеських міст: протестують Пльзень, Усті над Лабем, Ліберець, Брно і Острава. В лютому лише в Празі проти АСТА виступило 2500 молодих людей. Десятки тисяч інших поставили проти АСТА свій „підпис” в інтернеті та в соціальних мережах. З’явилися

і нові вимоги, згідно з якими Чехія повинна не лише повністю відмовитися від ратифікації домовленості, але затвердити в парламенті конституційний закон, який гарантуватиме свободу інтернету в Чехії та змінить процедуру обговорення міжнародних договорів ще до їх підписання.

„Призупинення ратифікації домовленості АСТА є нашою односторонньою перемогою, але цю перемогу не варто переоцінювати. Вимагаємо, аби цей договір був повністю знятий з порядку денного”, – каже заступник голови „Чеської піратської партії” Мікулаш Ферієнчік.

За ким останнє слово?

Останнє слово може бути не лише за чеськими критиками АСТА чи за політиками. Атаку на сайти уряду і правлячої партії ODS розслідує спецгрупа поліції. Члени підрозділу чеської поліції по боротьбі зі злочинами у кібер-просторі до співпраці запросили колег – слідчих та експертів чеської цивільної контррозвідки BIS. За ґратами можуть опинитися особи, причетні до викрадення бази даних членів урядової партії.

Слово – дещо неочікувано, але цілком логічно – взяла і чеська державна контора з питань охорони особистих даних (ÚOOÚ), що фактично виступила на захист „піратів” і „Anonymus”. На думку організації, яка користується доволі високим авторитетом, Договір про боротьбу з контрафактом суперечить чинному чеському законодавству, яке гарантує права особистості, а тому являє собою невиважений і неконкретний документ.

„Нові широкі права державних органів, зокрема й репресивного характеру, цей договір декларує в цілком невідповідний спосіб”, – так ÚOOÚ озвучила свої претензії до АСТА.

Велика трансформація

Найважливіше питання лише в тому, як вигідно ми зможемо продати свою свободу в Мережі? На що саме в реальному та у віртуальному світах, під тиском ринків та урядів, ми поміняємо свій улюблений, анархічний, розхристаний старий Інтернет?

» Для того, щоб спробувати вихопити найважливіші події, тенденції та ідеї, які будуть рухати Мережу найближчим часом, автор вишикував їх у список. Зрештою, чи не списки „десять найкращих...” є одним із найбільш улюблених форм електронного контенту?

Цифровий гедонізм

Нещодавно українська міліція арештувала сервери улюбленого мільйонами українців файлообмінника EX.UA з найбільшим (з усіх відомих автору) асортиментом світового кінематографа (чи просто тонни піратської продукції).

У час, коли стогони й плач українців стали майже нестерпними, народився план помсти. Десятки тисяч користувачів домовилися в соцмережах та на форумах і розпочали гуртом надсилати запити, автоматично або вручну, на сайти основних державних органів – усіх, крім Верховної Ради. І ці сайти впали! Шаблон такої атаки вже місяцями можна спостерігати у діях культової групи „Анонимус”. Виявилося, що він непогано пасує для української ситуації.

Цензура під приводом боротьби з піратством

Урядові сайти впали і не подавали ознак життя майже добу – що не дивно, адже більшість з них створена за „відкати”, через що все це дуже низької якості – як інформаційно, так і в частині захисту від подібних атак. Що це було? Визначень вистачає, від цифрових масових заворушень до міні-інтернет-революції, однак ми вважаємо, що це був щирий, самоорганізований протест людей, у яких відібрали улюблену розвагу. Урок для влади, який вона все одно не зрозуміє: ти можеш забрати їжу, житло і майно, однак зазіхати на інтернет – зась, тому що інтернету та фільмів повинно бути багато, і бажано безкоштовно.

Громадяни країн, що протестують з приводу запровадження торговельної угоди АСТА, змагаються за свою і за нашу свободу. АСТА деформує законодавство країн, що її підписали, і надає небачені можливості швидко закрити сайти з „піратським контентом”, належність до якого визначає не суд, а правовласник. У випадку, якщо ЄС прийме подібну угоду, наступним кроком буде залучення до неї країн у сирій зоні законодавства про авторські права, подібних Україні. Тоді у наших посадовців з’явиться важіль впливу і простір для маневру: „ви закриєте у себе сайти, які не подобаються нам, а ми – сайти, де лежать фільми та музика”.

Зростання держави і контроль інтернету

Українська держава настільки зросла, її стало так багато, що за останні два роки вона почала з подвоєною енергією контролювати, встановлювати монополії і збирати хабарі з усього, що рухається. Щоби собаки не заважали цьому каравану йти, їх намагаються ганяти безпосередньо у мережі. Є цікавий законопроект, що поки дивом не пройшов розгляд на комітеті у парламенті. Згідно з ним, під приводом боротьби з порнографією, зупинити будь-який сайт можна буде на раз-два-три. Агенту-провокатору достатньо розмістити коментар з відповідним фото. Зрештою, для чого ж тоді діє авторитетна Комісія з питань моралі? Подібні законодавчі ініціативи з’являються постійно, із наполегливістю, що варта кращого застосування, і завжди під шляхетними приводами – захист дітей, захист приватної інформації, підвищення якості послуг.

Дуже важливий прецедент виник одразу після історії з файлообмінником EX.UA. За судовою ухвалою (без розгляду справи) майору ДАІ вдалося зупинити роботу сайту „Дорожній Контроль” – корисний

проект, на якому добровольці намагаються вчити... інспекторів ДАІ цивілізованій поведінці на дорогах. Виконавці прийшли з ухвалою суду до великого українського інтернет-хостера, який не збирався захищати свого клієнта, і слухняно відімкнув сервери „Контроля” від мережі.

Тобто офіційно зафіксовано, що у нашій країні можна закрити сайт без рішення суду по суті, і всього лише за лайливий коментар під статтею. (Це на додачу до того, що судові рішення можна купити, або наїхати податковою, або просто подзвонити власнику провайдера). Наразі спостерігається еміграція не лише людей, але й сайтів – декілька відомих автору незалежних проектів нещодавно перейшли на хостинг за кордоном. До речі, переходять не лише „опозиційні” сайти – у нас так само напівзаконно влада може закрити і сайти бізнесу – наприклад, інтернет-магазин.

Боротьба з монополіями

Звичний нам інтернет є природним конкурентом старих схем. Він знищує посередників, ламає старі схеми в бізнесі та корупційні ланцюжки в урядуванні. Як жартують в Україні, „коли ми прийдемо до влади, більшість міністерств буде замінено на роботу невеликої програми”. Інтернет так інтенсивно усуває посередників, що навіть створив мега-посередника, Facebook.

Інтернет в умовах України, не дивлячись на всі спроби поставити його під контроль, постійно породжує не лише незалежні ЗМІ, але й нові бізнес-моделі, які є значно успішнішими й мобільнішими, ніж звичні бізнесові, а тим більше державні, монстри. Останній яскравий приклад – розквіт інтернет-торгівлі. Держава хоче прибрати цей бізнес до рук, за допомогою регулювання на кшталт „немає інтернет-магазину без реального офісу”, але цей розквіт є, і десятки тисяч українців отримують від нього значну ко-

ристь. Вони купують, оминаючи посередників і за значно нижчими цінами, товари від будь-яких виробників. Побічним продуктом цього розквіту є поява альтернативних служб доставки, що надійно й відносно недорого можуть привезти вам товар у будь-яку точку країни – річ небачена ще п'ять років тому.

Кінець приватності

Приватності залишилося мало, однак тепер, – коли низка соціальних мереж оголосила про можливість автоматичного пошуку облич на фотографіях, виставлених у мережі, – приватності залишиться ще менше. Тінейджерам варто пам'ятати, що деталі профілю „вКонтакті“ можуть бути через п'ять років використані проти них, під час прийому на роботу, або у момент розвитку нових стосунків, так що не варто було ставити те фото, на якому ти без одягу.

На жаль, батьки зазвичай не знають, що таке „вКонтакті“, тому що зайняті, розкриваючи свій кредитний профіль для зацікавлених банків у „Однокласниках“. Чудовий продукт соціальних мереж – їх користувачі, тобто ми – продовжують приносити власникам цих сервісів непогані прибутки. „Ми вам – соцмережу, ви – приватні дані і ваші звички, бажано шкідливі, які можна продати операторам реклами“.

Частина психологів стверджують, що нове покоління є відвертішим

і чеснішим, ніж попереднє. Дійсно, часто дані з профілю можна швидко перевірити – немає сенсу розказувати про 90-60-90 або про накачані м'язи, якщо твердження можна спростувати за тридцять секунд роботи в інтернеті. Питання лише, скільки відсотків людей захоче зробити таку перевірку? З кожним роком їх буде все менше – є достатньо значно більш цікавих занять, наприклад, годувати корів на віртуальній фермі. Ігнорантність та нездатність довго фокусувати увагу на чомусь одному буде лише зростати.

Інформаційні фільтри

Пошук у Google для двох різних осіб вже ніколи не буде однаковим, так само, як і те, що вам показує Facebook. Яку інформацію отримати з мережі вирішуєте не ви, а просунуті алгоритми з елементами штучного інтелекту – вони краще знають, що вам потрібно. Google оголосив нещодавно, що з 1 березня всі його сервіси будуть інтегровані в один, у частині збору та обробки інформації про поведінку та уподобання користувача. Це означає кращу монетизацію для Google, і менше вибору для нас.

А далі програми-шпигуни?

Справа в тому, що на додачу до всіх інших проблем, старий, улюблений, анархічний, розхристаний Інтернет щезає. Доходи Google від реклами у звичайному неті пе-

рестали зростати – всі кинулись у соціальні мережі. В старому Інтернеті було можливо все, у ньому з нуля були створені багатомільярдні бізнес-проекти на кшталт Google та Facebook. А тепер цей останній, наприклад, намагається піднятися у харчовій піраміді на одну сходинку вище, і з'їсти те середовище, яке його зростило. Як швидко з'явиться те, що з'їсть Facebook?

Уряди й стали бізнеси також не люблять Мережу в тому вигляді, якою вона є зараз. Їм краще мати справу з декількома соцмережами, аніж з мільйонами незалежних інтернет-мешканців. До того ж, поточні війни за цифровий контент – право дивитися на своєму комп'ютері фільми – будуть дитячим спогадом, коли почнеться війна за право вільно виконувати на своєму комп'ютері програми – принаймні про подібну загрозу говорять найсвітліші голови. За цими планами, на кожному комп'ютері на рівні „заліза“ повинні бути зашиті програми-шпигуни, які будуть дозволяти або забороняти той чи інший код – в залежності від того, чи є у вас відповідні цифрові права.

Гіршим ворогом нашої свободи є все ж таки ми самі. Пам'ятайте, ті, хто хоче купити вас у старому Інтернеті і продати в новому, повинні заплатити дорого, – ким би вони не були. І лише від нас залежить, наскільки вдалою буде ця угода. ◀

„Відкрий Україну“: державна влада та Інтернет

Україна як пострадянська держава відкрила для себе Інтернет відносно пізно. Цей чинник „запізнення“ став — і, принаймні до останніх часів, залишається — тією ключовою обставиною, яка визначає як загальне ставлення влади до Мережі, так і політику в ній.

Держава в особі українських міністерств і відомств довго не могла протиставити проактивній тенденції розвитку соціальної медіа-складової Інтернет — власну державну проактивну складову. Органи державної влади зазвичай діяли реактивно — розміщували інформацію про свою діяльність не просто *post factum*, а з великим запізненням та з великою мірою вихолощеності — обмежуючись сухими офіційними повідомленнями та якомога уникаючи висвітлення та розгляду проблемних, дискусійних питань. Ще проблемнішою була ситуація в середовищі „сектора безпеки“, і без того переобтяженого проблемами професійної специфіки обмеження доступу, секретності тощо.

Комп'ютери, як відзначав відомий дослідник Д.Несбітт, збільшують реальну владу кожного індивіда, дозволяючи йому більш ефективно стежити за діями свого уряду, навіть більше, ніж уряд може стежити за діями громадянина. В українському контексті це дедалі яскравіше проявляється з часів соціальної мобілізації доби Помаранчевої революції, одним із механізмів (хоч і допоміжних, але дійсно впливових) був Інтернет (передусім медіа-видання та форуми). В певному сенсі саме ті часи „соціально-політичної мобілізації“ стали початком періоду зміни ставлення державної влади України до феномену Інтернет та соціально-політичних наслідків, цим феноменом породжуваним.

Нездорова консервативність

Проте лише починаючи з останніх часів українська влада дійсно активно відкриває для себе Інтернет — і тим самим відкриває себе Інтернету. Найбільш показова тенденція поступового посилення

присутності чиновників високого рангу (починаючи від прем'єра і закінчуючи окремими міністрами) в соціально-комунікаційних мережах на кшталт Facebook та Twitter.

Проте найбільш проблемним залишається дотепер неподолане загальне ставлення державної бюрократії як такої до феномену Інтернет. Воно характеризується щонайменше нездоровою консервативністю, яка в багатьох випадках доходить до недовіри та підозр.

Проте, в контекст бурхливого розвитку Інтернету та його національного сегмента, українським чиновникам дедалі складніше зберігати подібні позиції „глухої оборони“. Але разом із тим державній бюрократії як адміністративному прошарку в цілому дотепер не вистачає навіть необхідного мінімуму знань та вмінь, аби більш-менш успішно інтегруватися в інформаційно-комунікаційні мережі в якості хоча б мінімально впливових акторів. Показовим є прецедент великих текстових запозичень з виступу С.Джобса (давню оприлюдненого в Інтернеті), які зустрілися у промові Секретаря РНБО України Р. Богатирьової перед студентами НУ „Києво-Могилянська Академія“ (28 червня 2011 р.). Цей резонансний випадок став яскравим доказом: державна влада традиційно недооцінює як інформаційні потужності Інтернету, так і комунікаційні можливості спільноти.

Запізнення в реакції

Ще проблемнішою (ледь не найпроблемнішою) виглядає ситуація майже повної відсутності оперативного зворотного зв'язку — швидкої реакції державних органів та установ на події, що набули розголосу завдяки мере-

жевим медіа-ресурсам. Окремі прецеденти виступають в якості „винятків, що підтверджують правило“. Запізнення в реакції цілком природно породжує та посилює як сумніви в ефективності діяльності конкретних державних органів, так і недовіру до влади в цілому — як до консервативної, неповороткої бюрократії, орієнтованої переважно на забезпечення власних інтересів збереження *status quo* та приховування небажаної інформації, а не на інтереси розвитку суспільства.

Як свідчать українські реалії останніх часів, у випадку неефективних дій інститутів влади стосовно соціальних медіа та мереж, зокрема, зловживання арбітражними функціями або ж спроб монополізації окремими корпоративними групами впливу на інформаційно-комунікаційні засоби за допомогою матеріально-фінансового інструментарію, виникає загроза соціальній стабільності, яка проковує інститути громадянського суспільства на акції протесту з непередбаченими для держави наслідками. Можливо, саме цим пояснюється, як дотепер неподоланий бюрократичний скепсис щодо ролі та місця мережевих ЗМІ та численні невиважені кроки силового характеру, спрямовані проти окремих сайтів та серверів на кшталт EX.UA.

Спроби державної влади зберегти та навіть посилити механізми контролю за національним інформаційно-комунікаційним сегментом глобальної мережі переважно нормативно-правовими механізмами та технічними засобами (в контексті т.зв. „керованої демократії“) не вирішують соціальних проблем, залишаючи за користувачем право вибору моральних орієнтирів.

У той же час у національному громадянському суспільстві закріплюється перспективний підхід, який поступово екстраполюється і на владу. Він полягає в тому, що роль держави, у першу чергу, має зводитися до ефективного арбітражу та менеджменту, ключовою складовою яких є здатність дієво реагувати на гуманітарно-політичні та соціально-економічні проблеми, що виникають та швидко набувають розголосу засобами Інтернету.

Поступова інтеграція

Державна влада в Україні, на відміну від, скажімо, сусідньої Білорусі, вже втратила „контрольний пакет акцій” навіть щодо національного сегмента Інтернету. А отже, питання полягає вже не в тому, аби коригувати розвиток національного сегмента Мережі „під себе” чи навіть принципово впливати на нього. Справа йде „лише” про поступову інтеграцію у нього і створення якомога сприятливішого середовища спочатку для висвітлення державної політики, а надалі – для її успішної реалізації у „п'ятому вимірі” реальності, яким давно став віртуальний простір.

В свою чергу, існують певні перспективи для того, аби українська влада поступово виходила за рамки виконання переважно патерналістських функцій стосовно глобального медіа-простору. Є всі підстави прогнозувати, що поступово державна влада, закріплюючи свою присутність в глобальному медіа-просторі, а надто в національному його сегменті, стане конкурентоспроможною інформаційно-комунікаційною одиницею, здатною брати співставну участь у спільному, взаємному (!) формуванні принципів співіснування та діалогу держави та громадянського суспільства. І ключове питання – не тільки у формальному інформаційно-комунікаційному контролі над соціальними настроями населення/громадян України, але у створенні відносно комфортних чи принаймні сприятливих умов для національної інформаційно-комунікаційної спільноти у пошуках необхідної інформації державного характеру, оптимального висвітлення поточної державної політики та похідних чинників впливу на ставлення до них зокрема та на громадську думку в цілому. <

Online 70+ „Важко сказати, що не цікавить мене...”

» В українському інтернеті здійнялася буря навколо закриття порталу EX.UA, іде полеміка стосовно поколінь онлайн та офлайн. Неодмінно напрошується висновок, що активність у всемережі, а відтак і виразна громадянська позиція – справа молодих. Дійсно, хто б сумнівався, що українські пенсіонери явно пасуть задніх на тлі своїх європейських колег. Ситуація парадоксальна, якщо врахувати, що Україна входить до десятки країн Європи за кількістю інтернет-користувачів. Утім, за даними, оприлюдненими GfK Ukraine восени минулого року, в Україні почала зростати аудиторія інтернет-користувачів старшого віку. „За останні 3 роки інтернет-користувачів у віці 60+ збільшилося на 371%. Трохи повільніше, але теж вражає росте аудиторія 40–49 та 50–59”.

Пам'ятаю, як було ошелешене оточення моє бабусі, коли вона придбала свій перший комп'ютер у віці 72 роки. Врахуйте, що в її містечку проживає неповних 15 тисяч людей. Ось як бабуся описує свої враження.

„Це я зробила для того, аби відчувати себе повноцінною людиною. Місяців три боялася підійти до незнайомої апаратури. Але все обдумала – і почалося. Навіть власноруч, за інструкціями, ввімкнула інтернет. Спочатку мене цікавив Word: я тоді у сільській школі в старших класах викладала українську мову та літературу і треба було готувати цікаві повідомлення, картки для індивідуальної роботи, тести тощо. Опанувала принтер, насамперед друк і сканування. Уроки стали цікавішими. В інтернеті багато матеріалів, яких нема в шкільних підручниках. Можна роздавати учням картки не тільки на урок, але і на індивідуальні, додаткові домашні завдання.

Інтернет допомагав мені бути авторитетним педагогом. Я готувала відкриті уроки в кабінеті інформатики, складала за допомогою матеріалів інтернету і ставила сценарії про життя письменників, працювала з тестами. Мені було цікаво спілкуватися зі своїми старшокласниками. Ось тоді я без комп'ютера вже не уявляла себе.

Трохи згодом зацікавилася музичними творами. Стала копіювати улюблені пісні. Наступний етап – копіювання музичних відео-кліпів. Стало ще цікавіше жити. [...]. Прийшов час – і я стала копіювати фільми”.

Вповні значення Інтернету наша родина оцінила лише тоді, коли бабуся вийшла на пенсію. „Телефонують колеги, просять, буває, щось уточнити, дізнатися про щось. [...]. Моїми кращими друзями є Скайп і електронна пошта”.

Нещодавно пані Стефанія приєдналася до спільноти Фейсбук. „Мені пишуть з Києва, Чернівців, Польщі. Там обмінюєшся думками про свої життєві пригоди, проблеми, новини, одним словом – про все. На цікаві різноманітні теми”.

Смію припустити, що переважний обсяг спілкування здійснюється усе ж через електронну пошту та Скайп, проте справа не лише у вікових особливостях нашої екзистенції. Справа у бажанні бути серед молодих, відчувати їх, співпереживати, розуміти.

Катерина Івончак, Чернівці

Претензії судового виконавця відхиляються та інші радощі

Іван Дерер,
автор блогу
Іван Дерер-Респект,
Мадрид

» За вчорашній день в мене було кілька приводів для буденних радощів.

Я прийшов до будівлі суду і дивився на величезні двері, за якими десь уже знаходився пан К.

Двері були такі великі, що я навіть не знав, де вони закінчуються.

Подумалось – а що там за ними?

Я взявся за клямку.

За дверима була рама металошукача.

Уявляючи, як дістаю охоронців балачками про невпинне зменшення свободи, я пройшов через раму і рушив до інших дверей, за якими знаходився зал здійснення права, де і перебував пан К.

У нас не було великих ілюзій. Ба більше – нас взагалі здивувало, що апеляція проти вигаданого примусового судового стягнення буде розглядатися. Ми чекали автоматичного відхилення позову і арешту майна.

Я дивився на трьох жінок у чорних мантиях і намагався вгадати, чим вони займаються в приватному житті...

Раптом усе закінчилося... в тунелі монументальності й задухи чеського права з'явилося світло, і я почув, як пані суддя проголосила: „Претензії судового виконавця відхиляються“.

Я хотів би, щоб усі ви могли почути на власні вуха, як ця фраза резонує в залі суду.

Ця фраза того вартувала.

Виходячи з залу, я автоматично випалив: „Дякую!“

Мене й самого це здивувало. Навіщо я це сказав? Це ж не моя заслуга, що результат виявився саме такий...

Мабуть, я просто зрадів...

Пані суддя відповіла: „До побачення“.

***

Ми знову опиняємось у ситуації, несумісній із життям – на висоті 10 км над землею, в алюмінієвій труні, що рухається з швидкістю 1000 км за годину.

Я помітив дівчину, яка підійшла до стюардеси. Вона нервово посміхалась і щось говорила. Подивився на її ногу.

Та ледь помітно тремтіла.

Помітив дещо уривчасті рухи руками.

На обличчі стюардеси на хвилюк промайнула невпевненість. Однак лише на хвилюк.

У той момент дівчина втратила над собою контроль.

Її почало трясти.

Сльози пирснули фонтаном. Панічний страх польотів. У ту мить я навіть не міг уявити, чим усе закінчиться.

Тим часом стюардеса виконувала свою

роботу. Вона тримала дівчину за плече і розмовляла з нею.

Мені спало на думку приєднатися з радістю „налийте їй 50 грам“, але цю дурість я залишив при собі.

Саме в той момент літак потрапив у зону турбулентності. Яка шкода – вони ж її майже заспокоїли...

Дівчину, наче ляльку, посадили в першому ряді, коло капітана. Було помітно, як вона тремтіть.

Капітан розмовляв із нею впродовж усього польоту, пояснював, що діється з літаком у повітрі, і час від часу до нас навіть долинали її сміх.

Не питаєте, як сталося, що капітан сидів поміж пасажирів.

Напевно, то був інший капітан.

Але свою роботу цей екіпаж виконував добре, і мене це радувало.

Компанія Wizzair, рейс W6 2701, 14 лютого з Праги до Мадриду.

***

Технік компанії „Telefonica Movistar España“ прийшов з точністю до хвилини.

Прийшов встановити оптичне волокно замість мого застарілого 8-мегабітного ADSL-інтернету.

Він зробив усе за дві години, як ми і домовлялись.

Коли він роботу закінчив, мені зателефонували з компанії, аби перепитати, чи все пройшло як треба, і чи я задоволений.

Я відповів, що так.

Далі мене запитали, чи технік, бува, мене якось не діставав.

Я відповів, що ні.

Тоді мені побажали насолоджуватися швидкісним інтернетом.

Я пожартував, що у зв'язку з угодою АСТА, мені та швидкість буде ні до чого.

Дівчина по той бік лінії засміялася.

Посміхнувся і я, зауваживши, що нормальна країна таку дурню ніколи не ратифікує.

Вона знову засміялась і поклала слухавку.

Залишились приємні відчуття.

***

Мене так потішили ці три випадки, що я відкоркував пляшку „Ведмежої крові“, яку минулого тижня залишили на столі мої гості, і добряче впився.

Якби такі речі траплялись щодня, життя було б, мабуть, нестерпно приємним.

Але ось так винятково – воно того варте.

Це треба відзначити.

Чужий серед своїх

» Схоже, все-таки не кожен. Схоже, бодай одного (ну добре, не одного, але тут – про одного) російського демократа, який уміє не спотикатися на українському питанні, я в житті зустрів. Щоправда, твердження це потребує кількох уточнень.

Уточнення перше: російським – поетом, письменником, журналістом – його можна назвати хіба українською, тоді як російською він є не російським, а русским. Чи так буває? Якщо буває навпаки, то мусить бувати і так. А навпаки буває: міг же Гоголь бути не русским, але при цьому російським. Бо „русскость” не вибирають: якщо вас народили в Саратові, перевезти на час несвідомого дитинства до забайкальської Чити і читати вам на ніч „по-читинськи”, то от ви і російський. Натомість російськість вибирається свідомо. А саме цього наш герой (хоча він послідовно заперечує героїзм і наголошує на власній нормальності) – саме цього наш герой і не зробив, зробивши навпаки: вибрав німецьку еміграцію, британське громадянство і – нині – празьке працевлаштування. Тому вже й не знаю, як його називати. Ігорь? Igor? Ігор? Померанцев чи Померанцев? Чи так, як він сам себе називає в кількох текстах – зокрема, у „Баскському собаці” – Геннадій Люстрін?

Уточнення друге: ну який з нього демократ? Тобто з політичного погляду – так. Але якраз політичного погляду він уникає не менш послідовно, ніж героїзму. Він сприймає світ на дотик, запах і смак, а який у політики запах і смак, не кажучи про дотик? Покидаючи в 70-ті роки СССР, він, ясна річ, утік від тоталітарного „КГБ та інших”, але передусім від „обшарпаних райцентрів, спрацьованих чоловіків, спожитих жінок” – і від „демократичної” біленької міцної до меридіанів, на яких навіть цвіль буває шляхетною, а червоні – сухими.

Звичайно, його перша книжка – „Альби й серенади” – не могла вийти тут і вийшла на Заході. Але, перечитуючи її сьогодні, бачиш: у ній не було „нічого такого”. Вона не закликала до повалення радянського режиму. Просто вона ігнорувала радянського читача. Вона була антирадянською і антидемократичною (ось єдиний випадок, коли ці два слова справді виступають синонімами) не в ідеологічному, а в естетичному сенсі. Що знайшли б у цих „Альбах і серенадах” широку масу трудящих? Серенад із альбами – і тих би не знайшли. Зате Фолкнера і Гамсуна, Джойса і Селінджера – скільки завгодно. І оголеного Кафки: „Однажды Иосип простудился и решил смерить температуру. Однако все попытки

сделать это были безуспешными. Оказалось, что у Иосипа нет подмышки”. Ні, перейняті долею хоч якогось народу демократи так не пишуть.

Нарешті, третє. Чи його – у принципі – обходить „українське питання”? Чи літератора взагалі може обходити щось настільки абстрактне? Інша справа – питання конкретне, чернівецьке. Наприкінці років, яких я з причини тодішньої своєї відсутності на світі не пам’ятаю, він – звісно, по-руски – писав: „Отже, починаються Чернівці! Підведіться – як ви завжди підводитеся, коли мова про кохання. Це місто вибудоване з недомовок, диму і крику. В його дворах, де пасуться дощі...”. На початку наступних, коли я вчився проходити своєю Кобиланською повз його Лермонтова, він, переїхавши до Києва, продовжував: „Ти хотів би показати мені Чернівці?... Ось летять над Україною не відьма й відьмак, а юна жінка і молодий чоловік... Так летимо ми, рука в руку, доки ранок відкриє перед нами мій Дублін, мій Вітебськ, моє містечко”.

Тепер, тимчасово осівши після Мюнхена й Лондона у Празі, він згадує: „Про емігрантів говорять, що вони переживають культурний шок, але я в еміграції його не пережив, тому що в мене було щеплення Чернівців. Зате після Чити в Чернівцях я пережив почуттєвий шок – по-своєму, по-дитячому еротичний. Я потрапив у кольорове кіно, у світ сліпучого сонця, де майже непритомніш від запаху білого наливу, вишень, морелей...”. І ще згадує так: „Дисидентами бувають не лише люди, але й міста. Архітектура Чернівців у радянській імперії була дисидентською. Проходячи повз будинки, живучи в них, ти не міг не заразитися їхнім духом. Чернівці – місто-дисидент, що дало нам, своїм мешканцям, уроки краси, волі, обв’язку... Повітря Чернівців було пооране лементами, стогонами, подихами німецькою, ідишем, українською, угорською, румунською, польською, російською... Не потрібно мати велику фантазію, щоб уявити собі найбагатше мовне тло, мовний ландшафт Чернівців. Я назвав би його „протягом лінгв”. Із цієї поліфонії й народжувалася поезія”. І ще згадує ось як: „У 1975 році я писав про Чернівці: „мій Дублін, мій Вітебськ, моє містечко”. Я мимоволі порівнював себе із Джеймсом Джойсом і Марком Шагалом. Я був занадто самовпевненим. Я не дотягнув. Добряче не дотягнув. Але Чернівці дотягнули”.

Так сьогодні пише про моє містечко Ігор Померанцев. А я читаю, дякую їм обоє – і не вірю. Не вірю – і дякую.

Олександр Бойченко,
Чернівці

Про культурну політику у бізнесовій державі

Андрій Портнов,
Лондон

» Недавня історія з депутатом Верховної Ради Романом Забзалюком, який оприявив факт підкупу за перехід в іншу, провладну, фракцію і навіть показав усій країні дві коробки гривень – готівковий еквівалент 450 тисяч доларів США, недовго протрималася на перших шпальтах газет. Зрештою, вона мало кого здивувала. Адже факт купівлі-продажу державних посад і дипломів, дисертацій і судових рішень нікого в Україні

не дивує. Саме оце призвичаєння до практик, які є абсолютно неприйнятними і дикими у тих країнах, на приклад яких ми покликаємося декларативно розважаючи про „європейський вибір“, найбільше засмучує. Але й підказує нам дещо про саму природу Української держави, яка існує вже 20 років.

Відповідальний, а не урочисто-ювілейний аналіз отих 20 років показує, що Україна як держава виникла передусім як бізнес-проект найактивнішої частини партійних і комсомольських еліт. Зміна державної символіки на початку 1990-х не супроводжувалася ані зміною персон на ключових посадах, ані принциповою зміною правил гри. Саме в останньому полягає ключова відмінність української трансформації від географічно найближчої польської. Тамтешні, так само здебільшого посткомуністичні еліти, таки прийняли нові правила гри – передусім заради приєднання країни до Європейського Союзу і НАТО. Іншими словами, зовнішня (або геополітична) мотивація змусила їх поводитися принаймні частково по-новому.

В Україні подібного потужного зовнішнього мотиваційного чинника не було. Навіть після Помаранчевої революції ЄС не поспішав хоча б декларувати „європейську перспективу“, а для українських еліт невизначений (а, значною мірою, назвімо речі своїми іменами, буферний) статус країни аж ніяк не був перешкодою для збагачення. Навпаки. Вони (тобто наші еліти) чудово засвоїли правила гри із правилами! Тому не випадає дивуватися, що нині найбагатші українські олігархи істотно випереджають польських чи інших центральноєвропейських колег за розміром своїх статків, а от рівень життя середньостатистичного українця щоразу нижчий, порівняно із рівнем життя поляків, словаків чи литовців.

Українська антикомуністична опозиція кінця 1980-х, істотно слабша і за польську, і за литовську, до всього іншого демонструвала подиву гідну нездатність мислити інституційно. Згадаймо жваві українські дискусії про стан культури на початку 1990-х. Більшість ширих прихильників змін тоді думали приблизно так: треба відкинути радянську ідеологію й ті самі інститути зможуть служити новій, благородній меті. Найрадикальніше налаштовані говорили про зміну ключових фігур, але не інституцій як таких!

1991 року в Україні не було Вищої Атестаційної Комісії (ВАК), адже ця сталінська інституція контролю за присудженням наукових ступенів і звань залишалася винятково загальносоюзною. Втім, в Україні ВАК створили! Звісно, зберігши його базові, добре знані з радянських часів системні елементи. Ще раз підкреслюю: в незалежній Україні з нуля створили сталінську за суттю та завданнями структуру! Звісно, її наповнили новою ідеологією: тепер дисертації мають починатися „актуалізацією теми“ не в контексті рішень останніх партійних з’їздів, але в контексті „розбудови незалежної держави“. Коли ж Віктор Янукович у рамках оптимізації органів державної влади ліквідував ВАК своїм указом, він скасував тільки назву, але не структуру як таку – вона виконує ті самі функції, тільки тепер у рамках Міністерства освіти і науки.

В українських публічних дискусіях про вищу освіту завжди переважали ідеологічні сюжети, що їх загалом можна було б звести до персональної логіки: от змінимо міністра й тоді заживемо! За нинішнього міністра освіти Дмитра Табачника така логіка сягнула свого апогею. Реакція на українофобські висловлювання чиновника відсунула на третій план змістовну дискусію про інфраструктуру освіти.

З антиукраїнськими висловлюваннями Табачника переконливо й спокійно полемізував Іван Дзюба. Але ніхто не запропонував так само зваженої та змістовної критики системних проблем української освіти і науки: тотальної відсутності ротатії кадрів та міжрегіональних обмінів студентів й викладачів, катастрофічного стану бібліотек та відсутності навіть у найкращих із них доступу до міжнародних баз даних, зруйнування механізмів соціальних ліфтів, розквіту непотизму та плагіату, жалюгідного стану студентських гуртожитків тощо. Зрозуміло, що в такій атмосфері не могла виникнути і відповідальна дискусія про корупцію як механізм соціальної регуляції (а часто й виживання) в рамках глибоко несправедливої та неадекватної системи, або про способи її (корупції) подолання, що аж ніяк не зводяться до репресивних заходів.

Нинішню українську державу всі ці питання фактично не цікавлять. Ба більше, вона не ідентифікує їх як проблеми. Наша держава і гадки не має про те, що культура – це головне. Зате при необхідності повторює порожні фрази про важливість освіти, науки та європейської інтеграції. Своїх дітей українські чиновники давно відправляють на навчання за кордон. Топ-менеджерів для ведення свого бізнесу вони також охоче запрошують з-за кордону. Страшна правда полягає у тому, що висококваліфіковані, здатні до критичної рефлексії, компетентні люди цій державі не потрібні. Тому вона нічого не робить, аби хоч якось загальмувати „втечу мізків“ за кордон. Навпаки – своєю повною байдужістю вона щорічно вказує на двері тисячам талановитих українців. Виїзд цих людей допомагає утримувати комфортний для еліт статус-кво, а також унеможливорює формування окресленої соціальної групи потенційного спротиву наявній системі.

З краю:
**Відмовитись від цієї
пропозиції Кучма
просто не міг...**

Янукович і „Родина“: хто і чому править Україною

» В тих українських ЗМІ, котрі все ще не піддаються тискові режиму, все гучніше лунає слово „Сім'я“. Достоту як у російських газетах епохи Бориса Єльцина.

Щоб зрозуміти, хто і як править сьогодні найбільшою за площею країною Європи, варто поринути в недалеке минуле. Наприклад, на 10–15 років назад, коли в Україні, за другого терміну президентства Леоніда Кучми, поставав так званий „олігархічний капіталізм“. Після того, як Кучма зумів здолати свого найнебезпечнішого суперника Павла Лазаренка, президентська влада багатьом видавалась чи не абсолютною. Проте це було не так.

„Чиї будете?“

Паростки проблем проросли із зерен, засіяних самим же Кучмою. Кучма щиро хотів створити ринкову економіку — як він її собі уявляв. Саме за нього розпочалась масштабна приватизація української промисловості. Замість „червоних директорів“ до керма приходили частково вчорашні комсомольці, а частково — вчорашні бандити. Природно, отримавши економічну владу, вони забажали влади політичної. Схоже, Кучма цього не чекав.

І найбільших успіхів у цій сфері досягли на Донбасі — в регіоні, котрий ще за СРСР вирізнявся своєю, як кажуть, „специфічною“ ментальністю. Після розпаду СРСР саме тут буквально валялись під ногами багатства: шахти з вугіллям, металургійні заводи, коксохімічні виробництва тощо. Все це давно застаріло, бо було побудовано здебільшого ще руками сталінських рабів. Але за умов мінімальної оплати праці робітників, ці підприємства могли бути вигідними й під час світового економічного буму на межі 1990-х та 2000-х років.

Усе було просто: дешевий метал відправлявся за кордон, де за нього платили порівняно дорого. Прибуток же виводився, знов-таки, в закордони. До того ж, на „донецький“ бізнес фактично працювала вся країна: адже саме державний бюджет, через численні пільги, оплачував дотації на видобуток вугілля, електроенергію, видобуток руди...

Нові господарі життя швидко купили всі місцеві ЗМІ, а водночас перекрили доступ до регіону для загальнонаціональних мас-медіа. Цьому сприяла культивована на Донбасі „окремішність“ — ненависть до Києва, котрий нібито забирає зароблене шахтарями та металургами на користь усіляких там „галичан“. Навіть Новий Рік більшість донеччан аж до початку 2000-х зустрічала не під привітання президента України, а під бій кремлівських курантів на російському ж ТБ.

Результати такої політики далися знаки досить скоро. На парламентських виборах 2002 року переконливу перемогу в регіоні здобули представники пропрезидентського блоку „За єдину Україну“. Журналісти із вуст у вуста передавали розповіді про побиття опозиційних кандидатів невідомими в масках, викрадення бюлетенів і навіть членів комісій... Так „донецькі“ довели, що можуть не лише брати владу, але і її утримувати.

Друзі Сім'ї

Сьогодні вже відомо, що голова Донецької обласної адміністрації Янукович був запропонований Кучмі в ролі „спадкоємця“ у 2003 році. Сам Кучма вибір на Януковичі не спиняв.

Віктор Янукович за останні два місяці показав себе воістину великим майстром інтриги. І кого б він куди не призначив, очевидно одне: призначення будуть старанно продумані так, щоб вони в жодному разі не завдали шкоди монопольному становищу самого Януковича на вершині владної вертикалі.

За нього це зробив найбагатший бізнесмен України Ринат Ахметов, чиї статки вирости на фундаменті кримінальної імперії донецького мафіозі Ахатя Брагіна (вбитого ще півтора десятиліття тому). І відмовитись від цієї пропозиції Кучма просто не міг — адже Ахметов вів перемовини із Ющенком...

Саме під його, Ахметова, непрямым контролем перебували 22% ВВП України та майже 20% її виборців, навчених в усьому вірити ахметівським ЗМІ — бо інші ЗМІ в їхній регіон ніхто просто не допускав. За умов, коли Центральна Україна, маючи добрі 60% виборців, не була цілковитою вотчиною Ющенка (в першу чергу, завдяки масованій „чорній пропаганді“ державного телебачення), монолітний Донбас вирішував усе.

Проте помилилися ті, хто думав, що Янукович стане слухняним виконавцем волі тих, кому завдячує приходом до влади. Або хоча б „арбітром“ між олігархами, як називали в пресі Кучму.

Ще в 2007 році, коли Янукович став прем'єр-міністром за президента Ющенка, головними спонсорами Партії регіонів називали уже згаданого Ахметова та формального співвласника скандальної компанії „РосУкрЕнерго“ Дмитра Фірташа. Водночас, легендою для журналістів став народний депутат Антон Пригодський. Саме на його ім'я було придбано тисячі гектарів заповідних земель по всій Україні — і зокрема в Криму. Також саме із ним пов'язували масштабні новобудови в Києві. І в усіх цих місцях було помічено особисто Януковича — як чи не єдиного користувача ексклюзивних курортних умов.

Сам Пригодський дав одне-два інтерв'ю. Проте публічною людиною так і не став. А вже після перемоги на президентських виборах Віктора Януковича журналісти гучно заговорили про іншу особу: ще одного „рядового“ депутата від ПР Юрія Іванющенка. Його називали і новим Ахметовим, і „царем“ зернового ринку держави... А дехто вживав до нього типово російське слово „смотрящий“. І додавав: „Смотрящий за деньгами Семь“.

Фото: Петро Андрусенко

Раїса Богатирьова стала віце-прем'єр-міністром та міністром охорони здоров'я. А її місце обійняв звільнений з посади першого віце-прем'єра Андрій Клюєв. Українські ЗМІ зарясніли роздумами про те, що означає підвищення Богатирьової та пониження Клюєва.

Останні виявились праві. Ахметов, як власник реального бізнесу, продовжує лишатись найкрупнішим українським підприємцем. Фірташ, за плечима котрого все яскравіше палає вогник з емблемою „Газпрому“, продовжує скуповувати хімпром та отримувати з Росії газ за окремим тарифом – як твердять джерела, ну дуже відмінним від загальнодержавного... А от ні про Пригодського, ні про Іванющенка вже ніхто і не пише.

І тільки іноді економічні глядачі згадують, що такі люди, як Пригодський та Іванющенко, мовляв, мали одну-єдину місію: навчити старшого президентського сина всього, що тому буде потрібно для реального контролю економіки.

„Царська“ сторожа

Першим великим придбанням „Сім'ї“ як такої – тобто без допомоги „старших товаришів“, – за деякою інформацією, стала купівля українського монополіста телефонного зв'язку, компанії „Укртелеком“. Формально компанію за 10 575 млрд. грн. придбала українська компанія, котра була дочірньою фірмою австрійської корпорації, котра, однак,

негайно перевела „Укртелеком“ на рахунки терміново створеної „дочки“ на острові Кіпр... Картина зрозуміла кожному, хто хоч раз цікавився умінням пострадянських можновладців „ховати кінці у воду“. І тільки анонімні джерела продовжують наполягати: на цій воді вилами писано ім'я „Олександр Вікторович“.

Фактом, однак, є нещодавні перестановки у владі, проведені президентом Януковичем. Зміни відбулись у двох сферах: власне урядовій та силовій. І переслідують дві мети: зміцнення неформальної влади президентської „Сім'ї“ над олігархами та збереження цілком легальної президентської влади після жовтневих парламентських виборів.

Контроль над великим бізнесом досягається політичними інструментами. Мільярдери, котрі всі роки перебування Януковича в опозиції підтримували його та Партію регіонів як „своїх“, тепер повинні викладатись для президента та партії влади у примусовому порядку. Влада ж розплачується за це державним ресурсом, котрий нею сприймається як свій. Так, Ринат Ахметов за останні два роки зміг, у режимі максимального

сприяння з боку Фонду держмайна, приватизувати (на додачу до вже наявних у нього) кілька регіональних компаній з розподілу електроенергії за дуже зручною ціною.

Що ж стосується силової вертикалі, то тут факти ще промовистіші. Ще торік, наприклад, головою Нацбанку з подачі Януковича став Сергій Арбузов – виходець із Донецька і, як показали розслідування „Української правди“, приятель, а то і бізнес-партнер Олександра Януковича. Ви скажете, що центробанк не є силовим органом? Не кваптеся. Адже незабаром головою МВС став раніше призначений Януковичем на голову Податкової давній колега Арбузова Віталій Захарченко. А головою Податкової – учасник тієї ж компанії „юних геніїв“, виходець із Донбасу Олександр Клименко.

Фінансова складова плавно перетікає в чисто силову. Скажімо, головним митником України все ще залишається Ігор Калетник, колись висунутий на цю посаду Компартією, але залишений на місці Януковичем навіть після скасування Конституції, що дозволяла партійне заміщення владних посад. Своєю чергою, голо-

26 січня Парламентська Асамблея Ради Європи не виключає застосування санкцій проти України за невиконання своїх вимог. Про це йдеться в резолюції „Функціонування демократичних інститутів в Україні“. Серед рекомендацій – звільнити экс-урядовців, яких визнано політв'язнями, а також дати їм можливість брати участь у цьогорічних виборах. Окрім того, ПАРЕ стурбована недосконалістю нового закону про вибори в Україні і пропонує його вдосконалити шляхом зменшення прохідного бар'єру.

26 січня Конституційний Суд виніс рішення у справі соцвиплат чорнобильцям: тепер їм повинні виплачувати такий розмір пенсій, який встановив Кабінет Міністрів. КС зазначив, що суди при розгляді суперечок про соціальний захист громадян можуть застосовувати нормативно-правові акти Кабміну, видані на підставі річного бюджету. За останні три роки в Україні було подано понад тисячу позовів від чорнобильців і афганців, які вимагають виплат соціальних пілг у повному обсязі, як цього вимагає відповідний закон, а не щорічний бюджет. Кабмін спочатку заявив, що позови пілговиків потягнуть майже на 19 млрд. гривень.

27 січня Загальна сума задекларованих у 2011 році доходів, отриманих громадянами України під час роботи за кордоном, склала 1,3 мільярдів гривень. У податковому відомстві констатують зростання кількості українських громадян, які декларують доходи, отримані за кордоном.

27 січня Прем'єр-міністр Микола Азаров вважає, що більшість коштів, які йдуть з України в офшори, повертаються назад у вигляді інвестицій. Він звернув увагу на те, що офшорами користуються підприємці багатьох країн, і вони були створені свого часу для того, щоб полегшити бізнесу фінансові операції. „Україна отримує три чверті прямих іноземних інвестицій з Кіпру. Таким чином, виходить – все, що від нас йде в офшор, воно

Фото: Петро Андрусенко

На боці Фірташа буде і голова президентської адміністрації Сергій Льовочкін, а головне, Кремль...

Вона спецслужба – Служба безпеки України – з лютого працює під орудою экс-офіцера КДБ та учасника війни в Афганістані Ігоря Калініна. За даними журналу „Український тиждень“, пан Калінін, котрий з квітня 2010 року очолював Управління державної охорони України (тобто охороняв, у тому числі, особу президента), міг познайомитись із Януковичем ще в 2007 році, коли керував центром спецпідготовки водіїв для поважних осіб. І є варті довіри дані, що цьому знайомству сприяв син нинішнього президента Олександр. Отже, Сім'я вже не бере „своє“. Вона вже все взяла – і тепер шукає „сторожів“, котрі охоронятимуть взятє.

P.S. Поки готувався цей текст, в українській владі сталася низка нових перестановок. Так, секретар Ради нацбезпеки Раїса Богатирьова стала віце-прем'єр-міністром та міністром охорони здоров'я. А її місце обійняв звільнений з посади першого віце-прем'єра голова виборчого штабу Партії регіонів на наступних парламентських виборах (жовтень 2012-го) Андрій Клюєв. Українські

ЗМІ зарясніли роздумами про те, що означає підвищення Богатирьової та пониження Клюєва. І чи стане згаданий у цьому тексті Сергій Арбузов першим віце-прем'єром із правом заміни підпису чинного глави уряду Азарова – а чи на цю посаду підвищать нинішнього міністра фінансів Валерія Хорошковського...

Але все це не має особливого значення. Авжеж, Арбузова любить сам Олександр Вікторович, а Хорошковського – тільки Фірташ. Але ж у даному випадку на боці Фірташа буде і голова президентської адміністрації Сергій Льовочкін, а головне, Кремль... Але ще головніше – що Віктор Янукович за останні два місяці показав себе воістину великим майстром інтриги. І кого б він куди не призначив, очевидно одне: призначення будуть старанно продумані так, щоб вони в жодному разі не завдали шкоди монопольному становищу самого Януковича на вершині владної вертикалі. Чи будуть ці призначення продумані і в інтересах України – це вже інше питання.

Василь Кнайпа, Київ

Проблема всіх українських сил — хто буде у списках

» Оцінки експертів з приводу переходу Андрія Ключева до Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) розійшлися. Однак переважна частина аналітиків вважає, що президент вибудовує владу не просто під себе, а під свою сім'ю, за принципом особистої відданості. Цим пояснюється, наприклад, і призначення Дмитра Саламатіна, одіозної постаті, на посаду міністра оборони.

Нові люди в уряді мають російське тавро у своїй кар'єрі і біографії. Даний факт озвучували у ході призначення Ігоря Калініна головою СБУ. Така ж історія з Дмитром Саламатіним, враховуючи його зв'язки у Росії. Так, він торговець зброєю, але чи цього достатньо для бачення шляхів реформування армії? А Ігор Калінін виріс у Росії, здобув там вищу розвідницьку і військову освіту. Однак долі складаються по-різному. Є люди, які виховувалися у Росії і щиро перейшли потім на позиції української державності. Є зворотні приклади. Сьогодні можна хіба що говорити, що Калінін буде особисто відданий президенту, стоятиме на відстані від різних груп впливу.

Якби подібні призначення відбувалися при відповідному контролі, вони просто не пройшли б парламентські комітети. Отже, все свідчить про посилення саме того, що ми називаємо „Сім'єю“.

Раніше існувала одна група „РосУкрЕнерго“, яка посилювалася за рахунок інших. Тепер на перше місце вийшла група „Сім'я“, далі „РосУкрЕнерго“, і лише потім інші групи. У цьому відмінність сьогоднішньої моделі від тієї, що існувала за Леоніда Кучми. Кучма виступав своєрідним арбітром над певним колом груп. Вони змінювалися, віддалялися, але відбувався постійний пошук балансу. У принципі, ніхто не міг почувати себе у небезпеці, але разом із тим Кучма не вибудовував те, що сьогодні ми розуміємо як „Сім'я“.

Повертаючись до оцінок аналітиків стосовно нових призначень,

можна згадати й версію Михайла Погребінського. На його думку, пересування Ключева вказує, що це не пониження, а якраз спроба призначити Ключева керувати силовим блоком. У свою чергу це говорить про майбутнє посилення цього блоку. Останнім часом роль РНБО була сильно знижена. Ключев сильний гравець і може підняти роль цього органу. Але тепер очевидно, що його доступ до фінансових потоків дуже зменшився, адже на посаді першого віце-прем'єра інші порядки. Отже, можна говорити, що Ключев займатиметься іншим напрямом, але цей напрям не буде конкурентним іншим членам команди.

Вважаю, що діяльність Ключева у виборчій кампанії не пов'язана з його новою посадою. Формально кампанією може керувати одна людина, а реально там працює чимало людей. Як приклад можна згадати 2004 р. Начальником генштабу був тоді Сергій Тігіпко, але всі знали, що реально ним керує Ключев. Тому справа не у посаді. Цілком можливо, що Ключев і керуватиме виборчою кампанією, враховуючи його організаторські здібності та здатність підтримувати непрості закулісні стосунки з опонентами режиму.

Але виникає запитання: хто буде формально першим номером у Партії регіонів? Тут потрібна якась хороша іміджева картинка, і в цьому власне є проблема. Микола Азаров не найкраща кандидатура. З Тігіпком пов'язаний шлейф непопулярних заходів, плюс його колювання. Валерій Хорошковський міг би стати непоганою кандидатурою, але проти нього є чимало критичного і середовище експертів буде говорити про ці моменти.

Перед виборами маємо парадоксальну ситуацію, адже сильно впав рейтинг влади, у тому числі в регіонах, які підтримували її. Однак якщо за партійними списками опозиція може виграти, у мажоритарній системі їй буде важко це зробити, враховуючи маніпулювання влади, гру на розкол. Втім, і в опозиції є шанс.

ж до нас і повертається”,
— сказав Азаров.

27 січня Під час ланч-конференції в Давосі президент Віктор Янукович ще раз обіцяє змінити статті Кримінального кодексу, за якими засуджена Юлія Тимошенко.

28 січня На парламентських виборах 2012 року об'єднана опозиція розраховує перемогти щонайменше у 2/3 або ж 150 мажоритарних округів.

30 січня Ворошиловський районний суд Донецька визнав протиправним і касував рішення Донецької міськради про ліквідацію українськомовної школи №111.

31 січня Екс-главу Харківської облдержадміністрації Арсена Авакова оголошено в міжнародний розшук. Сам Аваков заявив, що на це немає підстав, оскільки його ніхто не викликав ні в суд, ні в міліцію, отож він не переходується, а відпочиває у Європі. Цього ж дня Авакова притягнуто як обвинуваченого у кримінальній справі, порушеній 26 січня 2012 року прокуратурою області стосовно нього за фактом перевищення влади та службових повноважень.

31 січня Міліція закрила найвідоміший україномовний файлообмінник EX.UA, звинувачуючи останній у розповсюдженні піратської продукції. На захист сайту виступила громадськість, розпочавши масово завантажувати офіційні сайти. Ці дії були підтримані хакерами. Через кілька годин на декілька наступних днів перестали функціонувати офіційні сайти МВС, СБУ, президента, парламенту, сайт Партії регіонів тощо. Протягом кількох днів сотні тисяч українців узяли участь в атаці на урядові сайти. Це було наймасовіше інтернет-повстання в Україні.

31 січня Народні депутати від опозиції вручили керівництву Генпрокуратури позов, поданий Юрієм Луценком проти них в американський суд. Проте керівник прокуратури Віктор Пшонка відмовився брати повістку, а його заступник Ренат Кузьмін хоч

і взяв, але в коментарях дав зрозуміти, що не буде брати участь в цьому процесі. Окрім того, Кузьмін заявив, що таким чином, „депутати настійливо примушували Генерального прокурора втрутитися у хід судових процесів Тимошенко, Луценка та Іващенка, що є прямим порушенням чинного українського законодавства та тягне за собою кримінальну відповідальність“.

31 січня Києво-Печерську Лавру, Почаївську Лавру та Святобогоявленський монастир депутати від Партії регіонів хочуть передати у власність православної церкви Московського патріархату. Відповідний законопроект вже зареєстрували у Верховній Раді.

1 лютого Президент Парламентської Асамблеї Ради Європи Жан-Клод Мінйон має намір відвідати экс-прем'єра України Юлію Тимошенко у в'язниці.

1 лютого Президент Віктор Янукович сформував робочу групу, яка має працювати над втіленням рекомендацій, викладених у резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 січня.

1 лютого США та Євросоюзу варто подумати про список українських чиновників, яким слід заборонити в'їзд до цих країн. Таку думку озвучив экс-посол Сполучених Штатів в Україні Стивен Пайфер виступаючи на слуханні в Сенаті США з приводу політичної ситуації в Україні.

2 лютого Недопоставки російського газу в Італію у четвер зростуть до 20% від запитуваного обсягу, повідомляє національний газотранспортний оператор Snam Rete Gas. Зі свого боку гендиректор „Газпром експорт“ Олександр Медведєв висловив здивування з приводу повідомлень про нібито значні скорочення поставок російського природного газу в Європу, а також зазначив, що „на трубі сидить Україна“. Водночас, у НАК „Нафтогаз України“ гарантують, що не відбирали зайвого газу.

2 лютого МВС дало команду розблокувати домен EX.UA.

Фото: архів

Для Кличка проблемою є список. Це проблема всіх українських сил — хто буде у списках. Адже ми можемо судити по них, чи виступатимуть ці сили з нових позицій.

У цілому мажоритарний компонент врятує владу. Але у 225 мажоритарних округах, навіть якщо ми інтуїтивно відчуватимемо якийсь вплив, міжнародні спостерігачі цього не зафіксують. Важко буде довести, що у переважній більшості мажоритарних округів відбулася фальсифікація. Влада власне на це і розраховує. Янукович уже зараз перебуває в ізоляції, а вибори стануть лакмусовим папірцем для Європи. Президент казатиме, що не без проблем, вибори відбулися.

Вважаю, є розуміння того, що без координації дій опозиція програє. Зараз ми бачимо позитивні речі, починаються блокування, створення груп. За списками „Батьківщини“ підуть представники „Народної Самооборони“, за списком „Фронту Змін“ — „За Україну!“. Віталій Кличко веде переговори з Анатолієм Гриценком. (Я вважаю, дуже важливо, щоб Гриценко був у парламенті).

Ми не повинні забувати, що окремою колоною піде „Свобода“. Хоча для координації по мажоритарних округах їй прийдеється домовлятися. Банкова на цьому гратиме, адже їм „Свобода“ потрібна для картинки-страшилки на Сході України. Треба пам'ятати,

що у „Свободі“ є різні люди. Олег Тягнибок не є найрадикальніший, жажливіший Юрій Михальчишин.

Якщо ми говоримо про нові обличчя, вони є. Але навряд чи вони вийдуть як окрема політична сила, а йтимуть за списками різних політичних сил. Як про нові обличчя говорять про Арсенія Яценюка та Кличка. Проте Яценюк не є новим обличчям. Кличко до певної міри так, і він має непогані шанси. Але, я вважаю, для Кличка проблемою є список. Це проблема всіх українських сил — хто буде у списках. Адже ми можемо судити по них, чи виступатимуть ці сили з нових позицій.

Отже, можуть з'явитися люди, які були в політиці, але не заплямували себе. Однак разом із тим є небезпека, що нові обличчя включаються до старих політичних сил і починають грати за старими правилами. Зараз чимало говорять про роль моральних авторитетів чи інтелектуалів. Я не кажу, що Ліна Костенко потрапить до списку, це малоймовірно. Проте можливо, хтось із них з'явиться у політиці.

Олексій Гарань,
професор політології,
науковий директор Школи
політичної аналітики при
НаУКМА

Вікторія Сюмар: „Боротьба за шару може дати чергову шару...”

Ваша позиція відносно реакції суспільства на закриття portalu Ex.ua відрізняється від більшості коментарів. У чому суть критики?

Дані протести призвели, напевне, до розчарування у деяких цінностях. За останні два роки ми спостерігаємо в Україні чимало явищ, які відверто непокоять. І вперше за два роки ми побачили масовий протест. Проте він викликаний не згортанням прав людини, не переслідуванням звичайних громадян чи лідерів, не зменшенням простору для підприємництва, не деклараційними кроками у системі освіти. А викликаний він тим, що

пробудження, яке б призвело до національного зростання і розвитку. Боротьба за шару може дати чергову шару, чергові видовища, що, однак, не означає розвиток і наступну стадію еволюції, національної еволюції. Ось це, мабуть, і викликало гіркий присмак від речей, якими захоплювалися всі.

Чи означає це, що так званому поколінню онлайн бракує потенціалу?

Думаю, тут не питання захисту свободи слова в Інтернеті. Адже українцям ніхто не згортав свободи слова в інтернет-просторі. Не

Фото: Петро Андрусечко

Вікторія Сюмар, виконавчий директор Інституту масової інформації, Київ

я називаю закриттям шари, коли українців позбавили дармових видоцих і вони вирішили щось зробити. Коли пробудження пов'язане з давніми і банальними речами, це викликає розчарування якістю пробудження. Оскільки виникає запитання: а до чого воно призведе? Натомість хотілося національного

йшлося про закриття „Української правди” чи доступу до Фейсбуку або YouTube. А йшлося дійсно про розваги. Я, до речі, не скептична у цьому і вважаю, що в Україні якісні представники онлайн-цивілізації. Український Фейсбук відрізняється навіть від російського, у нас дуже активно відбувається обговорення

3 лютого Представник Єврокомісії Марлене Хольцнер офіційно підтвердила, що Росія скоротила поставки газу в Європу. Газ недоотримали Польща, Австрія, Угорщина, Болгарія, Румунія, Греція, Італія. Зокрема, Австрія недоотримала 30 % газу, Італія – 24 %, Польща – 8 %. За твердженням Хольцнер, російська сторона не надала достатньої інформації, яка пояснює цю кризу.

3 лютого Президент Віктор Янукович призначив Ігоря Калініна головою Служби Безпеки України. Перед призначенням Калінін займав посаду начальника Управління державної охорони України. Калінін народився в Митицінському районі Московської області. У 1981 році закінчив Московське вище командне училище дорожніх та інженерних військ. Кандидат військових наук за спеціальністю „розвідка та іноземні армії”. До 2010 року займався викладацькою та науковою роботою.

4 лютого НАК „Нафтогаз України” максимально збільшила відбір природного газу з власних підземних газосховищ. При цьому було скорочено обсяги відбору природного газу, який постачається ВАТ „Газпром” у газотранспортну систему України.

4 лютого Прем'єр-міністр РФ Володимир Путін визнав нестачу поставок газу у Європу.

6 лютого Екс-міністр внутрішніх справ Юрій Луценко вважає, що суд над ним завершиться виправдальним вироком. „Мої помилки при керівництві ніколи не були продуманим планом порушення закону заради особистої вигоди”, – підсумував він.

7 лютого Росспоживнагляд вводить заборону на ввезення до Росії сирів деяких українських виробників, мотивуючи тим, що ці виробники зайняли „неконструктивну позицію у вирішенні проблеми якості даної продукції”. Цікаво, що більше третини з названих

» виробників не експортує сири до Росії.

7 лютого Припинення фінансової допомоги Євросоюзу Україні пов'язано з нездатністю української влади її адмініструвати. Про це заявив посол ЄС в Україні Жозе Мануель Пінту Тейшейра. «Це пов'язано з нездатністю української влади приймати законодавство, засноване на стандартах ЄС, дотримуватись європейських процедур, в тому числі процедур і стандартів фінансового менеджменту», – зазначив Тейшейра. Посол підкреслив, що, зокрема, мова йде про реформу держуправління. «У нас є програма на 70 мільйонів євро, присвячена реформі держуправління. Ми працювали за цією програмою кілька років», – зазначив посол. При цьому, за словами Тейшейри, закон про держслужбу, прийнятий українським парламентом і підписаний президентом Віктором Януковичем, не відповідає європейським стандартам.

8 лютого Верховна Рада вкотре відмовилася декриміналізувати статтю Кримінального кодексу, за якою засуджено Юлію Тимошенко.

8 лютого Депутат Роман Забзалюк, який два місяці тому вийшов із фракції БЮТ та вступив у фракцію «Реформи заради майбутнього», заявив, що це була спланована операція з метою виявлення протиправних дій у провладній більшості. За перехід він отримав \$450 тисяч від лідера цієї фракції Ігоря Рибаківа. Забзалюк зазначив, що з наближенням виборів в Україні «режим Віктора Януковича почав хвилю брудних провокацій» проти опозиції та її лідерів, і підготовку фальсифікацій, які йому вдалося підглядіти у ворожому таборі. «За продаж своєї совісті пропонуються скажені гроші. Мова йде про суму в розмірі \$500 тис. відразу, потім щомісячна зарплата 20–25 тисяч, плюс надбавки за активну брехню проти опозиції», – сказав він.

» суспільно-політичної тематики, там є справжні люди, не залежні, як це сталося з російським Livejournal. Поза тим, до активних дій призвело саме закриття ресурсу Ex.ua. І найприкріше, що власне мене вразило, це фраза онлайнерів про те, що влада може красти мільярди, а їм не можна качати мегабіти. Це означає, що цивілізація онлайн розуміє, що влада краде мільярдами, і все, що хоче у відповідь – також качати, «ми хочемо просто розважатися». Ця констатація не надто оптимістична у контексті українських перспектив.

Я читав ваші критичні висловлювання щодо українських еліт. Наприклад, про парламент, який більше нагадує акціонерну компанію, таку собі корпорацію. Є шанс змінити ситуацію?

Є дві теорії, хто робить зміни. Одна теорія каже, що зміни відбуваються знизу. А є теорія еліт, які відчують відповідальність за розвиток нації та держави. І елітна відповідальність, якщо ви почитаєте того

якісно інше. Можливо, не якісно відповідальніше, адже пригадайте, що було у моді в пострадянські травматичні роки, коли відбувся вінегрет цінностей. Ми героїзували «вишибал» і рекет. Проте рівень відкритості цього покоління значно інший. Вони можуть всмоктувати інше завдяки комунікативним можливостям. Якщо є принаймні 3–4% принципово іншого покоління, яке мислить принципово іншими категоріями, закрити країну буде неможливо практично і повернути до стану як за радянських часів так само буде неможливо. Тому я вірю, що нові покоління і нові можливості дають країні шанс, яким можна скористатися.

В Україні існує свобода слова? Як можна охарактеризувати теперішній український медіа-простір?

Медіа-простір доволі диференційований. Телепростір – це 60% населення країни, які вважають телевизор єдиним джерелом інформації. Є 30% населення, які віртуалізовані, вони практично не

Реально цьогорічні вибори багатьма розглядаються як технічні. У державі, по суті, президентська форма правління, тому президентські вибори визначальні. Парламент серйозної ролі не грає, а легалізує рішення президента та його команди. Але цей парламент може стати інструментом легалізації пожиттєвого терміну нинішнього президента через відміну прямих президентських виборів. Адже розмови про нову конституцію йдуть.

ж Ортегу-і-Гасета, це відповідальність, яка передається поколіннями, кров'ю. Звісно, українська історія надзвичайно трагічна, а тому складно уявити, звідки може взятися така відповідальність. Якщо ви подивитесь на grassroots, зазирнете у дослідження Ярослава Грицака, наприклад, то побачите, що 80% українців тяжіють до цінності безпеки та цінності закритості, а не до ініціативності. Про які зміни тоді може йтися?

Поза тим, я певна, що виклики завжди породжують адекватні відповіді. Можливостей тепер багато, можливостей комунікації також. Покоління нинішньої України

дивляться телевизор. І зважаючи на це, можна сказати, що віртуалізований простір значно рівніший, аніж простір, скажімо, телевізійний. Влада чудово розуміє, що вибори роблять люди, що дивляться телевизор. Напевне, сама влада ментально належить до категорії, якій легше отримати інформацію з пасивних медіа. Відповідно, вона сфокусувалася на зрозумілому їй просторі – телевізійному. Влада прагнула його контролювати і їй це вдалося. Цей простір абсолютно вихолощений, якщо йдеться про контент. Відбувається зрозуміла усім вертикаль цензури, яка плавно перетікає у самоцензуру. Цензура

не є такою жорсткою, як за часів Кучми. Сьогодні всіх, хто був проти, давно витиснули з редакцій. Є сигнал – не критикувати певного політика через те, що він є зятем однієї народної депутатки, яка товаришує з сестрою політика, що очолює секретаріат президента. І всі змушені грати в цю гру.

І ще одна річ, яка відбулася, – щоб не нариватися, редактори відходять від суспільно-політичної тематики. Вони роблять речі, які не мають стосунку до господаря країни. Господар зараз розбудовує Межигір'я, а може десь там і країну розбудує. Всі інші – це обслуговуючий персонал у країні. Ну, як такий персонал може критикувати господаря? Тому критикувати немає. А персоні з треба хліба і видовищ.

В Україні дуже популярні довгі телевізійні політичні ток-шоу. У деяких європейських країнах це може дивувати.

Натомість влада в Україні каже, що це висока ознака свободи слова. Це однозначно технологія і зараз вона чітко продемонструвала, що народом легко маніпулювати, хоча б на рівні гостей. Політичні ток-шоу більше „шоу“, аніж „ток“, вони базуються на конфлікті. Класика жанру. Якщо ви отримали конфлікт – мета досягнена. Чим більше сварок в ефірі, тим краще.

Колись я запитала одного ведучого: що ми робимо, адже ми маємо пусту сварку? Він відповів так само логічно – ми показуємо їх рівень. Я називаю такі ток-шоу „позвездеть“, тобто „я – звезда“. Вони не розуміють, що за задумом якихось ляльководів політики самі себе нищать, оскільки виглядають як клоуни або актори. При цьому вони переконані, що вони є зірками, але якого жанру, й самі не до кінця розуміють. Ті, хто приймає рішення, не ходять на ток-шоу, ходять говоруні.

Чи існує безпека поступового згорання демократії та свободи слова? Здається, влада планує посилити контроль?

Я думаю, таке бажання є, питання лише у тому, що наразі влада не знає, як це зробити. Оскільки не на своєму полі бити ворога складно.

Що можна зробити для протистояння владі у її бажанні захопити владу абсолютно?

Складне питання. Можна працю-

вати, ось ми це і робимо. Активізувати людей по максимуму, цю ж інтернет-спільноту, вишукувати активних громадян, стимулювати їх. Реально цьогорічні вибори багатьма розглядаються як технічні. У державі, по суті, президентська форма правління, тому президентські вибори визначальні. Парламент серйозної ролі не грає, а легалізує рішення президента та його команди. Здавалося, а що тут такого, адже ще 450 людей отримують тепленьке місце і депутатську недоторканість. Навіщо так активно змагатися? Натомість є інші небезпеки. Цей парламент може стати інструментом легалізації пожиттєвого терміну нинішнього президента через відміну прямих президентських виборів. Адже розмови про нову конституцію йдуть. Конституційна асамблея скликається. Можливо, на парламентські вибори винесуть питання, пов'язані з Конституцією, а роль наступного парламенту полягатиме, можливо, у відміні прямих виборів президента.

Ми маємо складну політичну ситуацію, коли влада зайшла у глухий кут, створивши собі чимало різних проблем. І їй сьогодні життєво важливо окопатися, не допустити зміни влади. Адже, по-перше, запущені процеси фізичної розправи з опозицією. По-друге, запущені процеси у зовнішніх стосунках, які можуть призвести і до блокування рахунків, і до проблемного перебування в західних країнах і навіть у Росії, адже з Росією не так усе добре. Це означає шлях до закриття України, створення свого заповідника із цієї країни. Україна має всі можливості, щоб так жити, це економічно більш незалежна держава, ніж Білорусь, потужніша. І для цього слід взяти повну владу і назавжди.

Не допустити подібної узурпації влади можуть лише самі українці, якщо усвідомлять рівень небезпеки і будуть готові діяти не тільки заради Ех.Уа, але й заради перспектив і здобутків, тих позитивних речей, які вдалося створити. Адже „відкат“ може статися настільки суттєвий, що черговий прорив і спроба вивратися з кола, яке фактично зараз твориться, коштуватиме державі надто дорого.

Спілкувався

Петро Андрусечко, Київ

8 лютого Президент Віктор Янукович звільнив Михайла Єжеля з посади міністра оборони та призначив на його місце Дмитра Саламатіна. Саламатін до недавнього часу був громадянином Росії, а також є зятем колишнього першого віце-прем'єра Росії Олега Сосковця.

9 лютого Міжнародний валютний фонд наполягає на необхідності підвищення ціни на газ для населення на 30% і для підприємств комунальної теплової енергетики на 58%.

9 лютого Захопити бізнес в Україні часто буває дешевше, ніж його купити – це економічна основа рейдерства. Таку думку висловив заступник генпрокурора Віктор Занфіров.

9 лютого Верховна Рада прийняла за основу проект Кримінально-процесуального кодексу. Автор законопроекту Андрій Портнов уточнив, що законопроект пройшов два розгляди у Раді Європи.

12 лютого Міжнародний валютний фонд може не дати Україні кредит, якщо вона не дотримуватиметься демократичних принципів. Про це заявив заступник держсекретаря США Філіп Гордон.

13 лютого Єврокомісія зупинила фіндопомогу Україні обсягом більше 160 млн. євро на рік через нецільове використання першого траншу на бізнес-енергопроекти, що мають стосунок до першого віце-прем'єра Андрія Клюєва.

14 лютого Президент Віктор Янукович звільнив першого віце-прем'єр-міністра Андрія Клюєва із займаної посади та призначив його секретарем Ради Національної Безпеки і Оборони України. Іншим указом президент призначив вже экс-голову РНБО Раїсу Богатирьову віце-прем'єром з питань охорони здоров'я.

15 лютого Обстеження експрем'єра Юлії Тимошенко іноземними фахівцями виявило в неї грижу хребта.

15 лютого Під час покладання квітів з нагоди річниці виводу

► військ з Афганістану ветерани-афганці по команді „кругом” розвернулися до президента Віктора Януковича спиною. Афганці таким чином висловили власне ставлення до системи, яка позбавляє їх пільг.

16 лютого Суд у справі екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка видалився до нарадчої кімнати, щоб прийняти рішення. За словами судді Вовка, „орієнтовний вихід” з кімнати – 27 лютого о 9 годині ранку.

17 лютого Близько 5 тисяч кримінальних справ, порушених за статтями Кримінального кодексу, які пов'язані з економічною діяльністю, будуть закриті у зв'язку з набуттям чинності закону щодо декриміналізації економічних злочинів.

17 лютого Генеральна прокуратура не має наміру розслідувати можливий підкуп депутатів Верховної Ради.

20 лютого Росія продовжує заманювати Україну в Митний союз дешевим газом. Зокрема, глава Держдуми Росії Сергій Наришкін, перебуваючи з візитом в Україні, привіз договір щодо постачання Україні газу з 10% знижкою. Таку ж знижку Росія надала і багатьом країнам Європи. Водночас, ціна на газ для України все ж залишатиметься вищою, ніж в центральноевропейських країнах. Тим часом, Наришкін зазначив, що у разі вступу України до Митного союзу, ціна для неї на газ буде такою ж, як для російських споживачів.

22 лютого Попри скасування митрополитом Володимиром засідання синоду УПЦ МП, збори архієреїв все одно відбулися. В їх підсумку відбулися значні перестановки в керівництві церкви. За словами експертів, останні рішення Синоду спрямовані на усунення від керівництва церквою митрополита Володимира та його оточення, яке все більше тяжіло до автокефалії. А на його місце претендує Одеський митрополит Агафангел, відомий своїми проросійськими поглядами.

Хто на старенького?

► Українська Православна Церква Московського Патріархату може позбутися навіть тієї невиразної автономії, яку дотепер мала.

Останнім часом церква, вірним якої є нинішній український зверхник Віктор Янукович, демонструє прецеденти, котрі мали б засвідчити можливі сценарії розвитку ситуації у його рідній політичній силі – Партії регіонів. Йдеться про нахабні спроби відсторонення діючого глави, Митрополита Володимира (Сабодана) від керування справами у церкві. Оскільки Митрополит, починаючи з літа минулого року, перманентно хворіє (ЗМІ подавали інформацію то про переломи ноги, то про проблеми з серцем), питання про можливого наступника почало виникати не лише гіпотетично в просторікуваннях журналістів – майбутнє найчисельнішої частини РПЦ почало не на жарт хвилювати тих ієрархів в Україні, котрі найближче пов'язані з центром у Москві та закладами функціонування церковного організму, там практикованими.

Сама УПЦ МП поставила себе на грань розколу

Толерування відкритого життя на широку ногу, як це спостерігаємо з намісником Києво-Печерської Лаври Павлом (Лебедем) (нещодавно телеканал „1+1” намагався дослідити, чому Павло пересувається саме на „мерседесі” вартістю 1 млн. дол., а не на більш скромному), пропагування ненависті до братів во Христі з інших українських конфесій, передусім до „відступників” та „розкольників” „громадянина Денисенко” – УПЦ КП (при хрещенні дітей в УПЦ МП від батьків та хрещених вимагають поклястися, що ніхто із присутніх „ні ногою” не ступить ані „до Філарета”, ані до „уніатів” УГКЦ), вірнопідданське служіння владі однієї політичної сили аж до заборони бути похованим на цвинтарі тим, хто не голосуватиме за Януковича, – все це створило образ структури, далекої від ідеалів духовності.

Аж ось виявилось, може прийти час, коли суспільству доведеться спостерігати (наразі), як у найбільшій за кількістю парафій українській церкві розгориться війна за збереження нечисельних елементів українськості, які в ній за роки не-

залежності таки прижилися, а разом із ними й почуття автокефалії від Москви. Виразний сигнал того, що він за збереження досягнутого у Києві, подав Сабодан, відмовившись балотуватися на пост Патріарха Московського – після смерті Алексія II. Хоч шансів практично не було, Митрополит Київський не хотів грати навіть ту підставну роль для „демократичності процесу”, на яку його підштовхували. Новообраний Патріарх Кирило з півоберту намагався „осідлати” „малоросійський сепаратизм”, навіщаючи паству в Україні по кілька разів річно; у результаті кожен з наступних його приїздів проходив все млявіше – це вказувало не останнім чином на справжнє ставлення Сабодана до Гундяєва та його ідеї влаштувати у Києві одну з офіційних резиденцій Патріарха Московського.

Все для повернення УПЦ МП в статус екзархату РПЦ

Чи не єдиним місцем, де Кирило продовжують зустрічати з очікуваною ним помпою, залишається Одеса. Там ще не довелося принаймні домальовувати у фотошопі кількість вірних у натовпі (як це було у Харкові), щоб не видати його малочисельності. Першопричиною такої уваги є ієрарх УПЦ МП в регіоні – митрополит Одеський і Ізмайльський Агафангел (Олексій Савін). Молодший від Сабодана всього на три роки, Савін усім своїм еством прагне посісти його місце. І не самолюбства заради, воно йому в такому віці навряд чи би принесло повноту відчуттів. Як схилиються вважати більшість оглядачів, Агафангелу київський престол потрібен для повернення УПЦ МП в статус екзархату РПЦ. За парадоксами долі, Савін довелося засідати в Верховній Раді УРСР останнього скликання та голосувати „за” в питанні проголошення незалежності України.

23 грудня 2011 року та 26 січня 2012 року пройшли два засідання Синоду УПЦ МП, рішенням яких фактично відбулася спроба внутріцерковного перевороту. Користуючись хворобою Володимира, митрополит Агафангел отримав печатку УПЦ МП; управляючим справами Київської митрополії призначено союзника Агафангела, згаданого вище Павла (Лебеда)

(окрім цих двох єпископів, їхню лінію провадить також митрополит Донецький і Маріупольський Іларіон (Шукало)). На 21 лютого було призначене наступне засідання Синоду, на якому, за інформацією каналу „1+1“, ці троє владик мали намір вивести зі складу наближених до Сабодана осіб, передусім єпископа Переяслав-Хмельницького та Вишневського Олександра (Драбинка), котрий займає також посаду керівника зовнішніх зв'язків УПЦ та є особистим секретарем Митрополита.

Драбинко і його „лінія“

Чим не вгодив Драбинко своєму земляку з Рівненщини архієпископу Павлу, депутату Київради від Партії регіонів, 50-ліття якого нещодавно з шиком відзначали в столичному готелі „Русь“? Щоб це дізнатися, варто відвідати один із російських православних сайтів „Благодатный огонь“, – там про „проект Драбинко“ можемо дізнатися все і навіть більше. Окрім „наголошування впровадження української мови в богослуж-

Вони українці?

За даними інформаційної служби каналу „1+1“ ТСН, здоров'я Митрополита Володимира пішло на поправку – владика ходить, пише. У переддень скликаного „путчистами“ Синоду вийшов лист Сабодана до його членів, у якому він вважає чергове засідання недоцільним: „На сьогодні, дякуючи Богові та молитвами церкви, ми поступово відновлюємо наші сили, що вселяє в нас віру в можливість повернутись до повноцінного виконання обов'язків предстоятеля Української православної церкви [...] Про час і місце проведення наступного засідання Синоду ми поінформуємо додатково“, – написано у листі за підписом Володимира, без печаті. Втім, чи вдалося відвести хмари від автономного статусу Церкви, навряд чи можна судити з вірогідністю. Адже на кону не лише грошові потоки, про які троє високих ієрархів знають не за чутками, – на кону ідейна складова УПЦ МП. І для любителів розкішного життя під церковним омофором можуть бути так само разючими і неприєм-

Може прийти час, коли суспільству доведеться спостерігати, як у найбільшій за кількістю парафій українській церкві розгориться війна за збереження нечисельних елементів українськості.

жіння“, „маніакальної навіязливості щодо необхідності зміни існуючого статусу УПЦ МП в сторону її укріплення“, як теж нібито „толерантності до сексуальних збоченців“ та „причащення жінок і в період місячної нечистоти“. Втім, вчитавшись, зрозуміємо, що Драбинко та його „лінія“ в Церкві (до неї зараховують ще єпископа Черкаського і Канівського Софронія, прес-секретаря УПЦ МП Георгія Коваленка та ін.), всього лише є вдячними учнями Митрополита Сабодана, котрий, як пише „Благодатный огонь“, „с ранньої юности коллекционировал книги Шевченко – хулителя Бога, Богородицы и святых, бунтовщика против царя – Помазанника Божьего и своего благодетеля, выкупившего Шевченко из крепостной неволи. И сейчас Митрополит Владимир везде рекламирует его антицерковные книжки „кобзари“, которых у него огромная коллекция“. Тут, мабуть, коментарі зайві.

ними слова владика Драбинка, сказані в лютневому інтерв'ю для газети „День“: „Я – українець. Люблю свою землю, свою державу, свій народ та свою Церкву і хочу, щоб у ній не було розбрату. Так мене навчили батьки, Блаженніший та сьогодніня“.

П.С. Коли номер верстася до друку, стало відомо, що скасований Митрополитом Володимиром Синод таки відбувся. Під час засідання відсторонено від роботи помічника Митрополита – єпископа Олександра Драбинка. Протоієрея Георгія Коваленка призначено відповідальним за сайт УПЦ МП „з підпорядкуванням його діяльності керуючому справами УПЦ“ (на даний момент архієпископ Білоцерківський і Богуславський Митрофан (Юрчук)).

Роман Кабачій, Буча

22 лютого Президент Віктор Янукович призначив першим віце-прем'єром Валерія Хорошковського, попередньо звільнивши його з посади міністра фінансів, яку він обіймав близько місяця.

22 лютого „Газпром“ заявив про намір виключити Україну з системи доставки російського газу на цільові ринки. Після реалізації всіх запланованих „Газпромом“ газотранспортних проектів: „Південний потік“ з максимальною продуктивністю, „Північний потік“ з додатковими новими нитками, враховуючи вже наявні у компанії транспортні потужності в Білорусі та в Чорному морі, транзитне значення України для експорту російського газу дорівнюватиме нулю, – йдеться у заяві.

22 лютого Росія не збирається виводити з Криму Чорноморський флот, але водночас буде розбудовувати власну базу в Новоросійську. Про це заявив прем'єр-міністр РФ Володимир Путін.

22 лютого Прем'єр Микола Азаров доручив відкликати з парламенту урядовий законопроект „Про вищу освіту“, автором якого було міністерство освіти та направити замість нього версію, розроблену академіками і студентами. Найголовнішими досягненнями нового законопроекту є розмежування повноважень органів державного управління і вишів, забезпечення їх автономії, а також можливість співпраці бізнесу і сфери освіти „для формування нового покоління фахівців“.

23 лютого Україні слід негайно розробити газотранспортну стратегію на далеку перспективу, щоб залишатися надійним та конкурентоспроможним гравцем ринку. Про це йшлося у четвер на засіданні Європейської комісії.

24 лютого Процедура помилювання экс-прем'єра Юлії Тимошенко може розпочатися після завершення судового процесу – заявив Віктор Янукович.

4 роки

➤ 27 лютого Печерський райсуд Києва виніс вирок у справі Юрія Луценка. Колишній міністр внутрішніх справ отримав чотири роки позбавлення волі з конфіскацією майна. Процес тривав з 23 травня минулого року, лідера „Народної Самооборони“ арештували 26 грудня минулого року. Його звинувачують у заволодінні держмайном в особливо великих розмірах та перевищенні службових повноважень. Які важкі злочини здійснив Луценко на посаді міністра?

На думку суду, міністр Луценко, змовившись зі своїм водієм, „украє“ 40 тисяч гривень (а саме, нелегально підвищив пенсію означеному водієві). Другий „злочин“ — святкування Дня міліції в палаці „Україна“ у 2008–2009 роках, на яке витратили надмірні суми грошей. Жодні аргументи захисту не допомогли. Як казав сам Луценко та його політичні союзники — вирок буде таким, яким було політичне замовлення.

Юрій Луценко — другий після Юлії Тимошенко політик, якого ув'язнив нинішній режим. Лідер „Самооборони“ не представляв жодної загрози для Януковича. Як і Юлія Тимошенко, Луценко може стати черговим символом спротиву сьогоднішній владі.

Польовий командир Майдану був популярним, мав критичні погляди щодо влади, але насамперед відрізнявся гострим язиком. Як до, так і після виграшу Януковича, Луценко дозволяв собі гострі коментарі щодо представників влади. Відомо, що з деякими він мав напружені стосунки. Згадаймо хоча б віце-міністра Бориса Колесникова. Зрештою, сьогодні серед причин свого арешту Луценко вбачає свій власний характер.

У цьому сенсі Луценко ніколи не відступався від власних поглядів. Завжди гостро висловлювався про тих, кого вважав ворогами, і не лише політичними, але й української держави. Його політичний шлях розпочався у другій половині 1990-х: Луценко вступає до Соцпартії, а з часом стає помічником її лідера Олександра Мороза. Він вирізняється молодістю і певним радикалізмом — у 2000 році стає одним з організаторів акції „Украї-

Фото: Петро Андрущенко

на без Кучми“. Досвід вуличних протестів стане йому у пригоді через чотири роки під час Помаранчевої революції.

У 2002 році Луценка обрали депутатом Верховної Ради за списками Соцпартії. Харизматичний, молодий та енергійний політик мав нагоду показати себе у 2004 році, коли став одним з польових командирів Майдану–2004.

У свою чергу, активність Луценка оцінили Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко. У лютому 2005 року йому запропонували міністерський портфель. Він став першим цивільним міністром внутрішніх справ. Саме цей факт частково завадив йому виконувати свої обов'язки, оскільки він потрапив до „вовчої зграї“.

Жодної системної зміни, за зразком грузинських, не було проведено. Луценко був змушений

працювати зі старими кадрами. Тим не менше, Юрій Віталійович спробував реалізувати гасло Майдану „Бандитам — тюрми!“, однак обрані методи виявилися абсолютно неефективними. Резонансні на той час справи закрили, підозрюваних звільнили. Йдеться про арешти Бориса Колесникова та Євгена Кушнарьова. Помаранчеві так і не наважились на системні зміни, в тому числі у слідчих та судових органах. Точно одне: Юрій Луценко знайшов особистого ворога в особі Колесникова.

Так чи інакше, на посаді міністра МВС Луценко пробув до грудня 2006 року. Після виборів 2006 року, на знак протесту проти коаліції СПУ з Партією регіонів, Луценко вийшов з лав рідної Соцпартії.

Після відставки Луценко створює громадське об'єднання „Народна Самооборона“. З часом „Само-

оборона" перетворилася на партію і на дострокових виборах 2007 року пройшла до парламенту в коаліції з „Нашою Україною“. Після виборів Луценко знову приймає пропозицію очолити Міністерство внутрішніх справ в уряді Тимошенко. Він стає її політичним союзником. Зрозуміло, що вибір Луценка не міг сподобатися президентові.

Треба віддати належне: будучи двічі на посаді головного міліціонера країни, Луценко намагався реформувати відомство. За своєю суттю зміни мали повернути довіру громадян до органів безпеки. А боротьба з корупцією у лавах міліції мала би стати плацдармом для реформування системи влади загалом. Однак подібні зміни можливі лише за бажання глибоких системних реформ. Усі спроби стають лише видимістю змін.

У 2010 році, після остаточної перемоги Партії регіонів, над Луценком почали збиратися хмари. Не лише для його особистого ворога Колесникова, якого призначили віце-прем'єром, але і для багатьох регіоналів экс-міністр Луценко був символом їхньої поразки у 2004 році. Адже тоді чимало з них настільки боялися, що не тільки зникли з політичної сцени України, але про всяк випадок виїхали поза межі держави.

Важко трактувати вирок Юрію Луценкові в іншому вимірі, ніж бажання помсти. Юлія Тимошенко вже ув'язнена. Для повної сатисфакції окремих представників влади залишилося побачити її у швальні виправної колонії. Зрештою, Луценко, який погрожував сьогоднішнім керівникам, також отримав вирок. Влада вдарила по символах, причому саме по тих, у кого можна було поцілити – Тимошенко та Луценко. Адже після виборів 2007 року вони обоє зреклися депутатського мандату і тим самим позбавили себе права недоторканості.

Вирок Луценкові підтверджує те, що відомо всім. Судова система в Україні є лише імітацією справедливості. А основи демократії та правопорядку для сьогоднішньої влади – це риторика, за якою приховані авторитарні замашки. Якщо злочином було перевищення влади з нагоди святкування Дня міліції, то як розуміти покупку міністерством Юрія Бойка бурової вежі? Як вважають експерти, за неї переплатили 150 млн. доларів. Як оцінити справу Межигір'я та чимало інших...

Михайло Олешко, Варшава

➤ Якщо у когось були ілюзії щодо лібералізації режиму, вони повинні зникнути, бо цілком очевидно, що процес над Луценком не має жодного стосунку до правосуддя, це суто політичний процес. Для порівняння: щодо сина Володимира Демішкана (друга Януковича, який очолює „Укравтодор“) було доведено, що він викрав та вбив бізнесмена. Сергія Демішкана засудили до 2 років умовно лише тому, що він є сином друга Януковича.

Натомість навіть до вироку Луценко рік і два місяці сидів у клітці за те, що повільно читає справу. Навіть з цього порівняння зрозуміла очевидна вибірковість правосуддя і абсурдність звинувачень лідерів опозиції. Зрозуміло, що робиться це не лише з метою покарання політичних опонентів, а й з метою залякування суспільства. Відтворення гену страху. Якщо яскравих політиків (екс-міністра) можна засудити на підставі притягнутих за вуха звинувачень на чотири роки, то що може чекати громадських активістів у малих райцентрах?

Тому суспільство повинно усвідомити це і винести уроки: ця влада антигуманна, вона за себе і за жодну справедливість. Для встановлення демократії її треба відсторонити. А для цього потрібна кооперація, солідарність і єднання опозиційних сил, оскільки поодинокі всіх розчавлять.

**Олесь Доній,
народний депутат від блоку „Наша Україна – Народна
самооборона“, Київ**

➤ Сам процес показав, що українське правосуддя є упередженим. Фактично, можна говорити про те, що ми спостерігали за публічними тортурами у прямому ефірі протягом усього процесу. Тобто людина, яка потребувала медичної допомоги, не завжди ефективно могла брати участь у власному захисті.

По друге, обсяг висунених проти нього звинувачень у грошовому вимірі є набагато меншим, ніж вартість самого процесу.

По третє, навіть якби визнати (я це підкреслюю!), що Луценко справді заподіяв ці збитки, то в порівнянні з обсягами корупції, які мали і мають місце в Україні, вирок є очевидно неадекватним. Припустімо, він винен, але хіба він не покараний процесом, який відбувся? Найбільш яскравим моментом у процесі я вважаю заключне слово Юрія Луценка, де він дав блискучу характеристику не лише ситуації всередині України, але взагалі світовим цивілізаційним трендам. Тому на політичне життя в Україні, з точки зору його клімату, морального настрою суспільства, процес вплинув однозначно негативно. Але водночас особисто для Юрія Луценка, на мою думку, це є момент істини. Він зрозумів, чого варті його союзники, його вороги, стало зрозуміло, як далеко вони готові зайти у своїй помсті. На превеликий жаль для українського суспільства, сам процес показав, що він не мав нічого спільного власне зі встановленням справедливості, а мав радше характер банальної, дуже примітивної політичної помсти. Ми бачимо, що як усередині суспільства, так і ззовні він не додав авторитету країні – і це м'яко кажучи. Це підірвало авторитет України у світі, підірвало авторитет влади в Україні. Куди вже далі підривати довіру до влади, яка користується підтримкою не більше 10 %.

**Костянтин Матвієнко,
експерт корпорації стратегічного консалтингу
„Гардарика“, Київ**

Ігор Калинець: „Усі біографічні відомості про Антонича вміщалися на кількох сторінках“

➤ Ігор Калинець – поет-шістдесятник, автор сімнадцяти поетичних збірок. За громадянську непокору у тематиці віршів його 1972 року заарештували й засудили до шести років суворих таборів і трьох років заслання на Північному Уралі та Забайкаллі. Після повернення до України Калинець не написав жодного „дорослого“ вірша. Проте коли я розмовляла з паном Ігорем у його робочому кабінеті в Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою, він одну за одною витягував на стіл свої нові книги: барвисті для дітей, про собор Святого Юра, перевидання ранніх поезій і, звісно, біографічну книгу про того, кого пан Калинець називає своїм учителем, – Богдана-Ігоря Антонича. Друге видання Антоничевої біографії побачило світ 2011 року.

Розкажіть, будь ласка, про „Знане і незнане про Антонича“. Ви казали, що не встигли ще розповісти про цю книгу все, що би вам хотілося.

Я мав на увазі, що на телебаченні книжку не запрезентували як слід. Про неї були коротенькі сюжети, але мене вони не влаштовували, хотілося поважної окремої передачі. Саме так і зробив Василь Глинчак. Ми підходили до кількох будинків, пов'язаних із Антоничем, наприклад, до старого університету, де він вчився, будинку, де збиралися художники, з якими Антонич був у дружбі та видав разом альманах „Карби“, до академічного дому, де жили студенти і відбувалися засідання літературного гуртка українців. Ми їздили по Львову, і біля кожного будинку, дотичного до Антонича, я щось розповідав, але не все, що мені хотілося б, залишилось у змонтованому відео. Розповіді скоротили, а я хотів у повній мірі презентувати цю книжку, розказати, чому та коли я її писав, що у ній вартісного і чого мені не вдалося знайти.

Чому ж ви взялися писати про Антонича?

Раптом я собі усвідомив, що ось уже ювілей поета, а про нього як про людину написано дуже мало. Всі біографічні відомості про Антонича вміщалися на кількох сторінках. Спробував зробити трохи поважніший життєпис.

Я був причетний до впорядкування Антоничевої могили, і ця книжка почалася зі статті про могилу. Та повернувшись у молодість. Ми вже тоді знали, що Антонич жив у Львові і тут похований, але ніхто не задумувався про те, де саме. Читали книжки Антонича майже підпільно, бо Павличко видав його лише 1966 року. А 1964 року ми організували поетичний вечір, присвячений творчості Антонича, у будинку актора. Запросили і старших письменників, які пам'ятали 30-ті роки, скажімо, Ірину Вільде. Саме вона й розказала нам, де Антонич похований. Ми гуртом йшли на цвинтар, читали написи і не знаходили. Тоді вирішили звернутися до канцелярії, де ще зберігалися книги поховань з часів Польщі. Ми знайшли у книгах номер могили, але на могилах вже не було номерів. Ми шукали, біля кого він похований, і знайшли те місце. Воно було без хреста. Я прийшов на другий день, поставив хрест, насипав могилку, написав „Богдан-Ігор Антонич“, такі-то роки. Поруч була

ще одна могила, щоби було ширше місце і ніхто не робив перепоховань, я там також поставив хрест і написав „Марта Антонич“. Такої особи насправді не було. Уже потім мені вдалося встановити, що там похований дядько Антонича. Згодом, коли у Словаччині вийшла книжка про Антонича, де були коротенькі спогади іншого його дядька, ми довідалися прізвище родичів, у яких Антонич жив у Львові.

А тоді, коли настало 100-річчя від дня народження Антонича і я почав писати книгу, постало питання, чому ніхто не пильнував його могилу. Починаю з його мами, тата, нареченої, друзів, шукаю їхні біографії. Старий хворий батько і сліпа мати жили в селі. До Львова після війни вони їздити не могли ще й через те, що треба було б виробляти перепустки, бо за Сталіна то була прикордонна зона. Про тітку і двоюрідного брата, з якими жив Антонич на Городоцькій, нічого знайти не вдалося. Родичка з Братислави написала, що тета з сином під час Другої світової війни (1939–1941) були вивезені на схід. Я шукав, куди їх вивезли, але не знайшов, і це мене дуже мучить. Хотілося би мати хоча б фотографію тої жінки, у якої поет прожив дев'ять років і яка була йому замість матері.

А куди ж поділася наречена?

Я встановив, що вона переїхала в Холм. Збереглася лише одна її світлинка з якогось студентського квитка. Я безрезультатно шукав її фотографії у Польщі: дуже хотілося побачити, як вона виглядала хоч на старості, бо дуже гарні її описи, кажуть, що була пристійна модна пані.

Чому Антоничеву могилу не доглядали друзі?

Усі друзі Богдана-Ігоря по його смерті виїхали за кордон. Я навіть пишу у своїй книжці, що якби він не помер, то теж би виїхав. Вони розуміли, що їх тут чекає. Лишилась хіба Ірина Вільде, але вона стала письменницею соцреалізму і тим врятувала себе. Отак я написав перший розділ, а потім подумав, що я можу написати ще й про дитинство, навчання в гімназії, і таким чином за зиму я написав книжку. А у другому виданні були деякі доповнення і з'явилося декілька нових розділів.

Чиї спогади вам найбільше допомогли?

Якби я раніше почав займатися

біографією Антонича, то ті родичі, які жили у Братиславі, були б іще живі. Мені треба було б почати хоч на десять років швидше. Я чогось про те не подумав. Хоча 1987 року я перший у Львові зорганізував громадську панахиду на цвинтарі до 50-ої річниці смерті поета. Тоді можна було ще багато з ким поспілкуватися, але мені чогось не спало на думку розпитувати тих, хто знав Антонича особисто. Ми жили тоді трішки іншим життям: була така ейфорія, ми починали видавати „Євшан“, організовувати різні політичні акції. В той час видати поезію Антонича – це вже було досягненням.

А щодо спогадів... Були дуже цікаві спогади художника Ласовського, літераторів Романенчука, Семчишина... Але загалом усі спогади чимось цікаві, кожен з них додає якусь деталю, якої немає в інших.

Чому ви так назвали книжку – „Знане і незнане про Антонича“? Знано-го ж було не так уже й багато. Як ви кажете, вся біографія вміщалась на кількох сторінках.

Вся книжка – це знане, але воно бу-

ло незнане для людей, бо недоступне. Я ж нічого свого не придумав. Але це все я витягнув з уст, листів, архівів, газет, журналів, книжок. Крім того, якби я написав, що це все незнане про Антонича, то це була би неправда. Скажімо, у 1989 році вийшла книжка Ільницького і Лубківського „Весни розспіваної князь“, у якій були зібрані спогади – це була перша моя база, з якої я все повитягував. Потім вишукував й інші матеріали, групував у розділи. У всякому разі, мені здається, що це об'єктивно, ніхто мені не скаже, що я не оцінив того, що вже зробили інші.

Коли з'явився поетичний конкурс імені Богдана-Ігоря Антонича? Чи він існуватиме і далі?

Конкурс виник 1994 року. Він існує досі. Я у журі цього конкурсу. Раніше був головою журі, тепер усі рядові.

Чи буде конкурс існувати і далі, залежить від видавництва „Каме-няр“. Раніше все було дуже чітко: ми читали роботи, був вечір-нагородження 5 жовтня, в день народження Антонича. Останні п'ять-шість років конкурс трохи поспувався, нагородження відбувалося із запізненням. Цей конкурс триває, але він, на жаль, не здобув належного розголосу. Хоч нам і надсилають тексти з різних кінців України, але мені здається, що конкурс міг би мати поважнішу репутацію.

Наприкінці я хочу запитати про ваші враження від молодих авторів. Кого можете виокремити з-поміж лауреатів конкурсу „Привітання життя“?

Якщо ви подивитесь на ті прізвища, то переважно всі переможці (і не тільки вони) входять вже в нашу літературу. На конкурс подаються добрі поети. Часом їх заносить в постмодернізм, вони ускладнені, надто далекі від всього житейського, хоч поезія не конче мусить бути реалістичною. Та все-таки вона мусить бути суголосною часові. Не було ще такого конкурсу, щоби не можна було сказати, що учасники – дійсно обдаровані діти. Як вони будуть рости, змінюватися, глибшати – то вже їхня справа. У всякому разі, всіма, кого ми відзначали, я був задоволений. Ми не помилялися, і для них ця премія теж щось означала: надихала, окрилювала, давала їм зрозуміти, що вони на добрій літературній дорозі.

Ігор Калинець

“МИ БІГЛИ...”

Ми бігли,
вибились із сил,
на землю впали – і почули,
як б'ють кульбабові ліси
об небо білі кулі,
як із перестуком глухим
ллють молоко ще тепле
в плиті тарелі лопухів,
пом'яті нами стебла,
як тіло відпружинив ляк
і ми здригнулись разом,
коли враз
бомбовоз джмеля
пронісся дисонансом.

КОЛИСКОВА

Спить моєї доні рожевий возик,
засотаний смарагдовим царством кропу,
забризканий зернами сонячної бронзи
і кропилом дощу покроплений.

Заплутані колеса в куделях бадилля,
в променях пралісу гички цибулі.
Куриць земля зела озонне кадило
і сама гудить терпким термомом вулію.

Стікають зі стебел вишневі краплі зозульок
на засотаний кропом рожевий возик.
Бавиться моя доня зі сонцем у жмурки
і потягається в найсолодшому позіху.

АНТОНІЧ

Чекаєш ліпших днів під папороті квітом,
в цупкі обійми взяв тебе корінням ясен.
Вже хрест зігнув, лежить плющем обвитий.
На плитах злежаного листа барвінковий напис.

Нема кому вже підчитати мову маєва,
зелене євангеліє лише гортає вітер,
що чорні літери насіння із кульбаб здуває,
щорік засаджує поемами забутий вітварю

Чи знатимуть колись, де ти знайшов свій спокій,
окутаний навечно про прийдешнє снами?
Чи прийдуть юнаки із золотого полку
у бронзі вкарбувати: „Тут стрілець незнаний“?

ЗЕЛЕНЕ

Дощі шелітливими вустами
Цілюють зелену землю.
Так я цілував твої зелені очі,
Коли ти поверталася з лісів.
Зарошена м'яким галасом
І голос твій плив по мені,
Як вітер по травах.

Тоді зі сторінок
Зеленого Євангелія
Виходив зелений лис
І розповідав ще одну
Давню тайну існування
Просту, мов життя.
На паркеті виростала папороть,
Стіну обплітав бородатий мох.

Баговиння встеляло ложе
І зелений місяць
Молодим фавном
Зазирає
До недопитої шклянки вина.

ЦВИНТАР

Сидять гуцули на човнах могилок
під спорохнявілими щоглами хрестів.
Вже флота цвинтаря відчалує зі схилу
в поводдя трав високих і густих.

Потворних пнів шорсткі рудаєві спрути
чатують мовчки з-під покрову зел,
і водорість ожини ноги пообплутала,
і, спрагла територій, без кінця повзе.

Бездоня вічності ковтає вічно скарби:
пішли на дно і ткалі, й різьбярі..
Лише живі, задивлені на хмар дараби,
витають щонеділі в полонинах мрій.

РІЗОМА Й ПІРАМІДИ

► Нині хіба лінивий не говорить повсякчас про те, що інтернет – це великий смітник, де, – на відміну від телебачення – споживач сам вирішує, у якому саме лайні шукати необхідні йому перли інформації. Проте останнім часом з різних куточків світу чути про спроби урядів обмежити доступ громадян до вільного інтернету, ба більше: чутливий на тренди всемогутній Google ще до того, як ви зробите вибір, сам виносить у топ-директ відфільтровані матеріали, себто те, що, на думку Google, може вас зацікавити. І ще ціла купа супутніх тем і матеріалів на вибір. Тобто контора намагається маніпулятивно керувати вашими пошуками в мережі, пропонуючи заманливі пропозиції, спокушаючи зайти на такі ресурси, які з власної волі ви навряд чи вибрали б. Також побутує вже майже для всіх очевидна стратегія Фейсбуку як унікальної бази даних (трильйони оновлень статусів щоденно по цілому світі), – збирати на підставі ваших публікацій, перепостів чи тривіальних лайків усі дані про вас, ваші звички, уподобання, комплекси, преференції тощо. Це не конче має призвести до тотального контролю над людиною, про що знепокоєно попереджують правозахисники і пропаганда.

Проте сам факт наявності в дослідників такої велетенської бази даних, яка до того ж постійно змінюється й поповнюється, дає можливість астрофізікам, наприклад, використовувати цю базу для дослідження космосу – кількість одиниць інформації в нинішніх мережах співставна з кількістю елементарних часток матерії у видимому космосі.

Та можна цю базу використовувати й з іншою метою – моделювати й передбачати суспільні трансформації чи заворушення. І цим займаються не лише антропологи з соціологами вкупі, але й спецоргани, політики, служби безпеки та підвладний їм контингент сексотів, „тролів“ тощо.

Проте є й хороша новина: Мережа – це різомат. Вона не має ані географічного, ані єдиного технологічного центру, тому боротися з нею для будь-якого режиму – справа не з легких. Арешт комп'ютерів, ліквідація офісної техніки провайдера не знищать публікації, та навіть переформатування всіх хард-дисків у силіконовій долині нічого не дасть – якщо інформація потрапила в мережу, повністю вичистити її практично неможливо. Боротися з програмістами і хакерами можна лише їхньою зброєю – себто за допомогою інших програмістів і хакерів, для яких не є проблемою співпраця з режимом та службами безпеки. Ну, і звичайно – цілі армії платного тролінгу. Втім, не лише комп'ютерники з троями, але й гігантська маса посполитих юзерів роблять погоду в мережі – ми мали нагоду спостерігати, як суспільна самоорганізація за посередництва мережі виводила людей на акції протесту, що нерідко переходили в революції (для прикладу – так звана „арабська весна“).

Цікаво, однак, інше. За останні роки кількість пропагандистських матеріалів у Ют'юбі, скажімо, перевищує всі можливі норми. Пропаганда й контрпропаганда згідні в одному: нас чекає революція, причому революція глобальна, світового масштабу, до того ж частина таких публікацій – прямі заклики до революції. Хто їх транслює, до речі? І що далі? Встановлення т.зв. „нового світового устрою“, про який говориться по обидва

боки барикад? Революція може бути потрібна кожній владі як привід до придушення опозиційно налаштованих громадян, впровадження військового стану, чи ще чогось із арсеналу таємної поліції. Чи, може, перемога сумнозвісної „теорії змови“, про яку останньою голосно в інтернеті? Особисто я не знаю, як ставитися до цієї теорії. Проте вона пропонує центробіжну модель світу, – де є маси й еліти, всемогутні олігархи, фінансисти і безправні підконтрольні громадяни – себто класичну владну піраміду, де на самій горі – всевладна непідконтрольна еліта, а внизу, коло підмурівка – захланна на хліб та видовища маса черні. Мені згадуються слова російського прозаїка Віктора Пелевіна, сказані з подібного приводу: „Всесвітня змова, звісно, існує, але в неї вплутане все доросле населення“. Це твердження неможливо перевірити, проте воно звучить переконливо, бодай тому, що не намагається списати всі жахіття цього світу на купку втаємничених і всемогутніх. А ще воно свідчить про те, що доколишній світ – також різомат, здатна до самоорганізації, а тому він не потребує єдиного командного центру, звідки транслювалися б сигнали й накази невидимих можновладців. Звісно, піраміди окремих спільнот (кожна країна – окрема спільнота) існують – кожна країна має свою владну вертикаль влади і складну ієрархічну будову соціуму. Проте світ таки тяжіє до різомати, і в цьому не останню роль грає т.зв. „глобалізація“ – як фактор, що уніфікує комунікаційні практики і спрощує порозуміння між представниками різних соціокультурних парадигм, позбавляючи їх взаємної нетерпимості й агресії. Але й на це в режиму є „асиметрична відповідь“, що полягає в підготовуванні тролів і роздмухуванні власне нетерпимості, агресії, ксенофобії, зневіри. Я не знаю, що це за режим, і де він знаходиться, знаю лише, що коли масам людей постійно промивати мізки ідеологічною отрутою, змушувати їх поводитися агресивно, травлячи їх тролінгом, згодуючи їм апокаліптичні візії та страхаючи різними майбутніми катаклізмами, то рано чи пізно ці „катаклізми“ почнуть матеріалізовуватися, а ознаки кінця ввижатимуться на кожному кроці. Лише це буде не галюцинація, а вихід назовні, – сказати б „опредметнення“ – страхливої кількості всіх наших сукупних комплексів, страхів, сумнівів, які ми самі проектуємо на зовнішній світ.

Але на сам кінець іще одна добра новина: кожна людина є пірамідою – з притаманною цій фігурі вертикальною орієнтацією, з ієрархіями тілесного й духовного, біологічного й психічного, людського й божественного та з іншими ієрархіями вподобань, смаків, переконань. І доки кожна така піраміда стоятиме, доки редукція переконань і віри не дійде до межі, маніпулювати нами буде складно.

Але можливо.

Загублений геній

» Він з'явився на Західній Україні десь у 1740-х рр. і одразу ж почав працювати як зрілий скульптор-майстер з індивідуальною манерою. Іван Георгій Пінзель (1707–1761) залишив по собі кілька десятків скульптур і дешицію записів в архівах – про одруження, хрещення синів, про повторне заміжжя його вдови, за датою якого роблять припущення про час смерті митця. І це все – жодних інших особистих нотаток, записів, спогадів, за якими можна було би реконструювати долю митця, ми не маємо. Та й саме ім'я майстра було відкрите лише в 1995 році польськими істориками: згідно з церковними канонами, скульптор підписував роботи не своїм ім'ям, а підписувався як майстер Пінзель з варіаціями, збереженими в архівних документах (Пілзень, Пілце, Пільце, Пінзе, Пільц, Пільзе, Пільзнов). Ці скупі дані породжують численні припущення – ким же він був? Які обставини закинули людину такого таланту на периферію Європи, в імперське Прикордоння, в мішанину людей, ідей і товарів із цілого світу?

Редактор львівського культурологічного журналу „І” Тарас Возняк окреслює три можливі варіанти: „патріотичний” – русин чи поляк Пінзель, провівши молоді літа в навчанні та в мандрах Європою, згодом повернувся додому; „німецько-чеський” – богемець, баварець або швейцарець Пілзе в пошуках освіти мандрував Італією, однак за

незрозумілих обставин опинився на Галичині; „італійський” – венецієць чи флорентієць зі співзвучним до Поцці (чи Пінці) прізвиськом, знову ж за незрозумілих і вельми підозрілих обставин, пробував через Відень, Мюнхен чи Прагу до Львова, де й знайшов своє друге творче життя. І справді, залишається тільки вигадувати фейк-біографії художника в часи, коли немілість можновладця, любов жінки, дуель чи вбивство могли змусити мандрувати у незнамі краї, де в екзотичній периферії можна було легко сховатись від ворогів і почати жити заново. Цьому сюжету присвятили свою фантазію українські письменники – Євгенія Кононенко („Жертва забутого майстра”, 2007) та Володимир Єшкілев („Втеча майстра Пінзеля”, 2007).

Чому ж талановитого художника було забуто? Маргінальність периферійних земель відіграла тут свою роль. Фактично, Пінзель був придворним скульптором при дворі магната Миколи Василя Потоцького – канівського старости, що увійшов до народного фольклору як лихий „пан Каньовський”. Спольщений шляхтич, який прийняв уніатство та водночас плекав сарматсько-козацьку звитьгу, був відомий своїми ексцентричними вибриками (подейкують, ніби одного разу він в'їхав у Варшаву на кареті, запряженій ведмедами, а на засідання Сейму приходив у козацькому строї) та великою амбітністю. Вочевидь, остання й змушувала його будувати

ти прегарні та коштовні споруди – ратушу в Бучачі, костел та церкву в Городенці, саме Потоцький був ініціатором і фундатором перебудови монастиря в Почаєві. Для нього працював талановитий архітектор Бернард Меретин, із яким плідно співпрацював загадковий майстер Пінзель, оздоблюючи створені будівничим споруди.

Як і його сучасник, італійський композитор Антоніо Вівальді, Пінзель був забутий на кілька століть. Його творчість стає об'єктом дослідження лише в другій половині ХХ століття стараннями мистецтвознавців Бориса Возницького та Віри Стецько. Саме так спрацювала периферія – поруч не було нікого, хто би зміг захоплено описати скульптури з Бучача і Городенки, присвятити філософський або теологічний трактат екзальтованості святих, яких зображав художник... Понижені пожежами (як скульптури з ратуші в Бучачі) чи радянськими ідеологічними працівниками (як придорожні скульптури Богородиці і святого Яна Непомука в Бучачі),

Три історії Галичини

а то й просто порубані на дрова, твори Пінзеля дійшли до нас лише фрагментарно. Зараз їх можна побачити в художніх музеях Львова, Тернополя та Івано-Франківська, біля костелу Непорочного Зачаття Діви Марії в Городенці та на соборі святого Юра у Львові.

Саме львівська добірка творів Пінзеля найповніша. У колишньому костелі кларисок на площі Митній діє музей сакральної барокової скульптури Івана Георгія Пінзеля. Це найкраще місце і для того, щоб відчутти силу таланту майстра, і щоб оплакати долю його творів, багато з яких знищені. Реставратори й мистецтвознавці докладають зусиль для того, щоб відновити пам'ятки: нещодавно було презентовано „Розп'яття“, відреставровано в Національному художньому музеї Львова. Твори, що збереглися найкраще, („Жертвоприношення Авраама“ чи „Самсон“) вражають своєю динамікою. І справа не лише у бароковій пишноті драпірування, вигадливості зачісок – герої Пінзеля перебувають у справжньому вихорі руху, їхні тіла напружені, кожен м'яз передає драматизм моменту жертвоприношення улюбленого сина в ім'я віри, чи нелюдський подвиг перемоги над левом. Обличчя, хоч і з виразною, гіпертрофованою мімікою, втілюють внутрішній спокій, який ховається за гримасою моменту, спокій, який прозирає з глибини очей, звернених до Бога.

Яке значення мало все це для майстра? Містична релігійна екзальтація? Віра? Якого віросповідання був він сам? Яким було його бачення власної творчості – як ремесла, чи як високої справи? Чи справді є щось від автопортрету в останній відомій роботі скульптора (йдеться про пам'ятник святому Онуфрію для монастиря в Рукомиші), або що означає дивна маска на плечі скульптури-алегорії Мужності? У 1999 році на мистецькому ярмарку в Мюнхені були знайдені боцети (скульптурні ескізи) Пінзеля, ймовірно, їх вивезла з собою його вдова. Можливо, десь у європейських архівах та музейних збірках є ще якісь згадки про Пінзеля? Так, можливо. Однак наразі скульптор із Бучача лише входить до історії європейського мистецтва та поля зору західних дослідників – цього річ виставка його творів відбудеться у Львові.

Тамара Злобіна, Бухарест

» **„Три історії Галичини“. Три історії, три долі, три народи – одна правда. Це підзаголовок фільму, який дає важливу настанову на перегляд.**

Фільм присвячено подіям Другої світової війни. В око об'єктиву потрапило три долі: єврейський хлопчик Аарон Вайс, українська дівчина Оля Ільків і польський ксьондз Станіслав Бартмінський. Всіх їх поєднала Галичина – в її межах до 1945 року.

Режисерки Ольга Онишко та Сара Фаргат, подаючи події війни 1930–1945 років, відмовилися від показу масових страждань і „великих історій“ представників трьох зображених народів. Це повторює ідею, яку ввів у масовий контекст Тимоті Снайдер. Історик у своїй книзі „The Bloodlands“ (Криваві землі, Грані-Т, 2011) говорив про потребу „назвати на ім'я“ всіх жертв Другої світової війни. Саме він запропонував поглянути на історію війни, ніби „забувши“ про кордони сусідніх України, Польщі та Білорусі. Якщо дивитися суто просторово, ці території були однаково поганим місцем для життя між 1930-ми і 1940-ми. Цей погляд допомагає примирити між собою Голодомор і Геноцид, репресії Сталіна та репресії Гітлера... тобто ніби знімає своєрідну „конкуренцію“ геноцидів, про яку свого часу писав Віктор Пелевін.

Ольга Онишко та Сара Фаргат, добираючи історії до свого фільму, показали три біографії „маленьких“ людей.

Аарон Вайс зі своїми рідними протягом війни ховався від німців в одному з будинків. Туди вони потрапили внаслідок зради друга та сусіда, котрий став колаборантом і допомагав вистежувати місцевих євреїв. Ця ж єврейська родина допоможе цьому чоловіку на прохання його матері, адже саме вона врятувала їхні життя під час окупації.

Оля Ільків – зв'язкова Романа Шухевича. За блиском подвигу Шухевича оточення якось „забуло“ про подвиг самої Олі Ільків. Ця жінка за співпрацю з УПА провела 14 років у таборах, знаючи,

що її діти живуть у сирітському притулку. Там їм дали інші імена та прізвища. Знайти своїх доньку та сина Оля Ільків змогла тільки завдяки одному з енкаведистів, який чомусь пожалів нещасну матір. Після повернення до Львова Оля Ільків зустрілася з дітьми, котрі вважали її ворогом народу. Тільки тепер, багато років по тому, син і донька вчаться жити разом із матір'ю і розуміти її життєвий вибір. Справді непросто побороти вбиту в голову чужими людьми думку, що „мама від вас відмовилася“.

Станіслав Бартмінський – ксьондз, який працює у Польщі й намагається сприяти національному примиренню між поляками та українцями. Для цього він не лише спілкується з парафіянами, але й відновлює старі українські греко-католицькі церкви, єврейські цвинтарі та бере участь у створенні популярного серіалу „Дім священика“.

Величезною чеснотою „Трьох історій“ є відмова від розставляння оцінок подіям і їх учасникам. Оповідачі – це самі герої розказаних історій. І тому глядач може самотужки зробити висновки.

Ця особливість вигідно вирізняє „Три історії“ з-поміж подібних українських спроб осмислити минуле. Впродовж останнього часу в Україні з'являлися переважно праці, яким було властиве використання так званого hate speech. Виправданнями їх існування були тези, що „так тоді ставилися до ворогів“. Свідчення очевидців свідчать про протилежне: у вирі історії виживає не сильніший, а той, хто має в серці більше гідності.

Показані три історії мають спільний сюжет. Навіть два. Перший – це метасюжет Другої світової війни, котра формувала під себе мільйони людських життів. Другий – це сюжет відваги, честі, любові до життя, пам'яті.

Ірина Славінська, Київ

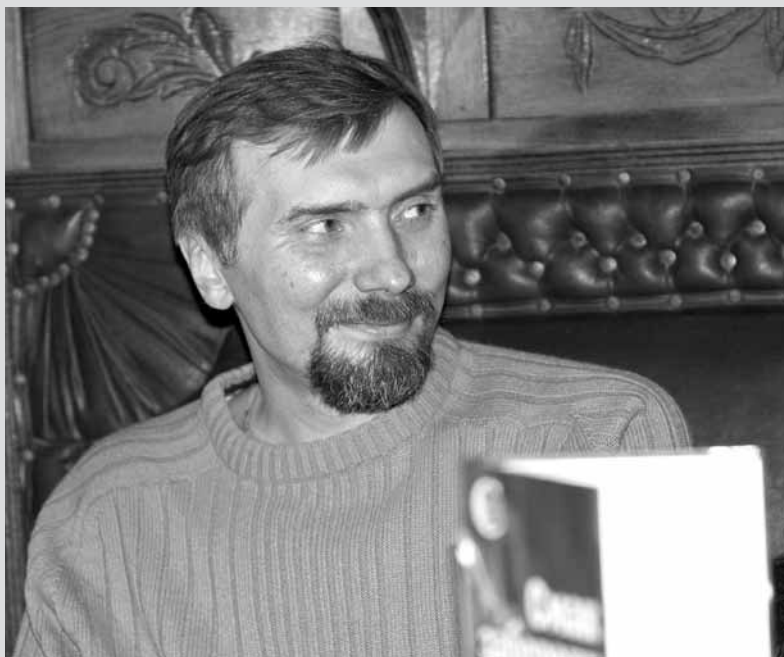

Фото Івана Сидоренка

Локомотиви

А ви пам'ятаєте, хто там був королем за Гутенберга? А бургмістром за Федоріва? А імператором за Кирила і Мефодія? Не кажу вже про те, з ким саме вони воювали і чим закінчилися ті війни. В цікавий час ми живемо. Він запам'ятається людям зовсім не тим, що нас зараз хвилює.

Вперше я погодився з цією думкою, почувши її з уст тартуського професора Романа Лейбова. Він відмовлявся лягати дев'яності роки, що всі довкола робили це особливо охоче, трохи від'ївшись у нульових. Авіні ті роки вважав благословенними, а наше покоління порівнював з поколінням Льва Толстого, яке вперше побачило паровоз на залізниці. Так, Анна Кареніна була дуже сучасною жіночкою, коли кидалася саме під поїзд, а не з мосту сторч головою. І Толстой був сучасним, гнався за модою, ще не носив толстовку і не побронзовів. А екс-радянці саме на рубежі дев'яностих вперше отримали можливість підключитися до Мережі. Принаймні естонці. До них протягли перший кабель з Фінляндії прямо по дну Фінської затоки ще до розвалу СРСР.

Це був справжній культурний шок, брати Люм'єри зі своїм „Прибуттям потяга“ відпочивали. Досить було встановити поштовий клієнт на комп'ютер, який більшість краян ще вважали різновидом калькулятора, варто було отримати відповідь на своє послання до американського

університету через... 15 хвилин після відправлення свого листа, як людині відбирало мову, а потім, коли усвідомлення відбувалося, її охоплювала ейфорія. Справа в тому, що в доінтернетні часи такий обмін кореспонденцією з американським колегою займав у професора Лейбова щонайменше місяць. Та ще в СРСР. Закордонний лист! До Америки! Шпійон! Ну от хто зараз про те вже згадує? Ви, перепошую, коли паперового листа востаннє відправляли, якщо не рахувати різдвяних хендмейд-листівочок подругам?

Що порівняно з усвідомленням цієї інформаційної революції ностальгічні навіть в нелюбові згадки про якісь малинові піджаки і самих бандюків, навіть якщо десять років по тому в Україні тимчасово сталося певне дежавю? І навіть сам розвал якоїсь там імперії зла на сімдесятому році існування блякне порівняно з тими процесами, свідками яких ми зараз є. Було цих імперій зла в людській історії, як собак нерізаних, а ось Гугла, Вікі чи Фейсбука, які об'єднали всю планету, ще не було.

Хто з улюбленців телевікторини „Що, де, коли?“ ще десять років тому міг подумати про повну дискредитацію і втрату самого сенсу поняття ерудит? Навіть Борис Бурда поступається в цьому Гуглові, треба тільки вміти правильно сформулювати питання-запит. А соціальна мережа, кількість „населення“ якої вже

становить половину населення (вже без лапок) Китаю і жваво наближається до кількості індусів в Індостані? Ви можете уявити „наїзд“ нашого доблесного МВС на такий сайт? Та що там – навіть Пентагону з авіаносцями „Німіц“ та „Ентерпрайз“? Що казатимуть потім своєму президентові, британській королеві і нашому прем'єрові Миколі Яновичу, які тримають на ньому свої сторінки?

Ну і зовсім уже блюзнірське для українців... та й для росіян, мабуть, бо цього року помітив, що всіх російських критиків теж клинить на цифрі 2004, але з іншим знаком. Мій товариш, київський автор, мав необережність саме з цього числа розпочати текст свого роману „Істемі“. Ось так в лоб. 2004.

І кожен російський критик щось там мудрував про „задушливу оранжеву Україну“, хоча вся дія роману відбувається в упізнаваній їдучій атмосфері пізнього Кучми, і сам роман було дописано раніше, ніж сталася Помаранчева революція.

Але ось я не так давно усвідомив, що саме 2004-го, коли ми мерзли на морозному Хрещатику і слухали супер-гурт „Гринджоли“ з гучномовців, в американському університеті дидактичний студент ходив у босоніжках по тому ж снігу і запуслав свій студентський сайт, який зараз уже розрісся до населення Індостану, і зрозумів, що пам'ятатимуть його, а не наші крики: „Ющенко!“. „Хто це?“ – питатимуть уже через десять років, власне, дехто вже зараз один в одного питає, але поки що це жарт.

Я пишу цю колонку, сидячи в Києві, для пражського часопису. У Києві тридцять градусів морозу, тому одна знайома письменниця, Аня С., яка працює на якийсь англомовний туристичний сайт, дуже радіє, що здогадалася на зиму переїхати до Індії, а її повна тезка й однофаміліця, теж Аня С., теж моя знайома і – що ще дивніше – теж письменниця, переслала мені свій рукопис і збирається до Індонезії. Якось синхронно усіх Ань С. потягнуло на південь. Я не нервуюся і не сумую з приводу їх від'їзду з України, бо їхні координати в мережі залишилися незмінними. А ще десять років тому переймався б і відмовляв. Але майбутнє вже настало. Заходьте, ви бажаний гість у ньому.

Антон Санченко, Київ

Музичний вимір „гетьманської доби“

**Ніна Матвієнко та Ансамбль
Давньої Музики під
керівництвом Костянтина
Чечені. „Всякому городу нрав
і права“, 2011**

Одне з найновіших колекційних видань музичного видавництва „Країна мрій“ має шанс спокусити будь-якого меломана вже з першого погляду. Навіть без прослуховування. Адже, по-перше, це запис Ніни Матвієнко, що для багатьох поціновувачів української музики вже є достатньою підставою приділити платівці пильну увагу.

По-друге – це її спільний проект із Ансамблем Давньої Музики під керівництвом Костянтина Чечені, унікального музиканта-музикознавця, відомого своїм, сказати б, строго історичним, науковим підходом до виконання музики минулих часів (цей підхід передбачає спершу велику роботу в архівах із давніми рукописами).

Ну і третя причина – сам репертуар: музика „гетьманської доби“, часу, стереотипно пов'язуваного з „періодом культурного розквіту“, втім, на музичному рівні абсолютно невідомого, закритого для нашого сучасника. Адже навіть сквородинське „Всякому городу нрав і права“, яке видавець в анотаційному тексті подає як „безумовний „суперхіт“ тих часів“, у нашій свідомості живе передусім як літературний твір. Оскільки не всі пам'ятають, що „Сад божественних пісень“ – це, власне, збірка саме пісень. Тож музика, яку чуємо в записі до трьох представлених тут пісень на слова Григорія Сковороди, це музика авторства самого Сковороди.

Цікаво, що вже при першому

прослуховуванні „Всякому городу нрав і права“ мелодія здається знайомою, адже, як можна зауважити, вона міцно сплетена з мелодикою самого вірша, знаного кожному з нас іще зі школи.

У цьому контексті здивування-впізнання дуже виразною здається особливість співу Ніни Матвієнко в такому проекті. Тут слухач, безумовно, впізнає манеру видатної виконавиці, але й теж дещо здивується, зауваживши певну стриманість, поєднання елементів народного й академічного співу.

Не здивуються лише ті, хто мав приємність свого часу прослухати запис 2003 року музики барокових часів „О, розкошная Венера“, який був першим досвідом співтворчості Ніни Матвієнко та Ансамблю Давньої Музики.

І знову Львів

**Sarmatica, Oleg Timofeyev.
„The Lviv Lute“, 2011**

„The Lviv Lute“ – це ще одна новинка для колекції цінувальника старовинної музики у майстерному виконанні. А для слухача менш зануреного в особливості цього жанру – іще одна можливість „почути“ і відчувати давні часи, а саме – європейське Відродження.

На диску зібрано записи творів італійського, французького, німецького, англійського та польського походження, і, як можна судити з назви, у черговий раз шляхи різних культур перетнулися саме у Львові. А якщо точніше – на Сьомому Фестивалі Давньої Музики у Львові, де зустрілися кілька майбутніх учасників гурту „Sarmatica“, зокрема російсько-американський лютніст і музикознавець Олег Тімофєєв і Данило Перцов, київський композитор, мультиінструменталіст та фахівець із давньої музики. Також серед учасників новоствореного гурту – Тарас Компаніченко, відомий кобзар, бандурист та лірник, керівник ансамблю „Хорєя козацька“.

Основа альбому – загадка, темничий рукопис лютневої табулатури епохи Відродження, знаний як „Львівська лютнева табулатура“, оскільки рукопис зберігається в бібліотеці Львівського національ-

ного університету ім. Івана Франка. Однак походження пам'ятки нез'ясоване, хоч її й пов'язують традиційно з Галичиною, а саме – з Краковом. „Sarmatica“ знов актуалізує цю легенду, до того ж не тільки для українського слухача, адже альбом має два місця видання: Україна та США.

Альбом „The Lviv Lute“, як і його джерело, „Львівська лютнева табулатура“ – це передусім розмаїття: країн, часів (адже рукопис творився протягом тривалого часу різними авторами) і жанрів вокальної та інструментальної музики. Тож для сучасного слухача, наскільки можемо судити, „The Lviv Lute“ може стати чудовою енциклопедією, а точніше – антологією музики Відродження, та й просто цікавим та екзотичним слухачьким досвідом.

Галина Ткачук, Львів

МУЗИКА

Черкаси: життя після архітектурної смерті

» Це місто колись належало до групи неформальних столиць України. Воно дало українцям один із їхніх етнонімів, що активно вживався ледь не до XIX століття. А в XX столітті воно зазнало урбаністичної катастрофи – Другу світову війну пережили лічені одиниці черкаських історичних будівель. А ще Черкасам належала „почесна“ першість – нібито це був перший радянський обласний центр, котрий лишився без жодного храму. Тож, приїхавши сюди сьогодні, будьте готові: тут є гарна природа, вистачає цікавих людей і місць, але з архітектури минулого не побачите практично нічого, більшість забудови становлять радянські коробки або громіздкі будівлі на межі сталінської та хрущовської естетики. Чим не привід завітати до Черкас і подивитись, як воно живе після архітектурного апокаліпсису?

Найкраще в'їздити у Черкаси зі

сходу, з лівого берега Дніпра. Саме так можна гарантовано побачити наймасштабнішу цікавинку міста – дамбу, що перетинає річку, точніше, північну точку гігантського Кременчуцького водосховища. Автомобіль, автобус чи поїзд минає густі ліси неподалік населеного пункту з кумедною назвою Деньги – і вискакує на вузьку смугу землі посеред неозорої річкової води. Вона – єдине, що залишилось після затоплення навколишньої місцевості у п'ятдесятих–шістдесятих роках. Посеред дамби розташувалася група з кількох будівель, досі вважається, що це село Панське, про що й повідомляє дорожній вказівник. Такий собі дотепний жарт меліораторів. Дамба тягнеться понад десять кілометрів, з неї видно мальовничі дніпровські острови, а ввечері, з самих Черкас, вона здається довжелезним кольоровим намистом. Після насипу

починається також чималенький міст, потім підйом на неодмінне придніпровське пасмо пагорбів – і ви у Черкасах.

Місто, за даними деяких дослідників, відоме вже з XIII століття. Тут завжди був перетин торговельних і військових шляхів, туди-сюди снували купці, армії й народи. Після створення Речі Посполитої в Черкасах була резиденція гетьмана її „руської“ частини. Потім Черкаси стали одним із центрів козацького руху, полковим містом. Розвиток уповільнився після входження до Київської губернії. А під час революції на Черкащині відбувалися найзапекліші бої партизанських частин армії УНР, зокрема й знамениті „холодноярські“ події.

У сьогодиншній українській культурі Черкаси асоціюються передусім з іменем Василя Симоненка. Поет-шістдесятник працював тут у газеті після закінчення університету, в цьому місті минули драматичні останні роки його життя. Йому присвячено місцевий літературний музей. У Черкасах народився ще один видатний митець XX століття – режисер архаїчного „поетичного“ кіно Юрій Іллєнко, автор естетських стрічок, які й уже після його смерті викликають суперечки та непорозуміння. Втім, про нього в місті нічого, на жаль, не нагадує. Інший, значно менш елітарний, внесок Черкас у сьогодиншню українську повсякденну культуру – мікроавтобуси „Богдан“.

Є в Черкасах і де погуляти. Мальовничі пляжі, парки над Дніпром, влітку можна дістатися на острови. На один із найбільших пагорбів у місті „видерлася“ страшнувата, але ефектна величезна статуя жінки, присвячена перемозі у Другій світовій. Взимку безстрашні черкащани з'їздять на санчатах з-під її ніг мало не до самого Дніпра. На вулиці з несподіваною назвою Хрещатик та в сусідніх кварталах збереглося кілька симпатичних дореволюційних будівель. Непогана експозиція є в краєзнавчому музеї. А найбільш екзотична пам'ятка новітніх часів – буддистський храмовий комплекс „Білий лотос“, справжній на позір автентичний далекосхідний сюрприз в антуражі типової Центральної України. Лишається тільки сподіватися, що ця та інші цікаві новітні будівлі (зокрема, оригінальні приватні будинки або інші сучасні храми) не спіткає доля їхніх „колег“, зведених перед революцією...

Олег Коцарев, Київ

Холодним розумом по гарячих слідах

Войцех Тохман. Ти наче камінь їла, Київ, Наш час, 2009, 103 с.

» Книга, видана у серії „Класика світового репортажу“ навздогін перевиданій в Україні збірці Павла Смоленського „Похорон різну“, за два роки продажів не здобула популярності. Невеличка книжечка відлежується в течках у видавництві, де я її й надібав. „Не цікавить українського читача цей формат“, – розводить руками редакторка Ніна Слюсаренко. Можливо, книга не мала відповідної промоції – запрошення того ж таки автора в Україну, – подумалося. У Польщі „Ти наче камінь їла“ витримала три видання. Автор – один із засновників польської школи репортажу. То чому ця книжка лежить у видавництві, а я навіть не знаю про її існування? З цими думками взявся за читання.

Більш ніж два роки Войцех Тохман мережив малі і більші місцини в Боснії. Розмовляв з людьми, відвідував місця ексгумацій. Намагався прислухатися до рації кожного, хто пам'ятав кривавий конфлікт між сербами, босняками-мусульманами і хорватами. Дивувався мужності доктора Еви Кльоновскі, американки польського походження, котра з невичерпною енергією видобувала нові й нові тіла вбитих босняків, збирала їх докупи (деякі були „похованими двічі“, – серби намагалися приховати місця ексекцій, перериваючи могили екскаваторами). Вона-бо знає – її справа потрібна тисячам родичів загиблих. Пишу „дивувався“, домислюючи це, оскільки текст Войцеха написаний без тіні емоцій, – лише факти і слова героїв репортажу. На його офіційній сторінці читаємо: „У мене стільки сил, скільки має пересічна людина. А мої герої, хоч звичайні, є людьми незвичними. Мають понадлюдську силу“. Читаючи книгу, віриш. Стоїцизм Матері Мейри (Даутовіч), що втратила двох дорослих дітей, а приїздила в місце ексгумацій щочетверга – допомагати Еві та втішати родини, один із багатьох тому описаних Тохманом прикладів.

У київському метро довго цю книгу не прочитаєш. Одна-дві сторінки і відкладаєш – навертаються

сльози, думки про зварйованість цього світу не дають спокою. Співпереживаєш молодим боснійкам у їх пошуках, скрегочеш зубами читаючи, як серби наприкінці 1990-х намагаються довести, що під час війни працювали „кухарями“. Не дивуєшся, коли одна з героїнь каже: „У кожному з них я бачу вбивцю“. Проте й так читання йде швидко – Войцех поділив книжку на невеличкі новелки-мазки, кожна з яких претендує назватися мікроісторією. У попередніх рецензентів книги – Юрія Андруховича і Ольги Токарчук були подібні враження. Токарчук: „Починаю читати, відкладаю, не хочу про це думати, хочу зайнятися своїми справами, але увечері знову повертаюся до машинопису. Я б хотіла, щоб такі книги не писалися – їх рецензії потраплять до кольорових журналів

поміж реклами кремів, засобів до депіляції, пропозицій подорожей, а потім про них забудуть [...]. Але читаю знов. Бо це люди – герої цієї оповіді – не дозволяють мені відійти“. Андрухович: „Навіщо мені ця смертоносна, заповнена мухами спека? Навіщо цей присмак каменю в роті? Навіщо він туди їхав, цей поляк і два роки там сидів, і чому їм до всього вічно є діло, чому вони влазять? У них що, якесь особливе відчуття відповідальності за всіх? [...]“. Але читаю“.

Можливо, знеохота і байдужість українців до таких книг береться з того, що у наших родинних історіях також було багато горя, болю. Коли батьки не розповідали дітям про »

Голодомор і репресії, гадаючи, що роблять правильно, не наражаючи на пізнання жорстокої правди. Подібно росіяни дивуються напористості поляків у справі „Катині“, знижуючи плечима: адже у нас мільйони таких „катиней“, і нічого. Нігілізм та політика забуття роблять свою справу, а проте запізнення з кожною із мікроісторій може відкрити очі на цілу глобальну проблему. Ніколи не забуду фото із конфлікту в Придністров'ї приблизно в тому ж часі, що й югославська різанина: голі тіла молодих 16-річних хлопців покидані скопом на брудний діл вантажівки після бою. Чи був у нас свій Тохман, щоб описати Придністров'я, яке ось – під боком України, там живе повно українців, і не виключено, що й серед тих хлопців вони були. Ні, байдуже нам. „Чорнуха“, мовляв.

Повертаєся до книги Тохмана. Назви населених пунктів, що звучали тоді у повідомленнях світових ЗМІ, а нині покрилися пилом історії, Тохман повертає нам із забуття, мовби кажучи: ось вам Сребрениця у всій „красі“, завойоване сербами місто без майбуття; ось село Пресека, де ніби повернулося життя, але ненадовго (автор порівнює зрослі лісом садки з покинутими в Бескидах хатами українців і лемків); ось Соколац, де коротають залишок життя серби, вигнані з Сараєва – хоч до столиці лише 50 км, вони туди – ні ногою, бояться бути впізнаними; місця масових розстрілів не згірш за Сребреницю – Омарська та Прієдор. Тохман пішов слідами вбитих босняків, знаючи, що пам'ять людська із різних причин з часом почне витісняти найбільші. Пішов, щоб записати біль. Назва книги походить зі слів одного молодого босняка, котрий сказав ці слова матері, якій снівся хахливий сон про недавню війну.

І ще. Може скластися враження, що автор співчуває боснякам і хорватам, стаючи на їх бік. Проте вводить одним штрихом „виправдовування“ сербів, – їхню пам'ять про різанину з боку усташів під час Другої світової. Вочевидь, нічого не мінає даремно. Остання книжка Тохмана „Сьогодні намагаємо смерть“ – про геноцид у Руанді. Далі буде.

Роман Кабачій, Буча

Тим, хто вчиться любити Батьківщину

Соломонова Червона Зірка, упор. Лесь Белей, Київ, Темпора, 2012

Українській літературі не сидиться на місці. Раз-по-раз виходять друком нові книжки, де центром висловлювання є історія подорожі та її варіації. „Соломонова Червона Зірка“ не стала винятком. Якщо вірити Леоніду Ушкалову, ця книжка мала називатися „Україна cognita“. Власне, ці два слова повністю передають зміст нової книжки.

Нова назва здається дивною лише на перший погляд. Уважний читач із середньою освітою впізнає тут назви двох населених пунктів, які є крайніми точками України на Сході та Заході. Книжка – справжня мандрівка зі Сходу на Захід від Луганщини до Закарпаття. Всього 25 текстів про 25 регіонів України. В дужках варто зауважити, що орієнтація по осі Схід–Захід вирізняє Україну на тлі більш „європейської“ і навіть „американської“ пари Північ–Південь.

Поєднати два береги країни спробував упорядник Лесь Белей. Йому вдалося зібрати цікавий контингент на сторінках книжки. Серед авторів є і зірки, і широко відомі у вузьких колах автори. Я втішалася, коли читала тексти про Дніпропетровськ (Вікторія Наріжна), Херсон (Антон Санченко), Крим (Яна Дубинянська), Івано-Франківськ (Тарас Прохасько), Полтаву (Микола

Леонович), Чернівці (Дмитро Антонюк), Житомир (Юлія Стахівська), Чернівці (Олена Степаненко).

Звісно, ці вподобання суб'єктивні. Дніпропетровськ – місто моїх добрих друзів; Чернігівщина – край дитинства та літніх канікул у бабусиному містечку Щорс; Полтава – це курйозне Різдво в компанії давніх приятелів; Крим – це медовий місяць; Херсонщина – це плани на майбутню відпустку; Житомирщина – це смачні цукерки та фантастичний музей космонавтики; Чернівці – це осінні зустрічі з улюбленими письменниками під час „Meridian Czernowitz“; Івано-Франківськ – це місто Тараса Прохаська, а Тараса Прохаська я просто люблю.

Стиль збірки нерівний, як це завжди буває в подібних книжках. Десь половина текстів не має нічого спільного з літературою. Їх можна і варто читати хіба що як короткі путівники. Не можу сказати, що це мене засмутило. По-перше, де ще можна отримати стислий опис цікавинок усіх українських регіонів? Власне, тепер „Соломонова Червона Зірка“ стоїть на полиці в очікуванні літніх мандрів Україною – ця книжка може стати картою настроєвих „вилазок“ за межі Києва. По-друге, оці слабші тексти дозволяють повною мірою відчути шарм і смак текстів сильніших.

Цікаво, що найвдалішими, як на мій смак, виявилися тексти про регіони, які традиційно і стереотипно вважають не надто „українськими“. Наприклад, текст про Дніпропетровськ – „місто не перше, але й не друге“. Вікторія Наріжна зуміла поєднати і наголосити дві важливі речі. По-перше, вона дуже притомно описала ситуацію „міста без історії“, про яку останнім часом багато говорять (і, здається, вже й пише книжку) історик Андрій Портнов, уроджений дніпропетровчанин. По-друге, без істерик і плачів письменниця показала абсурдність комуністичних слідів у сучасному місті, де молодь поза відповідним ідеологічним контекстом грається з „совковими“ словами та назвами.

Але мої улюблені нариси – це тексти про Крим (Яна Дубинянська) і про Херсонщину (Антон Санченко). Ці оповідки – взірці гумору та іронії в найліпших українських традиціях Івана Котляревського, Володимира Самійленка, Остапа Вишні, Всеволода Нестайка та

та анотації

інших світочів сучасного українського сміховинного та тримачів так званої „парадигми Котляревського“. Тон текстів Яни Дубинянської та Антона Санченка такий, що неможливо не захохатись у цей чудовий Південь.

„Соломонова Червона Зірка“ – це гарна книжка для тих, хто вчиться любити Батьківщину, письменників, експерименти та подорожі.

Ірина Славінська, Київ

В саду гуляла, квітки збирала...

Ніна Бічужа. Великі королівські лори, Львів. ЛА Піраміда, 2011, Серія „Приватна колекція“.

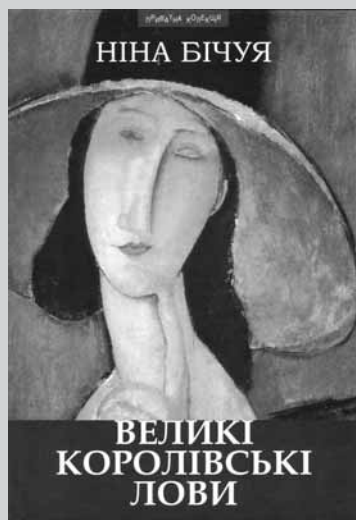
➤ 2011-й літературний рік у моїй пам'яті залишиться роком повернень. І поміж усіх гучних, скандальних і не дуже повернень яюсь тихо, але впевнено на наші полиці повернулася Ніна Бічужа з новою збіркою „Великі королівські лори“. Чотири сади в чотири пори року (саме таку структуру має збірка) спокушають плодами на різний літературний смак: від інтелектуальної повісті і притчі до уривчастих письменницьких нотаток, від ліризованого історичного епосу з присмаком філософії до химерних сюрреалістичних видінь.

Прогулянка садами Ніни Бічужі мене невтомно переслідував „Сад поетичний“ Митрофана Довгалевського з його огорожами, плодами та квітками і пошуками на питання – що таке поезія? поет? як писати? Текст за текстом я вибирувала філософію слова від Ніни Бічужі. У шкідці „Портрет маленької дівчинки з черепахою“, що відкриває збірку, авторка ставить собі завдання реалістично описати звичайну дівчинку з черепахою за допомогою не фарб і пензля, а слів, але врешті з'ясує, що ця проста, на перший погляд, справа їй не під силу. Нагромаджуючи слова, зупиняючись на найдрібніших деталях, вона розуміє, що лише обтяжує свого читача, й він уже не бачить не тільки саме тієї дівчинки із саме тією черепахою, а не бачить взагалі дівчинки і черепахи. Ба більше, вона сама віддаляється

від свого об'єкта, простісіньке завдання перетворюється на відчайдушне змагання зі словом. Відтак слово – це вже не засіб і навіть не мета. І Митуса („Буєсть Митусина“) марно шукатиме відповіді на запитання: „Що було перше – діяння чи слово? Добро і зло в суті своїй – чи наймення їхнє?“

– Добродіє, що було перше: ти чи любов? Чи, може, ви разом прийшли у світ?“

Бо світ – це слово, а слово – це світ, де звичайні столики чи будинки мовчки повідають безліч історій, де як картоплю не назви („... мандибурка, бараболя, бульба, як ще?“ – „Спогад про Грузію“), суть її не зміниться, але в якому не стане слів, аби розказати щось про когось. „Хто дав мені право говорити і промовляти за когось, виповідати чужі радощі й сумувати чужими печальми, й здогадуватись про чужі думки й почуття, й приписувати комусь свої власні наміри, і як мені збагнути, де я, а де світ, де я кінчаюсь і починається вигадане чи сотворене мною, і де воно стикається зі світом існуючим?“ – ці міркування з повісті „Килим на три квітки“, котра не увійшла до остан-

ньої збірки Ніни Бічужі, мабуть, найповніше резюмують її філософські пошуки. Тут же знаходимо і просту відповідь: „...писання – моє ремесло... Нащо питати, хто дав право займатись своїм ремеслом...?“ Творчість – ремесло, якому можна вчитись, саме тому щовесни новий Учень уперто стукає у двері до Учителя, колись Майстра. Але це і дар, і щасливий той Учитель, котрий по-

бачить дивовижне перетворення свого Учня на Майстра („Притча про Учителя й Учня“). Творчість – це сродне ремесло, в якому слід повсякчас удосконалюватись, для якого нагромаджуєш у собі весь світ, бо „у Литві все може стати в пригоді тому, хто задумає (тобто не задумає, а забажає так, що потім прагнення це стане обдуманого необхідністю) написати оповідання про Донелайтіса“ („Зачин до оповідання про Донелайтіса“). І в цьому таїнстві сотворення постать митця, подібно до його слова, – владна й безсила водночас.

Антиномія слова найбільш послідовна у творах Ніни Бічужі. Втім, знаходимо в текстах збірки й інші, з яких зверну увагу на доволі традиційну в українській літературі – антиномію природного й урбаністичного світів. Вона помітна відразу – сади збірки складає загалом урбаністична проза, що особливо тішила око, коли раз по раз з рядків вигулькував такий різний рідний Львів. Та, попри відому візитівку поетки міста, яку Ніна Бічужа отримала свого часу від Івана Дзюби й Валерія Шевчука, тут не знайдемо звичного протистояння села й міста, оспівування величі землі чи навпаки каменю і закликів до порятунку. Героїня новели „Земля“ відчувається чужою і беззахисною перед лукавою звабою землі. До її дитячих страхів перед землею додається новий – страх зрадити місто, яке завжди готове порятункувати її, заховавши в котурсі зі своїх вуличок, яке не вибрало її і якого вона не вибирала, з яким „просто зустрілися, і вже не годні відтоді розлучитися“. І в метаннях між землею та містом героїня врешті-решт розв'язує цей одвічний конфлікт, бо в її голові вже давно поєдналися їх голоси: „...міста все одно стоять на землі. І, може, коріння старих міст, ще живе снується під землею, як корінь дерева. І, може, тому вдається їй відштовхувати й притягати водночас? Хто знає“.

Ці голоси звучать в унісон у головах дітей міста, що в лоні природи пізнають свою натуру. „Стигли яблука на Спасі“ – дивовижний зразок еротичної прози, який трохи розбавив цютливий тон збірки. Читач стає свідком гріховної молитви підлітка, що вночі пізнає на смак солодку звабу, а вранці його спокусниця, заховавши „яблука“ в пазуху, ніби нічого й не було, гойдається на

гілках дерев, наче Мавка. Асоціація не випадкова, бо Леся Українка – часта гостя Ніни Бічуї. Втім, Леся – лише одна з багатьох, до кого веде словом Ніна Бічуя: Митуса, Котермак, Кант, Вересай, Доне-лайтіс, Піросмані, Труш... Згодалася формула повернення до джерел, яку Микола Ільницький використав у статті „Друге повернення”, присвяченій новій хвилі теми пошуків свого коріння. Втім, сама формула дуже доречна саме в контексті розмови про творчість Бічуї, бо, як на мене, письменниця повсякчас повертається до джерел: до дитинства, до інших текстів, до історії.

Запрошення до письменницької майстерні, повернення до джерел твору – до задуму, до письма – вже не вперше відзначають як характерну рису манери Ніни Бічуї. У новій збірці показовою в цьому сенсі є „Показія, або Те, що не потрапило до оповідань”, де у формі нотаток зафіксовано неспинний трив потоку свідомості письменниці. Стосунки авторки з персонажами нагадали мені відому п'єсу Піранделло „Шестеро персонажів у пошуках автора”, от тільки тут навпаки – авторка в пошуках персонажів вичікує за столиком у Кракові чи визирає з околиць Дрогобича та із закутків гарячої пустелі, блукає Тбілісі, Вільнюсом чи Львовом, а то й далі – нетрями національної історії чи власної пам'яті. Її письмо пульсує, як думка, тож ігри з часом і простором для прози Бічуї – звична річ, бо, як зізнається сама письменниця, вона наче існує „в кількох несумісних між собою реальностях”, у реальній ірреальності. Часопростір її текстів триває за власними законами, нікому непідвладними (здається, навіть самій авторці), часто драматургічними, бо навіть сні й видіння персонажі бачать в одмінах („Камінний господар”) – раз по раз крізь рядки прозирають близькі взаємини письменниці з театром.

Та суть писання для Ніни Бічуї таки не в розказаній чи нерозказаній історії, не в розкритті секретів чи іграх реальностей і, боронь Боже, не в істині, а в наближенні до неї. Тож вона вперто веде свого читача до істини, нехай до своєї, нехай манівцями. Легкість мови й часто інтимний тон оповідачів оманливо затягують читача у змагання з текстом, з яких невідомо хто вийде переможцем. І щоразу

твори Ніни Бічуї вимагатимуть особливого чуття, аби вловити саме той сенс, – так триватимуть „великі королівські лови” слова.

Зоряна Дрозда, Львів

Діалоги порозуміння

Петро Тима, Ізабелла Хруслінська. Діалоги порозуміння. Українсько-єврейські взаємини, Київ, 2011, 328 с.

Коли італійська журналістка Оріана Фаллачі, що прославилася своїми розмовами з сильними цього світу, виходила після інтерв'ю, то часто емоційно коментувала поведінку своїх співрозмовників. Вішала на них ярлики, дозволяла собі називати їх дурнями або мудрецами. У кожному разі – рідко залишалася до них байдужою.

Мабуть, різноманітними відчуттями зможуть поділитися варшавські публіцисти Іза Хруслінська – варшав'янка, полька, родом із Варшави, яка впродовж 15 років займається минулим і сьогоденням України, та українець з Польщі Петро Тима. Нещодавно вони видали книжку „Діалоги порозуміння. Українсько-єврейські взаємини”, у якій намагаються зрозуміти не легке співіснування двох народів. Задум подібної праці виник давно, зазначають її автори, а завдяки ідеї народився, зокрема, єврейський

специвипуск „Українського журналу” (вересень 2009 року).

Серед євреїв та українців досі живі стереотипи: перші нерідко вважають других „погромщиками”, а другі відповідають на те: „а ви – поплічники комуністичного режиму”. Такі ярлики, нерідко нав'язані обом громадам ззовні, розвіюють співрозмовники варшавських публіцистів. Їх широке коло допомагає зрозуміти цілісну картину взаємин двох народів: це і підпільник ОУН, і колишній вояк УПА, і дисиденти, і науковці, і публіцисти, і громадські діячі.

Українцям притаманний „антисемітизм обставин”, писав єврейський публіцист і громадський діяч Володимир Жаботинський. А український дисидент Іван Дзюба звертає увагу на те, що антисемітизм українців носить побутовий характер: він починає активно проявлятися у XVII столітті під час польсько-українського протистояння завдяки поширенню стереотипу єврея – пособника поляків. Тим часом антисемітизм у теоретичній формі надходить в Україну з Росії, відзначає дисидент. Тому у XIX столітті кардинально відрізнялася політика Австро-Угорської та Російської імперій стосовно євреїв.

Справжній діалог між українцями та євреями почався в 1960–70-і роки, він пов'язаний з контактами українських та єврейських дисидентів у таборах, – читаємо у книжці. Саме тому співрозмовники присвячують велику увагу мітингові в київському Бабиному Яру 26 вересня 1966 року, коли відзначалося 25-ліття розстрілів у Бабиному Яру. У той день, а точніше вечір, зібралися не тільки євреї, але й представники української інтелігенції. У своєму спонтанному виступі Іван Дзюба закликав обидва народи до діалогу в ім'я боротьби проти спільного зла – СРСР.

Нині, як дізнаємося, українсько-єврейський діалог продовжує найбільше розвиватися в колах інтелектуалів.

Повертаючись до вступу: особисто мені цікаво було б дізнатися відчуття самих авторів публікації після проведених розмов. Адже інтерв'юєри – це люди і різних епох, і менталітетів. Напевне, автори розмов мали різні враження після спілкування з ними.

**Igor Isaev,
редактор Польського радіо,
Варшава**

та анотації

Інтимні міста Андруховича

Юрій Андрухович. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики, Київ, Meridian Czernowitz, Майстер книг, 2011, 480 с., іл.

➤ „Лексикон інтимних міст” – нова книга письменника. Відомого і популярного. Вже тепер ясно, що не одним літературним хистом він зробив собі ім’я, а й талантами шоумена, музиканта і небувалого

креатора. На цю тему з’являтиметься щораз більше досліджень, чи не більше ніж про власне письменницький доробок. Чи не він єдиний зумів зробити нову книжку медійною подією ще до її виходу. Чи не перша в Україні он-лайн трансляція презентації на кількох найпопулярніших в країні інтернет-ресурсах.

Уже з останнього тексту „Лексикону...” про Ялту (чомусь я почав читати з кінця), розумієш, що це вже не той зухвалий Андрухович, якого знаємо за його першими романами „Рекреації” та „Московіада”; це не той віртуозний і винахідливий Андрухович, якого прочитуємо у книгах „Перверзія”, „Дванадцять обручів”, „Таємниця”; звісно, всі попередні достоїнства лишилися, але це вже ностальгійний п’ятдесятирічний Андрухович, котрому за якихось двадцять літ буде сімдесят. Коли це усвідомлюєш, повертається поезія двадцятирічного і її в „Лексиконі...” чимало. Тієї старої доброї поезії, співаної „Мертвим

півнем”, „Плачем Єремії” і самим Юрієм Ігоровичем. Вона сплітається з доброю есеїстикою, взірці якої знаходимо у книгах письменника „Дезорієнтація на місцевості”, „Диявол ховається в сирі” та спільної з Анджеєм Стасюком – „Моя Європа”.

„Лексикон інтимних міст” складається зі 111 текстів про 111 міст світу, розташованих в алфавітній послідовності, проте змісту немає, тому книгу слід сприймати цілісно. Крім того, є авторська передмова, у якій йдеться про те, що алфавіт „є непорушним каркасом”, а втім, „ця книжка – суміш, гібрид” і в жодному разі не може стати путівником, однак може розважити. „Але це головним чином, – виправдовується Андрухович, – не через мене як такого з моєю ідіотичною замапленістю. Головним чином – через диктат алфавіту”.

Отже, всі про все попереджені заздалегідь, а тому жодних зауваг бути не годно. Ба більше: „Автор настільки заплутався у переходах між реальним та вигаданим, що про всяк випадок оголошує витвором власної уяви всіх дійових осіб, а також усі історії, ситуації та, зрештою, й міста цієї книжки”. Звісно, Андрухович завбачливо визначився із жанром – „довільний посібник з геопоетики та космополітики”. Хоч у передмові таки зустрічаємо визначення „прихований роман” і відразу застереження: „якщо цю книжку вже й уявляти романом, то радше романом-пазлом, моделлю для збірки”.

Якось не випадає переповідати зміст книги, бо це ніби переказувати зміст якогось довідника. Скажімо, літературознавчого. Про що він? Про літературознавство. Про що „Лексикон інтимних міст”? Про інтимні міста. Себто сюжету як такого нема, тому варто шукати інших достоїнств. Можна відзначити, скажімо, стиль. Так, він блискучий. Дуже добра мова. Крім того, це інтелектуальне читиво і може дати цікаві знання про різні куточки світу, переплетені з особистими рефлексіями письменника.

В підсумку, хороший літературно-видавничий проект. Цю книжку придбають навіть ті, хто ніколи її не читатиме, бо „Андрухович” – це вже бренд і мати його на полиці – солідно. Крім того, „Лексикон...” гарно виданий: оригінальний дизайн, ілюстрації. А значить, буде

добре розходитися: автор отримає свій гонорар, видавець – прибуток, і всі задоволені.

**Василь Карп’юк,
Івано-Франківськ**

Язык у мові

Лариса Масенко. Суржик: між мовою і языком, Київ, Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2011.

➤ Нова книжка відомого українського соціолінгвіста Лариси Масенко детально висвітлює явище мішаного мовлення на українських теренах. Починаючи з термінологічного окреслення суржика, авторка порівнює його з креолізацією та піджинізацією, виокремлює спільні та відмінні риси суржика та інших подібних мовних явищ. Лариса Масенко порушує низку дискусійних питань української соціолінгвістики – хронологічні рамки виникнення суржика, межі соціальної та вікової бази носіїв суржика, рівень його розповсюдження на території України та регіональні особливості вжитку, підходи до класифікації та критерії визначення гібридного мовлення тощо. Праця проілюстрована численни-

ми прикладами з живого мовлення носіїв суржика, художньої літератури, сучасних піснених текстів, інтерв’ю, статистичними даними та ін. Особливо цікавим є розділ про використання суржика в масовій культурі, де проаналізовано його вплив на формування ставлення

» читача до престижності української мови та культури. З іншого боку, у сучасній художній літературі він є засобом створення мовних портретів персонажів. У висновках Лариса Масенко пропонує заходи, які допоможуть подолати негативні аспекти розповсюдження суржику, насамперед використання літературної української мови в ЗМІ та масовій літературі, якісне викладання української мови та літератури.

Надія Трач, Київ

Чи справді винен?

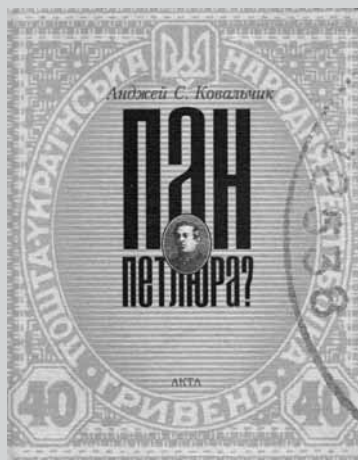
Анджей Ковальчик.
Пан Петлюра?, Харків, Акта, 2011.

» Коли береш до рук книгу з назвою, що є безпосередньою аллюзією до конкретної особи чи події, очікуєш на дослідження масштабних явищ, які мають глибоке й приховане коріння. Книга Анджея Ковальчика „Пан Петлюра?“ виправдала це очікування сповна. „Пан Петлюра?“ – останні слова, які почув у своєму житті головний отаман військ УНР. Власне це питання вводить читача у проблему – вбивця Симона Петлюри, Шльома Шварцбард, хотів переконатися, що не помилився і правильно вирахував отамана у натовпі парижан. Постріли Шварцбарда стали знаковими не лише для українського руху в еміграції, а й були своєрідним дзеркалом національних упереджень в Західній Європі міжвоєнного періоду. Постає блок важливих запитань. Чому Шварцбард обрав відповідальним за біди євреїв у Росії саме Петлюру? Чому, зрештою, в Російській імперії модерного часу погроми були можливим і поширеним явищем? І чому французький суд виправдав убивцю, чим фактично звинуватив Петлюру і цілий народ у численних бідах євреїв?

Отже, вбивство отамана є лише воротами до основної теми книги – коріння та причини грандіозного упередження щодо Петлюри й українців, яке склалось у Західній Європі. Позиція Анджея Ковальчика щодо вини Петлюри вкладається у відому формулу „не відповідаль-

ний, але підзвітний“, тобто відповідальний лише фактом перебування на чолі нестабільного державного утворення. Особиста, далека від антисемітизму, позиція Симона Петлюри є а priori зрозумілою для автора.

Дослідження Ковальчика – зокрема про насилля і біди єврейського народу, який в усі часи підлягав у Європі гонінням, що, своєю чергою, було результатом кількасотлітнього мракобісся та ксенофобії Середньовіччя. Чому ж це мракобісся було живучим навіть на початку XX століття у Центральній-Східній Європі, свого часу найбільш прихильному до євреїв регіоні? Адже спочатку Річ Посполита була привабливим анклавом відносної свободи для європейських євреїв, що сприяло збереженню етнічності та культурної їх самотності. Автор іронічно зазначає: „Хаїм-Нахман Бялик міг народитися лише в селі (на хуторі) Ради, що на Волині, Шолом-Алейхем – у Переяславі на Правобережній Україні, Марк Шагал – у Лозні під Вітебськом, а Ісаак Зінґер – у Леончині під Варшавою“.

Надалі з локальних або прихованих утисків проти східноєвропейських євреїв визріла справжня катастрофа єврейського народу у регіоні. Російська імперська влада не змогла ані зрозуміти, ані подолати „інакшість“ євреїв, але конкретні прояви цієї „інакшості“ і намагання вижити в нових умовах сприймали як брак патріотизму. Ковальчик підкреслює, що така позиція, головним чином, носила релігійне забарвлення.

Прагнучи „нейтралізувати“ не-

сподіваного ворога, імперія тим самим (як і у випадку всіх молодих націй) спонукала до кращого самоусвідомлення європейських євреїв. Ковальчик наводить цікаві паралелі між засобами впливу з боку влади на українців і євреїв та їх наслідками. Євреї позірно приймали життєві коди російського суспільства, але імперський уряд практично не мав чого протиставити єврейському самоусвідомленню (на відміну від українців та інших так званих „селянських націй“).

Отже, на період революції у Росії котел столітніх етнічних проблем урешті дав тріщину. Дослідник поставив логічне запитання: чи могла одна людина нести повну відповідальність за погроми під час революції? Ковальчик коротко аналізує тактику адвоката Торреса, який будував свої виступи не на захисті підсудного, а на звинуваченні убитого отамана і всього українського народу в антисемітизмі, малюючи суду присяжних страшні картини з історії Козацької революції, Коліївщини і подальших погромів. „Що парижани на лаві присяжних розуміли з описів погромів, якими на бажання Торреса їх щедро обдарували свідки?.. Торрес звів трагедію народів України до низки гостросюжетних епізодів... Торрес мав над обвинуваченням перевагу; знав, що на Заході ніхто не намагатиметься збагнути ситуації в Україні, що судді та громадськість очікують не правди, а якоїсь більш-менш логічної версії подій“. Зрозуміло, що така самовпевненість адвоката була заснована на цілком реальному ґрунті – величезній прірві, що відділяла український дискурс від суспільного простору Західної Європи.

Розлогі ремарки Миколи Рябчука та Богдана Гудя не лише доповнюють, а навіть корегують та опонують тезам автора книги, що робить публікацію більш насиченою і додає їй конструктиву.

Ольга Скороход, Київ

Звичний нам інтернет
є природнім конкурентом
старих схем. Він знищує
посередників, ламає старі
схеми у бізнесі і корупційні
ланцюжки в урядуванні.
Інтернет настільки сильно
відрубає посередників,
що навіть створив мега-
посередника, Facebook.

Анатолій Бондаренко